

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 139 leden, te weten:

Aarts, Alders, Andela-Baur, Van Baars, Beckers-de Bruijn, De Beer, Beinema, Van den Bergh, J. D. Blaauw, P. M. Blauw, De Boer, De Boois, Borgman, Braams, Brouwer, Buikema, Van der Burg, Buurmeijer, Castricum, Cornelissen, Couprie, Dales, G. C. van Dam, M. P. A. van Dam, Dees, Dijkman, Dijkstal, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Engwirda, Ernsting, Van Erp, Van Es, Eshuis, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Faber, Franssen, Frinking, Gerritse, De Grave, Groenman, Gualthérie van Weezel, Haas-Berger, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Van der Heijden, Van der Hek, Hennekam, Herfkens, Hermans, Hermes, Hermsen, Hummel, Van Iersel, Jabaaij, Jacobse, Janmaat, Joekes, Jorritsma-Lebbink, Keja, Knol, De Kok, Kombriak, Konings, Van der Kooij, De Korte, Korthals, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Krajenbrink, De Kwaadsteniet, Laning-Boersma, Lankhorst, Lansink, Lauxtermann, Leerling, Leijnse, Van der Linden, Linschoten, Lucassen-Stauttner, Mateman, Meijer, Metz, Mik, Moor, Van Muiden, Niessen, Van Nieuwenhoven, Nijhuis, Nijpels, Van Noord, Nypels, Van Ooijen, Oomen-Ruijten, Den Ouden-Dekkers, Paulis, Poppe, De Pree, Rempt-Halmmans de Jongh, Van Rey, Rienks, Van Rossum, Van der Sanden, Schartman, Scholten, Schutte, Van der Spek, Stemerding, Stoffelen, Tazelaar, Terpstra, Tommel, Van den Toorn, Toussaint, Ubels-Veen, Veldhoen, Te Veldhuis, Vermeend, De Visser, Van der Vlies, Van Vlijmen, Voorhoeve, Vos, B. de Vries, K. G. de Vries, De Waart, Wagenaar, Wallage, Weijers, Weisglas, Wessel-Tuinstra, Wiebenga, Willems, Wolters, Wöltgens, Worrell en Zijlstra,

en de heren De Ruiter, minister van Defensie, Winsemius, minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Brinkman, minister van Welzijn, Volksgezondheid

en Cultuur, Van Houwelingen, staatssecretaris van Defensie, Hoekema, staatssecretaris van Defensie, De Graaf, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en mevrouw Kappeyne van de Coppello, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

De **Voorzitter**: Ingekomen zijn berichten van verhindering van de leden:

Ter Beek, wegens verblijf buitenslands;

Spieker en Salomons, wegens ziekte, de gehele week.

Müller-van Ast en Nijland, wegens bezigheden elders;

Ter Veld, wegens ziekte;

Rienks, alleen voor het eerste deel van de vergadering.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het eind van de vergadering daarentegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Op verzoek van de fractie van de VVD benoem ik in de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken het lid Evenhuis als plaatsvervangend lid in plaats van het lid Van der Kooij.

Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten, te stellen in handen van:

a. de vaste commissie voor Justitie:
– het wetsvoorstel Herziening van de regeling betreffende de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling (18764);

b. de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken:
– het wetsvoorstel Wijziging van de wet van 23 april 1879 (Stb. 72), tot regeling der heffing van regten

wegens verrigtingen van den ambtenaar van den burgerlijken stand (18774);

c. de vaste commissie voor Onderwijs en Wetenschappen:

– het wetsvoorstel Wijziging van onder meer artikel 100 van de Wet op het voortgezet onderwijs (regeling medegebruik) (18771);

d. de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid:

– de nota In deeltijd verzorgd hoger beroeps- en wetenschappelijk dagonderwijs (18765);

e. de vaste commissie voor de Volksgezondheid:

– de nota Autisme (18766).

Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Joekes, die het heeft gevraagd.

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De vaste commissie voor Financiën heeft zich op uw verzoek beraden over de verdere voortgang van een onderwerp van debat en zij heeft mij tevens opgedragen in verband daarmee enkele andere punten betreffende de invulling en handhaving van de agenda onder uw aandacht te brengen.

Mijn eerste opmerking betreft de kloosterlingen-aanschrijving. U hebt zelf de commissie in overweging gegeven daarover een nader mondeling overleg te houden. De commissie heeft om half twee vandaag dat besluit genomen en inmiddels de staatssecretaris bereid gevonden dat donderdagochtend te voeren. Ik verzoek u bij dezen, de beide verslagen van het gehouden en te houden mondeling overleg op de agenda van volgende week te plaatsen. De commissie gaat er in dat geval graag mee akkoord dat dan een spreektijd van 2 minuten per fractie wordt gehanteerd.

Voorzitter

De punten 22, 23 en 24 van de agenda, de wetsvoorstellen tot wijziging van de inkomstenbelasting, de accijns van bier en de aftrekbaarheid van lijfrenten, staan niet op uw informele schema. De commissie wijst erop dat zij al een aantal betrekkelijk dringende onderwerpen, om de agenda niet te zeer te belasten, heeft laten verplaatsen naar een nadere datum. Gaarne zou zij nu van u de verzekering ontvangen, voor zover een sterfelijk mens ooit een verzekering kan doen, dat deze drie agenda-punten in deze week zullen worden afgehandeld.

De commissie brengt via mij ook graag het volgende onder uw aandacht. Er is nog een belastingontwerp door de commissie rijp gemaakt voor plenaire behandeling: het initiatiefontwerp van de heer Kombrink. De commissie zou het als een niet juiste prioriteitsafweging beschouwen indien zij enerzijds wel, mede om de regering te gerieven, met grote haast bepaalde ontwerpen zou afdoen, maar anderzijds een ontwerp uit haar eigen midden tot een nadere datum zou moeten uitstellen. Het ontwerp waarover ik het heb, is ook een fiscaal ontwerp. De gehele commissie dringt er bij u op aan om ook dit op zo kort mogelijke termijn namelijk volgende week, op de agenda te plaatsen.

De **Voorzitter**: Ik zal aanstonds reageren.

Ik geef het woord aan de heer De Beer, die het heeft gevraagd.

De heer **De Beer** (VVD): Voorzitter! Namens de vaste commissie voor het Milieubeheer wil ik u verzoeken, nog op de agenda van deze week te plaatsen het wetsvoorstel tot wijziging van de Heffingenwet industriewaaier (18713), opdat dit wetsvoorstel, deze week afgehandeld zijnde in de Tweede Kamer, volgende week in de Eerste Kamer kan worden behandeld. Er is namelijk veel aan gelegen, deze wetswijziging per 1 januari 1985 te doen ingaan.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Evenhuis, die het heeft gevraagd.

De heer **Evenhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De vaste commissie voor Defensie heeft de vorige week een uitvoerig mondeling overleg gehouden over het Walrusproject. Namens de commissie verzoek ik u, het verslag van dit mondeling overleg op de agenda te plaatsen. Het was even

de gedachte om dat nog voor het kerstreces te doen, maar de fracties hechten eraan voldoende spreektijd voor dit onderwerp te krijgen, zodat een behandeling na het kerstreces niet onoverkomelijk is. De gedachten gaan dan uit naar een spreektijd van minstens 20 minuten voor de grote fracties en 10 minuten voor de kleinere fracties.

De heer **Frinking** (CDA): Voorzitter! Ik weet niet of in verband met een behandeling van het verslag van dit mondeling overleg voor het kerstreces een verschuiving van de behandeling van de NAVO-begroting mogelijk is.

De **Voorzitter**: De door de drie leden Joekes, De Beer en Evenhuis aangeelde onderwerpen wil ik in twee delen bespreken.

Ten eerste: de agenda van deze week. Dat betreft, voor zover onderwerpen genoemd zijn, de wijziging van de Heffingenwet industriewaaier en drie fiscale wetsvoorstellen. Die zijn op mijn informele schema uitsluitend daarom niet vermeld, omdat, toen ik het vorige week donderdag opmaakte, nog vrijwel niemand zich had ingeschreven. Op dat moment kon ik er dus rekening mee houden, dat het een zeer korte behandeling zou zijn of een hamerstuk of misschien wel een zeer uitgebreide behandeling waarvoor men nog zoveel voorbereiding nodig had, dat men nog niet in de verste verte wist hoeveel tijd men zou wensen. In ieder geval kon ik niet met een redelijke graad van waarschijnlijkheid een indeling maken. Ik hoor thans van de heer De Beer informeel, dat de behandeling van het wetsvoorstel tot wijziging van de Heffingenwet industriewaaier op één uur in totaal wordt geschat. Laten wij aannemen dat dit ook zo is. Dan is het heel goed mogelijk dat dit nog vanavond wordt behandeld. Er zijn vandaag geen mondelinge vragen, dus wij lopen misschien drie kwartier op de agenda in. Ik zal dat goed in de gaten houden. Hetzelfde geldt voor de fiscale wetsvoorstellen, al betwijfel ik of de voorbereiding daarvan al geheel is voltooid. Maar wat vanavond niet kan, kan donderdag.

De heer **Joekes** (VVD): Ik kan uw twijfel op één punt bijna geheel wegnemen: tot mijn eigen verrassing heeft geen van de leden te kennen gegeven te willen spreken over het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet op de accijns van bier.

De **Voorzitter**: Dat zal dus een hamerstuk worden. Voor de twee

andere fiscale wetsvoorstellen geldt wat ik heb gezegd. Ik bewaak de agenda van uur tot uur en ik kan de leden dus niet verrassen als ik in de loop van de middag nog een nader onderwerp voor deze avond aankondig. Hetzelfde geldt voor woensdag en donderdag.

De heer **De Grave** (VVD): Voorzitter! Dat is een prima procedure, behalve ten aanzien van het wetsvoorstel nr. 18632. Daarvan hebben wij namelijk pas vanmorgen de nota naar aanleiding van het eindverslag gekregen.

De **Voorzitter**: Ik heb gezegd: wat klaar is voor behandeling. Als dat dus niet klaar is voor behandeling, dan kan het vandaag niet. Dat spreekt vanzelf.

De heer **De Grave** (VVD): Maar dan wel donderdag.

De **Voorzitter**: Als daarvoor tijd is. Vorige week heeft de Kamer besloten dat over de twee ambtenarenwetten deze week niet alleen wordt beraadslaagd maar ook gestemd. Welnu, als daarover vijf uur in eerste termijn wordt gesproken, dan kan men zeggen wat men wil, maar dan gaat de behandeling van de fiscale wetsvoorstellen natuurlijk niet door. Zo eenvoudig is dat, of de Kamer moet terugnemen dat die ambtenarenwetten worden behandeld. Zo lang en zo breed is het. Met moet daarover onderling in de fractie overleggen. Ik neem aan dat er niet vijf uur in eerste termijn over wordt gesproken; ik noemde een voorbeeld. In ieder geval maak ik van deze gelegenheid gebruik om niet alleen voor deze week maar ook in het algemeen er bij de leden op aan te dringen dat, zodra een onderwerp op de gedrukte agenda verschijnt, men zo snel mogelijk inschrijft en vermeldt hoeveel minuten men denkt te spreken. Dan kan ik ook andere leden inlichten over wat waarschijnlijk gaat gebeuren of niet gaat gebeuren. Ik heb niets aan het in ontvangst nemen van wensen zonder dat daar, zoals dat tegenwoordig heet, een prijskaartje aan hangt.

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Om niet een open deur in te trappen heb ik zojuist niet gezegd dat de drie door mij genoemde, voor deze week geagendeerde spoedeisende fiscale ontwerpen donderdag natuurlijk door een stemming daarover zullen moeten worden gevolgd.

De **Voorzitter**: Dat heb ik begrepen.

Voorzitter

De heer **Joekes** (VVD): Dat dacht ik wel, maar misschien hadden anderen het niet begrepen.

De **Voorzitter**: Voor de volgende week zijn dus aangemeld het initiatiefontwerp-Kombrink en de Walrus-affaire. De heer Frinking heeft ten aanzien van de Walrus de mogelijkheid aangegeven om een ander onderwerp te laten vallen. Ik stel voor, daarover te beslissen aanstaande donderdag. Dan kunnen wij het totale front overzien. Het komt mij voor dat de wens van de commissie om de grote fracties daarbij 20 minuten spreektijd te geven, zeer bescheiden is. Ik zou het niet overdreven vinden om ten aanzien van dit onderwerp voor de grote fracties drie kwartier in eerste termijn te vragen. In dat geval is het waarschijnlijker dat dit onderwerp voor een grondige en zorgvuldige behandeling na het kerstreces op de agenda wordt geplaatst. De heer Frinking heeft echter het volste recht om donderdag bij zijn voorstel te persisteren.

Ik stel op dit moment wel voor, enerzijds omdat het over wetgeving gaat en anderzijds omdat de commissie daarin reeds nu unaniem is, het initiatiefontwerp-Kombrink nu voor volgende week op de agenda te plaatsen.

De heer **J. D. Blaauw** (VVD): Het gaat er dus om zowel de NAVO-begroting als de begroting van Buitenlandse Zaken op een later tijdstip te behandelen.

De **Voorzitter**: Het is een interessante tussen-mogelijkheid dat één van beide wel van de agenda afgaat en de andere niet. Ik kan dit nu onvoldoende bekijken.

De heer **Meijer** (PvdA): Voorzitter! Ik geloof niet dat wij die kant op moeten gaan. Men zal in het algemeen in fracties proberen deze onderwerpen in samenhang voor te bereiden. Als er een week tijdsruimte tussen de behandelingen zit, is het geen probleem. In dit geval gaat het echter om weken verschil. Daar heb ik echt bezwaar tegen. Ik houd dus een voorkeur voor een gezamenlijke behandeling.

De heer **Frinking** (CDA): Voorzitter! Ik herinner eraan dat de voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken al eerder aan u de mogelijkheid van een eventuele verplaatsing van de behandeling van de begroting van Buitenlandse Zaken heeft voorgelegd.

Op die manier voldoet de verschuiving van de behandeling van de NAVO-begroting volledig aan de voorstellen van de heer Meijer.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, hierover donderdag te beslissen. Ik heb voorgesteld om het initiatiefontwerp-Kombrink nu voor volgende week op de agenda te plaatsen. Niemand heeft daar bezwaar tegen geuit. Ik heb beloofd mijn best te doen ten aanzien van de afwerking deze week van het wetsvoorstel industrielawaai en de drie genoemde fiscale wetsvoorstellen. Dat zijn er eigenlijk maar twee, omdat één een hamerstuk zal worden. De Kamer is erop voorbereid dat men op korte termijn kan worden opgeroepen, als er zich een gaatje in de agenda van deze week blijkt voor te doen.

Overeenkomstig het voorstel van de Voorzitter wordt besloten.

Aan de orde is de **stemming over een motie, ingediend op 27 november 1984 bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid** voor het jaar 1985, te weten:

– de motie-Ubels-Veen/Scholten over de aard en omvang van de schuldenproblematiek van uitkeringsgerechtigden op het minimumniveau (18600-XV, nr. 49).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over dertien moties**, ingediend in de UCV van 19 november 1984 over het deel **Emancipatiebeleid** van hoofdstuk XV (Sociale Zaken en Werkgelegenheid) en de nota **Bestrijding van seksueel geweld tegen vrouwen en meisjes** (18542), te weten:

– de motie-Van Nieuwenhoven/Beckers-de Bruijn over niet-beëindigen van het deelproject kinderopvang (18600-XV, nr. 21);
– de motie-Groenman over wet- en regelgeving waarin maatregelen m.b.t. de toegang tot arbeid gebonden worden aan de eis dat betrokkenen uitkeringsgerechtigd zijn (18600-XV, nr. 22);
– de motie-Rempt-Halmmans de Jongh over het tegengaan van

discriminatie van homoseksuelen (18600-XV, nr. 23);

– de motie-Kraaijeveld-Wouters c.s. over goedkeuringsvoorstel VN-verdrag tot uitbanning van alle vormen van discriminatie jegens de vrouw (18600-XV, nr. 24);

– de motie-Kraaijeveld-Wouters c.s. over ouderschapsverlof (18600-XV, nr. 25);

– de motie-Van Nieuwenhoven/Jabbaaij over een aparte nota m.b.t. de bestrijding van seksueel geweld tegen homoseksuele vrouwen en mannen (18542, nr. 5);

– de motie-Van Nieuwenhoven/Jabbaaij over maatregelen op het terrein van ruimtelijke ordening en volkshuisvesting alsmede het openbaar vervoer ten behoeve van de veiligheid van vrouwen en meisjes (18542, nr. 6);

– de motie-Van Nieuwenhoven/Jabbaaij over registratie bij politie en justitie inzake vrouwenmishandeling (18542, nr. 7);

– de motie-Jabaaij c.s. over landelijk klachtenbureau voor ongewenste intimiteiten in arbeidssituaties (18542, nr. 9);

– de motie-Groenman c.s. over criteria en richtlijnen voor het vervolgingsbeleid inzake seksueel geweld (18542, nr. 10);

– de motie-Van Es c.s. over voorstellen voor een personeelsbeleid van de rijksoverheid dat is gericht op bestrijding van seksueel geweld op de werkplek (18542, nr. 11);

– de motie-Eshuis c.s. over het aanwijzen van een vrouwensvrouw bij de departementen (18542, nr. 12);

– de motie-Beckers-de Bruijn over het betrekken van homoseksualiteit bij de voorbereiding en uitvoering van beleidsmaatregelen op grond van de nota bestrijding van seksueel geweld tegen vrouwen en meisjes (18542, nr. 13).

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken, dat deze moties voldoende worden ondersteund.

In stemming komt de motie-Van Nieuwenhoven/Beckers-de Bruijn (18600-XV, nr. 21).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Groenman (18600-XV, nr. 22).

Voorzitter

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Rempt-Halmmans de Jongh (18 600-XV, nr. 23).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Kraaijveld-Wouters c.s. (18 600-XV, nr. 24).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Kraaijveld-Wouters c.s. (18 600-XV, nr. 25).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is aangenomen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Van Nieuwenhoven/Jabaaij (18 542, nr. 5).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Van Nieuwenhoven/Jabaaij (18 542, nr. 6).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Van Nieuwenhoven/Jabaaij (18 542, nr. 7).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt de motie-Jabaaij c.s. (18 542, nr. 9).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat het lid Janmaat tegen deze motie heeft gestemd en de aanwezige leden van de andere fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Groenman c.s. (18 542, nr. 10).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt de motie-Van Es c.s. (18 542, nr. 11).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Eshuis c.s. (18 542, nr. 12).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Beckers-de Bruijn (18 542, nr. 13).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de CPN, D'66, de EVP, de PSP, het CDA en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Ik stel voor, de stukken 18 542 voor kennisgeving aan te nemen.

Aldus wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen over twee moties**, ingediend op 25 oktober 1984 bij het debat over **pornografie**, te weten:

– de motie-Van Es c.s. over een onderzoek naar de verbanden tussen gewelddadige pornografie en seksueel geweld (15 836, nr. 26);

– de motie-Eshuis c.s. over de *omvang en spreiding van produktie van en handel in pornografie* (15 836, nr. 27).

In stemming komt de motie-Van Es c.s. (15 836, nr. 26).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Eshuis c.s. (15 836, nr. 27).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PvdA en D'66 tegen deze motie hebben gestemd en die van de

overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

Aan de orde is de **einstemming** over het wetsvoorstel **Verbod tot vestiging en uitbreiding van varkens- en pluimveehouderijbedrijven in Nederland dan wel bepaalde delen daarvan (Interimwet beperking varkens- en pluimveehouderijen) (18 695)**.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de door de commissie voorgestelde wijzigingen (stuk nr. 59) aan te brengen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.

□

De heer **Te Veldhuis** (VVD): Voorzitter! De VVD-fractie erkent de problematiek van mestoverschotten en overbemesting. Daarom was mijn fractie bereid om het oorspronkelijke wetsvoorstel met een beperkte amendering te aanvaarden, mede omdat een dergelijke ingrijpende noodwet een zo breed mogelijke steun uit de Kamer dient te hebben.

De VVD-fractie wees tijdens de discussie ook op enkele vergaande gevolgen van het bijna absolute verbod van de interimwet, namelijk een *structuurbevrozing van de bestaande bedrijfstak*, concurrentievervalsing ten opzichte van het buitenland, des- en misinvesteringen, vooral voor jonge boeren en kleinere bedrijven, een aantasting van het ondernemersklimaat en een nadelige weerslag op de agri-industrie en de werkgelegenheid.

Drie milieu- en tevens bedrijfsvriendelijke amendementen van de VVD-fractie om de verboden en de gevolgen daarvan minder star, meer flexibel en dus genuanceerder te maken, werden ontraden en verworpen. Dat was in eerste instantie een voorstel voor een ontheffingsmogelijkheid bij milieuvriendelijke afzet van mest en, na afwijzing van het voorstel, een voorstel voor een hardheidsclausule bij echte onbillijkheden en meer flexibele grenzen van concentratiegebieden.

Daarentegen verscherpte de minister de verbodsbepalingen nog eens door twee amendementen van PvdA en CDA te combineren. Deze amendementen hielden in, dat aan bedrijven een maximale grootte wordt opgedrongen, dus een rechtstreekse beïnvloeding van de structuur

Emancipatiebeleid/bestrijding seksueel geweld
Pornografie
Varkens- en pluimveehouderijen

Te Veldhuis

van landbouwbedrijven, met plafonds en zelfs met maximale aantallen dieren per bedrijf.

Door deze vergaande amenderingen veranderde het karakter van de noodwet ingrijpend en werden er wetsvreemde, oneigenlijke elementen ingehaald. Zo lijkt de wet nu een eerste aanzet te geven tot een vestigingswet. Hieraan kan en wil de VVD-fractie geen medewerking geven, zeker niet in het kader van een noodprocedure, die voor een noodwet ter bescherming van bodem- en grondwater wordt toegepast. Hoezeer ook de VVD de milieubelangen ter harte gaan, de nu aldus gewijzigde wet is te ver van de milieuhygiënische doelstelling af gegleden en werkt voor de landbouw onnodig bot. De VVD-fractie gaat dan nog voorbij aan juridische vragen ten opzichte van de feitelijke terugwerkende kracht van enkele wetsbepalingen en over eventuele strijd met regels van het Europese marktordeningsrecht.

De VVD-fractie betreurt het zeer dat het niet mogelijk bleek, tot een breed gesteunde noodwet te komen. Zij hoopt dat definitieve wetgeving – de Meststoffenwet en de Wet bodembescherming – op of voor 1 januari 1986 zal gelden, conform de motie die ik daarover onder nr. 36 heb ingediend en die inmiddels door de Kamer is aanvaard.

De Voorzitter: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD tegen dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Aan de orde zijn de stemmingen in verband met hoofdstuk XVI (Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur) van de rijksbegroting voor het jaar 1985 (18 600-XVI).

De Voorzitter: Ik deel mee, dat de heer Worrell zijn amendementen op stuk nr. 131 (I en II) heeft ingetrokken. Verder deel ik mee, dat hij ook zijn motie, voorkomende op stuk nr. 44, heeft ingetrokken. De heropening wil ik overigens later aan de orde stellen. Het gaat nu alleen over het wetsvoorstel.

De heer Lankhorst (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou u willen verzoeken, de motie op stuk nr. 122.....

De Voorzitter: Het gaat nu niet over moties.

De heer Lankhorst (PPR): Dat begrijp ik. Ik wil u vragen, de stemming over die motie plaats te laten vinden, voordat wij over de amendementen en de artikelen stemmen, omdat zij anders achterhaald is. Zij gaat over de criteria bij de herschikkingsoperatie, waarop allerlei amendementen zijn ingediend.

De Voorzitter: Ik constateer, dat de Kamer daartegen geen bezwaar heeft. Ik stel voor, aanstonds over deze motie te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

□

De heer Ernsting (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mijn amendementen op stuk nr. 25, I en II, intrekken ten gunste van de amendementen op stuk nr. 114.

De Voorzitter: Ik constateer, dat de amendementen, voorkomende op stuk nr. 25 (I en II) zijn ingetrokken.

In stemming komt de motie-Lankhorst/Mik (18 600-XVI, nr. 122).

De Voorzitter: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt het wetsvoorstel **18 600-XVI, nr. 1.**

Het begin van artikel I en de artikelen 1 t/m 28 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het nader gewijzigde amendement-Lucassen-Stauttener c.s. (stuk nr. 119, I).

De Voorzitter: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PPR tegen dit nader gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement Worrell/Andela-Baur (stuk nr. 114, I).

De Voorzitter: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de RPF tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 116, I).

De Voorzitter: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, het GPV en de PPR

en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 29, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het nader gewijzigde amendement-Lucassen-Stauttener c.s. (stuk nr. 119, I), het gewijzigde amendement-Worrell/Andela-Baur (stuk nr. 114, I) en het amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 116, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 30 t/m 35 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Lucassen-Stauttener (stuk nr. 30, I).

De Voorzitter: Ik constateer, dat dit amendement met algemene stemmen is aangenomen.

Artikel 36, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Worrell/Lucassen-Stauttener (stuk nr. 30, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 37 t/m 41 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Dijkstal/Worrell (stuk nr. 107, I).

De Voorzitter: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF, het GPV en de PSP en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 42, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Dijkstal/Worrell (stuk nr. 107, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikel 43 en 44 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Dijkstal (stuk nr. 40, I).

De Voorzitter: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 113, I).

De Voorzitter: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PPR en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Voorzitter

Artikel 45, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Worrell/Dijkstal (stuk nr. 40, I) en het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 113, I), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 46 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell/Andela-Baur (stuk nr. 114, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PPR en de RPF en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell (stuk nr. 132, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de CPN, de PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 47, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Worrell/Andela-Baur (stuk nr. 114, II), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 48 t/m 56 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Cornelissen (stuk nr. 58, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PSP en de PPR en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 112, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de PPR en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 116, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PPR, de SGP en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de

overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 127, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de PvdA, de CPN, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell/Lucassen-Stauttener (stuk nr. 103, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF, het GPV en de PPR en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Ernsting c.s. (stuk nr. 117, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de PPR en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Cornelissen/Toussaint (stuk nr. 126, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de PPR tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Mik (stuk nr. 101, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PPR, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 57, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Cornelissen (stuk nr. 58, I), het gewijzigde amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 112, I), het amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 116, II), het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 127, I), het gewijzigde amendement-Worrell/Lucassen-Stauttener (stuk nr. 103, I), het gewijzigde amendement-Ernsting

c.s. (stuk nr. 117, I), het amendement-Cornelissen/Toussaint (stuk nr. 126, I) en het gewijzigde amendement-Mik (stuk nr. 101, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 58 en 59 worden zonder stemming aangenomen.

Artikel 60 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell c.s. (stuk nr. 124, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PSP en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 61, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Worrell c.s. (stuk nr. 124, I), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell c.s. (stuk nr. 124, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit gewijzigde amendement is aangenomen met dezelfde stemverhouding als het vorige.

Artikel 62, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Worrell c.s. (stuk nr. 124, II), wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell c.s. (stuk nr. 124, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit gewijzigde amendement is aangenomen met dezelfde stemverhouding als de twee vorige.

Artikel 63, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Worrell c.s. (stuk nr. 124, III), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 64 wordt zonder stemming aangenomen.

Voorzitter

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

De artikelen 65 t/m 70 worden zonder stemming aangenomen.

Artikel 71 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 127, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, D'66, de SGP, de RPF, het GPV en de PSP en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell (stuk nr. 112, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell/Lucassen-Stauttner (stuk nr. 103, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell (stuk nr. 132, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de CPN, de PPR, de PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Mik (stuk nr. 101, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die

van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Dijkstal (stuk nr. 87, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD voor dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 72, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 127, II), het gewijzigde amendement-Worrell (stuk nr. 112, II), het gewijzigde amendement-Worrell/Lucassen-Stauttner (stuk nr. 103, II) en het gewijzigde amendement-Mik (stuk nr. 101, I), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell/Andela-Baur (stuk nr. 114, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de RPF en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 73, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Worrell/Andela-Baur (stuk nr. 114, III), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 74 t/m 88 en 88A worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het nader gewijzigde amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 133, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD tegen dit nader gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell c.s. (stuk nr. 39, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF, het GPV en de PPR en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 112, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de RPF en het lid Janmaat

tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 89, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het nader gewijzigde amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 133, I), het amendement-Worrell c.s. (stuk nr. 39, I) en het gewijzigde amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 112, III), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell c.s. (stuk nr. 39, II) tot invoeging van een artikel 89A.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF, het GPV en de PPR en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het nader gewijzigde amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 133, II) tot invoeging van een artikel 89A.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD tegen dit nader gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

De artikelen 90 en 91 worden zonder stemming aangenomen.

Artikel 92 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fracties van de SGP en de RPF wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden, tegen dit artikel te hebben gestemd.

In stemming komt het amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 116, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 93, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 116, III), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell/Andela-Baur (stuk nr. 114, IV).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de RPF en de PSP en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amende-

Voorzitter

ment hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 116, IV).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Lucassen-Stautterer (stuk nr. 84, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP en de PSP en het lid Janmaat voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Dijkstal/Worrell (stuk nr. 107, II).

De **Voorzitter**: ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Beinema (stuk nr. 123, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF, het GPV, de PSP, en D'66 en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Lucassen-Stautterer (stuk nr. 85, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PSP, de groep Scholten/Dijkman en het lid Janmaat voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 94, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Worrell/Andela-Baur (stuk nr. 114, IV), het amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 116, IV), het gewijzigde amendement-Dijkstal/Worrell (stuk nr. 107, II) en het amendement-Beinema (stuk nr. 123, I), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het nader gewijzigde amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 136, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de RPF, het GPV en de PPR en het lid Janmaat tegen dit nader gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Cornelissen (stuk nr. 58, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het nader gewijzigde amendement-Lucassen-Stautterer c.s. (stuk nr. 119, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit nader gewijzigde amendement met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Beinema (stuk nr. 123, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell/Lucassen-Stautterer (stuk nr. 103, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 95, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het nader gewijzigde amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 136, I), het amendement-Cornelissen (stuk nr. 58, II), het nader gewijzigde amendement-Lucassen-Stautterer c.s. (stuk nr. 119, II), het amendement-Beinema (stuk nr. 123, II) en het gewijzigde amendement-Worrell/Lucassen-Stautterer (stuk nr. 103, III), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 96 en 97 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Cornelissen (stuk nr. 58, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de

VVD tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 98, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Cornelissen (stuk nr. 58, III), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, I, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 99, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, I, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de RPF wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit gewijzigde artikel te hebben gestemd.

Artikel 100 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 112, IV).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de RPF en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 101, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 112, IV), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 102 t/m 107 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Cornelissen (stuk nr. 58, IV).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, II, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV

Voorzitter

en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 108, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Cornelissen (stuk nr. 58, IV) en het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, II, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 109, I, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit gewijzigde amendement met algemene stemmen is aangenomen.

Artikel 109, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 109, I, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Mevrouw Terpstra vraagt mij eerst haar amendement op stuk nr. 92, II in stemming te brengen.

In stemming komt het amendement-Terpstra (stuk nr. 92, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de RPF, het GPV en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Naar mij blijkt, wordt het amendement-Terpstra op stuk nr. 92, I ingetrokken.

Artikel 110 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 111 t/m 113 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 113, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement heeft gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 127, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, D'66, de SGP, de RPF, het GPV en de PSP en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het nader gewijzigde amendement-Lucassen-Stautterer c.s. (stuk nr. 119, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit nader gewijzigde amendement met algemene stemmen is aangenomen.

Artikel 114, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 113, II), het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 127, III) en het nader gewijzigde amendement-Lucassen-Stautterer c.s. (stuk nr. 119, III), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 116 t/m 125 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het nader gewijzigde amendement-Lucassen-Stautterer (stuk nr. 119, IV).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit nader gewijzigde amendement met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Ernsting c.s. (stuk nr. 117, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 126, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het nader gewijzigde amendement-Lucassen-Stautterer (stuk nr. 119, IV) en het gewijzigde amendement-Ernsting c.s. (stuk nr. 117, II), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Lucassen-Stautterer (stuk nr. 30, II) tot invoeging van een artikel 126A.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement met algemene stemmen is aangenomen.

De artikelen 127 t/m 134 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het nader gewijzigde amendement-Worrell/Cornelissen (stuk nr. 136, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de RPF en de PPR en het lid Janmaat tegen dit nader gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Cornelissen/Worrell (stuk nr. 109, II, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit gewijzigde amendement met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, III, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF, het GPV en de PPR en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 135, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, III, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 136 t/m 154 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, IV, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 155, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, IV, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Mevrouw Lucassen heeft mij verzocht, eerst te stemmen over haar amendement op stuk nr. 106, II. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Lucassen-Stautterer (stuk nr. 106, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, het GPV en de PSP voor dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Naar mij blijkt, wordt het gewijzigde amendement-Lucassen-Stautterer (stuk nr. 106, I) ingetrokken.

In stemming komt het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, V, herdruk).

Voorzitter

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SPG, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 156, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, V, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, VI, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de PRF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement de overige op stuk nr. 125 (herdruk) voorkomende amendementen als aangenomen kunnen worden beschouwd.

Artikel 157, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, VI, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 158 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Lucassen-Stauttener (stuk nr. 85, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PPR, de PSP, de groep Scholten/Dijkman en het lid Janmaat voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Cornelissen/Toussaint (stuk nr. 126, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het amendement op stuk nr. 126, III als aangenomen kan worden beschouwd.

Artikel 159, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Cornelissen/Toussaint (stuk nr. 126, II), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Lucassen-Stauttener (stuk nr. 105, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP en de PSP voor dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 105 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Dijkstal/Worrell (stuk nr. 107, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 160, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Dijkstal/Worrell (stuk nr. 107, III) en het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, VII, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 161 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Lucassen-Stauttener (stuk nr. 84, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PPR, de SGP en de PSP en het lid Janmaat voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 162, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, VIII, herdruk) en het amendement-Cornelissen/Toussaint (stuk nr. 126, III), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 163, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Toussaint/Cornelissen (stuk nr. 125, IX, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 164 t/m 189 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Beinema/Worrell (stuk nr. 50, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF, het GPV en de PPR en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die

van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 190, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Beinema/Worrell (stuk nr. 50, I), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 191 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Beinema (stuk nr. 35, I, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PPR en de RPF en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Beinema/Worrell (stuk nr. 50, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PPR, de SGP en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Niessen (stuk nr. 42, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de RPF en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 192, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Worrell/Beinema (stuk nr. 35, I, herdruk), het amendement-Beinema/Worrell (stuk nr. 50, II) en het amendement-Worrell/Niessen (stuk nr. 42, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 193 t/m 197 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Beinema (stuk nr. 35, II, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de RPF en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 198, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Worrell/Beinema (stuk nr. 35, II, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

Voorzitter

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit gewijzigde artikel te hebben gestemd.

In stemming komt het amendement-Beinema/Worrell (stuk nr. 50, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 199, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Beinema/Worrell (stuk nr. 50, III), wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fracties van de SGP en de RPF wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit gewijzigde artikel te hebben gestemd.

Artikel 200 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

In stemming komt het amendement-Worrell/Niessen (stuk nr. 42, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de RPF en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Beinema/Worrell (stuk nr. 50, IV).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Beinema (stuk nr. 35, III, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de RPF en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 201, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-

Worrell/Niessen (stuk nr. 42, II), het amendement-Beinema/Worrell (stuk nr. 50, IV) en het amendement-Worrell/Beinema (stuk nr. 35, III, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 202 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fracties van de RPF en de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

De artikelen 203 t/m 205 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Beinema/Worrell (stuk nr. 50, V).

De **Voorzitter**: ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 206, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Beinema/Worrell (stuk nr. 50, V), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Beinema (stuk nr. 35, IV, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de RPF en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Dijkstal (stuk nr. 40, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF, het GPV en het CDA (met uitzondering van het lid Evenhuis-van Essen) en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Beinema/Worrell (stuk nr. 50, VI).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 207, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Worrell/Beinema (stuk nr. 35, IV, herdruk), het amendement-Worrell/Dijkstal (stuk nr. 40, II) en het amende-

ment-Beinema/Worrell (stuk nr. 50, VI), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 208 wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 209 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

De artikelen 210 en 211 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Beinema (stuk nr. 35, V, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de RPF en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Dijkstal (stuk nr. 87, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement is ingetrokken.

Artikel 212, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Worrell/Beinema (stuk nr. 35, V, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 213 t/m 256 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Dijkstal/Worrell (stuk nr. 107, IV).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 257, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Dijkstal/Worrell (stuk nr. 107, IV), wordt zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen II t/m IV en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, volgende week over het wetsvoorstel te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

Het wetsvoorstel **18 600-XVI, nr. 4** wordt, na goedkeuring van de

Voorzitter

onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over 30 moties**, ingediend tijdens het debat over **hoofdstuk XVI (Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur)** van de rijksbegroting voor het jaar 1985, te weten:

- de motie-Worrell c.s. over de verantwoordelijkheid voor de totale basiseducatie (18 600-XVI, nr. 43);
- de motie-Beinema c.s. over de herstructurering van de podiumkunst (18 600-XVI, nr. 46);
- de motie-Beinema/Evenhuis-van Essen over een plaats voor de fotografie in het rijksopdrachtenbeleid (18 600-XVI, nr. 47);
- de motie-Beinema c.s. over wetgeving op het terrein van de collectieve verticale prijsbinding voor het literaire boek (18 600-XVI, nr. 48);
- de motie-Cornelissen over de functie van het algemeen maatschappelijk werk (18 600-XVI, nr. 49);
- de motie-Mik over instelling van een inspectie voor het maatschappelijk werk (18 600-XVI, nr. 59);
- de motie-Lucassen-Stauttener/Worrell over het vormingswerk in internaatverband (18 600-XVI, nr. 61);
- de motie-Willems/Worrell over de opvangvoorzieningen (18 600-XVI, nr. 62);
- de motie-Toussaint/Wöltgens over opnemings van de budgetten voor medische specialisten in de ziekenhuisbudgetten (18 600-XVI, nr. 68);
- de motie-Toussaint/Wöltgens over de praktijkkosten van medische specialisten (18 600-XVI, nr. 69);
- de motie-Toussaint/Wöltgens over de prijsvorming van geneesmiddelen (18 600-XVI, nr. 70);
- de motie-Borgman over het extra bedrag aan ombuigingen voor 1985 (18 600-XVI, nr. 72);
- de motie-Cornelissen/Terpstra over hulpverlening aan gezinnen met een thuis verzorgd gehandicapt kind (18 600-XVI, nr. 73);
- de motie-Mik over studies naar de effectiviteit van nieuwe methoden in de geneeskunde (18 600-XVI, nr. 74);
- de motie-Dees over de activiteiten van de International Health Development Foundation (18 600-XVI, nr. 75);
- de motie-Dees over een aparte dereguleringsoperatie voor de gezondheidszorgwetgeving (18 600-XVI, nr. 76);
- de motie-Van Es over voorstellen voor het creëren van nieuwe arbeidsplaatsen voor artsen (18 600-XVI, nr. 77);

- de motie-Beckers-de Bruijn over het betrekken van patiënten-/consumentenorganisaties bij het volksgezondheidsbeleid (18 600-XVI, nr. 78);
 - de motie-Beckers-de Bruijn over de samenwerking in de eerstelijnszorg (18 600-XVI, nr. 79);
 - de motie-Toussaint/Wöltgens over een ontoreikende bepaling inzake democratisering in de Ziekenfondswet (18 600-XVI, nr. 93);
 - de motie-Borgman/Beinema over herbezetting na arbeidstijdverkorting (18 600-XVI, nr. 95);
 - de motie-Dees/Cornelissen over lijst 4 van het besluit Farmaceutische hulp voor Ziekenfondsverzekerden (18 600-XVI, nr. 96);
 - de motie-Terpstra/Cornelissen over de budgetten van instellingen voor zwakzinnigzorg en verpleeghuizen (18 600-XVI, nr. 97);
 - de motie-Terpstra over een samenhangend structuurplan geriatrische gezondheidszorg (18 600-XVI, nr. 98);
 - de motie-Groenman/Mik over bij de algemene kortingsmaatregel te hanteren criteria (18 600-XVI, nr. 115);
 - de motie-Ernsting c.s. over het beeldende-kunstenbeleid (18 600-XVI, nr. 118);
 - de motie-Ernsting c.s. over de Anne Frank Stichting (18 600-XVI, nr. 120);
 - de motie-Lankhorst over stimulering van initiatieven van lokale en regionale omroep (18 600-XVI, nr. 121);
 - de motie-Lankhorst/Mik over criteria bij de herschikkingsoperatie (18 600-XVI, nr. 122);
 - de gewijzigde motie-Wöltgens/Toussaint over de arbeidsplaatsen in ziekenhuizen (18 600-XVI, nr. 134);
- alsmede over **8 moties**, ingediend in de UCV van 24 september 1984 over de **nota Monumentenzorg** (18 399), te weten:
- de motie-De Pree over een gedecentraliseerd beleid aangaande de monumentenzorg (18 399, nr. 3);
 - de motie-Van Heemskerck Pillis-Duvekot over uitwerking hoofdlijnen van een nieuwe bestuurlijke organisatie van de monumentenzorg (18 399, nr. 4);
 - de motie-Van Heemskerck Pillis-Duvekot over oprichting van een calamiteitenfonds (18 399, nr. 5);
 - de motie-De Pree over anti-speculatiebeding in restauratievoorwaarden voor monumenten (18 399, nr. 6);
 - de motie-Oomen-Ruijten/Van der Vlies over delegatie van monumentenzorg aan gemeentelijke of provinciale overheden (18 399, nr. 7);
 - de motie-Oomen-Ruijten/Beinema over fiscale faciliteiten voor onderhoudskosten voor door gemeenten en

Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur
Monumentenzorg

Toneelbestel

Vormingswerk in internaatverband
Interdepartementaal welzijnsbeleid
Kinderopvang

- provincies bestemde monumenten (18 399, nr. 8);
- de motie-Nypels over het verlenen van restauratievergunningen door gemeente- en provinciale besturen (18 399, nr. 9);
- de motie-Van der Vlies c.s. over een planmatige inventarisatie van de jongere bouwkunst (18 399, nr. 10);

5 moties, ingediend in de UCV van 15 oktober 1984 over **reorganisatie van het toneelbestel** (18 447), te weten:

- de motie-Kosto c.s. over een afvloeiingsregeling in de sector van het toneel (18 447, nr. 3);
- de motie-Evenhuis-van Essen/Evenhuis over het werkgelegenheidsplan van de kunstbond-FNV (18 447, nr. 4);
- de motie-Dijkstal over de subsidiëring van toneelgezelschappen en het gemiddelde aantal toeschouwers per seizoen (18 447, nr. 6);
- de motie-Evenhuis-van Essen/Beinema over een wachtgeldregeling voor de sector van het toneel (18 447, nr. 7);
- de motie-Van Es c.s. over meerjarige projectsubsidies (18 447, nr. 8);

3 moties, ingediend in de UCV van 22 oktober 1984 over **vormingswerk in internaatverband** (18 600-XVI), te weten:

- de motie-Worrell over een reorganisatieplan voor het vormingswerk in internaatverband (18 600-XVI, nr. 14);
- de motie-Worrell over een projectplan herstructurering vormingswerk in internaatverband (18 600-XVI, nr. 15);
- de motie-Ernsting/Worrell over eventuele bezuiniging op uitvoerende instellingen (18 600-XVI, nr. 16);

3 moties, ingediend in de UCV van 29 oktober 1984 over het **Interdepartementaal Welzijnsbeleid 1985** (18 609), te weten:

- de motie-Buurmeijer over herwaardering van het interdepartementale welzijnsbeleid (18 609, nr. 4);
- de motie-Andela-Baur over het met ingang van 1985 omstreeks april voorleggen van de BIW aan de Kamer (18 609, nr. 5);
- de motie-Lankhorst over de sociale en culturele verkenningen van het SCP (18 609, nr. 6);

en **8 moties**, ingediend in de UCV's van 5 en 12 november 1984 over het **regeringsstandpunt inzake kinderopvang** (18 483), te weten:

- de motie-Van Nieuwenhoven over de gelden voor kinderopvang (18 483, nr. 4);

Voorzitter

- de motie-Groenman/Van Nieuwenhoven over een betere afstemming van oude en nieuwe vormen van kinderopvang (18 483, nr. 5);
- de motie-Lankhorst c.s. over financiële voorstellen voor de kinderopvang (18 483, nr. 6);
- de motie-Van Es over uitbreiding van kinderopvangvoorzieningen en taken voor de rijksoverheid bij decentralisatie van het kinderopvangbeleid (18 483, nr. 7);
- de motie-Lankhorst over jaarlijkse rapportage inzake vraag en aanbod van kinderopvang (18 483, nr. 8);
- de motie-Groenman over bestemming vrijkomende gelden derde fase operatie tweeverdieners voor kinderopvangvoorzieningen (18 483, nr. 9);
- de motie-Groenman over kosten-batenanalyse van de verschillende vormen van kinderopvang (18 483, nr. 10);
- de motie-Ernsting c.s. over nadere voorstellen voor financiering kinderopvang (18 483, nr. 11).

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken, dat de moties die in de genoemde UCV's zijn ingediend, voldoende worden ondersteund.

Mij is gevraagd om (her)opening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

□

Mevrouw **Oomen-Ruijten** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Tijdens de uitgebreide commissievergadering over de nota Monumentenzorg hebben alle woordvoerders gesproken over de wens, te komen tot verdere decentralisatie. Op dit punt is namens bijna elke fractie een motie ingediend. De woordvoerders hebben over de ingediende moties nader overleg gehad en gezien hoe wij samen een structuur konden bereiken waarover wij het allen eens konden worden.

De ineengeschoven motie heb ik u overhandigd. De indieners van de moties op stuk nr. 3, de heer De Pree, op stuk nr. 4, mevrouw Van Heemskerck, en op stuk nr. 7, de heer Van der Vlies en ik, trekken deze in.

De **Voorzitter**: Aangezien de motie-De Pree (18 399, nr. 3), de motie-Van Heemskerck Pillis-Duvekot (18 399, nr. 4) en de motie-Oomen-Ruijten/Van der Vlies (18 399, nr. 7) zijn ingetrokken, maken zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Motie

Door de leden Oomen-Ruijten, De Pree, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Nypels en Van der Vlies wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat de zorg voor monumenten en cultureel erfgoed het beste gediend is met een zo groot mogelijke betrokkenheid van de bevolking;

overwegende, dat de regelgeving waarmede aan deze zorg en betrokkenheid uitdrukking wordt gegeven eenvoudig en helder van opzet moet zijn en bij voorkeur neergelegd dient te worden bij het bestuurlijk laagst mogelijke niveau;

overwegende, dat daar waar nu provinciale overheden zich al jaren aanzienlijke organisatorische en financiële inspanningen getroosten deze betrokkenheid niet verloren mag gaan;

verzoekt de regering, de bestuurlijke en financiële verantwoordelijkheid voor de Monumentenwacht bij de provincies te leggen;

verzoekt de regering voorts, uiterlijk voor de behandeling van de wijziging van de Monumentenwet, de Kamer op basis van een nader onderzoek voorstellen te doen voor een verdere decentralisatie en vergroting van de betrokkenheid van gemeenten en daar waar men op gemeentelijk niveau deze betrokkenheid niet wenst, van de provincies,

en gaat over tot de orde van de dag.

Deze motie krijgt nr. 12 (18 399).

Ik stel voor, over deze motie aanstonds te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

□

Mevrouw **Andela-Baur** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik stel voor, de stemming over de motie op stuk 18 609, nr. 5, aan te houden.

De **Voorzitter**: Op verzoek van mevrouw Andela-Baur stel ik voor, haar motie (18 609, nr. 5) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

□

De heer **Ernsting** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil iets zeggen over de motie op stuk 18 600-XVI, nr. 8, over

Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur
Monumentenzorg
Toneelbestel
Vormingswerk in internaatsverband
Interdepartementaal welzijnsbeleid
Kinderopvang

de Anne Frankstichting en de uitlatingen van Staatssecretaris Ploeg.

Op 5 december jongstleden heeft Minister-President Lubbers namens het kabinet aan de Kamer een brief gestuurd die erop neerkomt dat het kabinet de uitlatingen van Staatssecretaris Ploeg betreurt en onjuist acht. 'Namens het kabinet' wil zeggen inclusief Staatssecretaris Ploeg. Zo bezien, is er formeel niets aan de hand. De cirkel is rond; wij zijn bij de oorspronkelijke waardering voor de activiteiten van de Anne Frankstichting.

Onzes inziens ontbreekt er echter een schakel. Staatssecretaris Ploeg heeft namelijk nagelaten om zijn excuses aan te bieden voor de uitlatingen die hij heeft gedaan en die hij, bij monde van de minister-president, onjuist achtte en betreurde. Wij vinden dit een onbevredigende situatie, want daardoor kan toch een verkeerde indruk gevestigd worden, in de trant van: het kabinet heeft er afstand van genomen en heeft Staatssecretaris Ploeg laten vallen, maar Staatssecretaris Ploeg zegt zelf niets meer en dus zal er heus wel iets aan de hand zijn. Wij vinden dat in deze situatie de Kamer er geen enkel misverstand over mag laten bestaan, wat het standpunt van de Kamer in dezen is. Daarom willen wij de motie op stuk nr. 120 handhaven en in stemming gebracht zien, Voorzitter.

Om het handhaven van een motie goed te maken, wil ik u hierbij aankondigen, een andere motie te willen intrekken. Dit betreft de motie op stuk nr. 16 (18 600-XVI), over eventuele bezuinigingen op het vormingswerk in internaatsverband. Deze motie is overbodig geworden als gevolg van de besluitvorming over de begroting zelf.

De **Voorzitter**: Aangezien de motie-Ernsting/Worrell (18 600-XVI, nr. 16) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

□

De heer **Nypels** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! In aansluiting op de mededeling van mevrouw Oomen trek ik mijn motie, voorkomende op stuk nr. 9 (18 399), over de monumentenzorg, bij deze in.

Tevens deel ik u mede, dat ik de motie-Van der Vlies c.s. (18 399, nr. 10), over een planmatige inventarisatie van de jongere bouwkunst, als gevolg van een misverstand niet heb mede-ondertekend. Ik word derhalve gaarne geacht, deze motie alsnog te hebben mede-ondertekend.

Voorzitter

De **Voorzitter**: Aangezien de motie-Nypels (18 399, nr. 9) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Mevrouw **Evenhuis-van Essen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik verzoek u, de motie-Evenhuis-van Essen/Beinema (18 447, nr. 7) aan te houden in verband met de Arob-procedure, waarvan – voor zover het ons bekend is – de uitspraak op 17 januari zal zijn.

De **Voorzitter**: Op verzoek van mevrouw Evenhuis-van Essen stel ik voor, haar motie (18 447, nr. 7) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Kosto** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Hoewel wij het in het algemeen niet erg juist vinden om Arob-procedures aan te wenden om ons eigen gedrag uit te stellen, zie ik – gezien de verwantheid van de materie – redenen om onze motie op stuk nr. 3 (18 447) evenzeer te doen aanhouden.

De **Voorzitter**: Op verzoek van de heer Kosto stel ik voor, zijn motie (18 447, nr. 3) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van **stemverklaringen vooraf**.

De heer **Dijkstal** (VVD): Voorzitter! Ruim vóór het debat in de Kamer over de Anne Frank Stichting heeft de VVD, samen met de Partij van de Arbeid, een amendement ingediend om de bezuiniging op de subsidie aan de Anne Frank Stichting ongedaan te maken, gezien het grote belang dat de VVD hecht aan het werk van de Anne Frank Stichting. Nadien hebben de VVD-fractie en andere fracties, alsmede het kabinet, onmiskenbaar duidelijk gemaakt dat zij veel waarde hechten aan het werk van de Anne Frank Stichting bij de bestrijding van fascisme, racisme en antisemitisme. De motie van de heer Ernsting c.s., op stuk nr. 120 (18 600-XVI) is derhalve overbodig geworden en om die reden zal de VVD-fractie daar niet voor stemmen.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Voorzitter! Ik wil graag een stemverklaring afleggen over dezelfde motie. Ik leg deze stemverklaring mede af namens de fracties van RPF en GPV.

Vorige week woensdag is er een gesprek geweest tussen het kabinet en het bestuur van de Anne Frank Stichting. De verklaringen van de gesprekspartners, na afloop van hun ontmoeting, waren duidelijk en geven onze fracties – ieder vanuit eigen en deels betoonde betrokkenheid op het werk van deze stichting – geen aanleiding om daaraan, door middel van steun aan deze motie, nog iets toe te voegen. Het is om deze reden dat wij tegen deze motie op stuk nr. 120 (18 600-XVI) zullen stemmen.

In stemming komt de motie-Worrell c.s. (18 600-XVI, nr. 43).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, D'66, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Beinema c.s. (18 600-XVI, nr. 46).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Beinema/Evenhuis-van Essen (18 600-XVI, nr. 47).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt de motie-Beinema c.s. (18 600-XVI, nr. 48).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Cornelissen (18 600-XVI, nr. 49).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is aangenomen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Mik (18 600-XVI, nr. 59).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van

de VVD, de SGP, het GPV en de CPN en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Lucassen-Stauttener/Worrell (18 600-XVI, nr. 61).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de CPN, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Willems/Worrell (18 600-XVI, nr. 62).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de PvdA, de PPR, de CPN en D'66 voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Toussaint/Wöltgens (18 600-XVI, nr. 68).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de SGP tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Toussaint/Wöltgens (18 600-XVI, nr. 69).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Toussaint/Wöltgens (18 600-XVI, nr. 70).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Borgman (18 600-XVI, nr. 72).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de EVP, de SGP, de PPR en de groep Scholten/Dijkman en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Cornelissen/Terpstra (18 600-XVI, nr. 73).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur
Monumentenzorg
Toneelbestel
Vormingswerk in internaatsverband
Interdepartementaal welzijnsbeleid
Kinderopvang

Voorzitter

In stemming komt de motie-Mik (18 600-XVI, nr. 74).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt de motie-Dees (18 600-XVI, nr. 75).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de EVP, de RPF, het GPV, het CDA (met uitzondering van de leden Laning-Boersema en Lansink) en het lid Janmaat voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Dees (18 600-XVI, nr. 76).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Van Es (18 600-XVI, nr. 77).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de PvdA, de PPR, de CPN, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Beckers de Bruijn (18 600-XVI, nr. 78).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de CPN, D'66, de EVP, de PSP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Beckers-de Bruijn (18 600-XVI, nr. 79).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de PvdA, de CPN, de EVP, de PSP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Toussaint/Wöltgens (18 600-XVI, nr. 93).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Borgman/Beinema (18 600-XVI, nr. 95).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat het lid Janmaat tegen deze motie heeft gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Dees/Cornelissen (18 600-XVI, nr. 96).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PvdA en de groep Scholten/Dijkman, alsmede van de fractie van D'66 de leden Groenman, Mik en Tommel tegen deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Terpstra/Cornelissen (18 600-XVI, nr. 97).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat het lid Janmaat tegen deze motie heeft gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Terpstra (18 600-XVI, nr. 98).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Groenman/Mik (18 600-XVI, nr. 115).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PPR, de EVP, de PSP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Ernsting c.s. (18 600-XVI, nr. 118).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Ernsting c.s. (18 600-XVI, nr. 120).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is aangenomen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Lankhorst (18 600-XVI, nr. 121).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de CPN en de PSP voor deze Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur Monumentenzorg
Toneelbestel
Vormingswerk in internaatsverband
Interdepartementaal welzijnsbeleid
Kinderopvang

motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de gewijzigde motie-Wöltgens/Toussaint (18 600-XVI, nr. 134).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV tegen deze gewijzigde motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Van Heemskerck Pillis-Duvekot (18 399, nr. 5).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-De Pree (18 399, nr. 6).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, D'66, de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Oomen-Ruijten c.s. over verdere decentralisatie van de monumentenzorg (18 399, nr. 12).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat het lid Janmaat tegen deze motie heeft gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Oomen-Ruijten/Beinema (18 399, nr. 8).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de EVP en de groep Scholten/Dijkman tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Van der Vlies c.s. (18 399, nr. 10).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat het lid Janmaat tegen deze motie heeft gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Evenhuis-van Essen/Eshuis (18 447, nr. 4).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP en het GPV en het lid

Voorzitter

Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Dijkstal (18 447, nr. 6).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de RPF en D'66 en het lid Janmaat voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Van Es c.s. (18 447, nr. 8).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Worrell (18 600-XVI, nr. 14).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Worrell (18 600-XVI, nr. 15).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD en de RPF en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Buurmeijer (18 609, nr. 4).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PPR, de PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Lankhorst (18 609, nr. 6).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Van Nieuwenhoven (18 483, nr. 4).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Groenman/Van Nieuwenhoven (18 483, nr. 5).

De **Voorzitter**: Ik constateer dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Lankhorst c.s. (18 483, nr. 6).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Van Es (18 483, nr. 7).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Lankhorst (18 483, nr. 8).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Groenman (18 483, nr. 9).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Groenman (18 483, nr. 10).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PvdA en de CPN en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Ernsting c.s. (18 483, nr. 11).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, D'66, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

Ik stel voor, de stukken 18 100-XVI, nrs. 133 en 158, 18 399, 18 447, 18 483 en 18 609 voor kennisgeving aan te nemen.

Aldus wordt besloten

Aan de orde zijn de **stemmingen over drie moties**, ingediend op 5 december 1984 bij de behandeling van het **verslag van een mondeling overleg over Ethiopische en Eritrese asielzoekers (18 389, nr. 8)**, te weten:

- de motie-Lankhorst c.s. om Soedan niet aan te merken als land van eerste opvang voor Ethiopische en Eritrese vluchtelingen (18 389, nr. 10);
- de motie-Haas-Berger over identiteitspapieren van vluchtelingen bij aankomst in Nederland (18 389, nr. 11);

Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur
Monumentenzorg
Toneelbestel
Vormingswerk in internaatsverband

– de motie-Evenhuis-van Essen/Buikema over de asielprocedure van Ethiopische vluchtelingen (18 389, nr. 12).

De **Voorzitter**: De heer Lankhorst vraagt heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Lankhorst** (PPR): Voorzitter! Mede namens mevrouw Van Es wil ik een wijziging aanbrengen in mijn motie op stuk nr. 10. Mevrouw Wessel-Tuinstra heeft gevraagd of haar naam onder de motie weg kan. Zij heeft daar haar redenen voor. Mede namens mevrouw Van Es wil ik u vragen om aan het dictum de woorden 'zonder meer' toe te voegen. Het is mij gebleken dat een aantal fracties het dictum, zoals het geformuleerd is, te strikt vinden en dat zij van mening zijn dat er een aantal gevallen kunnen zijn waarin het niet goed is om zonder meer uit te spreken dat voor alle Ethiopische en Eritrese vluchtelingen die in Nederland aanwezig zijn, Soedan als eerste land van opvang moet worden aangemerkt, maar dat zij vinden dat dit voor een aantal wel zou kunnen.

Het verschil met de motie die door het CDA ingediend is, is dan nog uitdrukkelijk dat, als onze motie wordt aangenomen, dit betekent dat de Kamer niet alleen uitspreekt dat een aantal van de Ethiopische en Eritrese vluchtelingen in Nederland zou kunnen blijven gedurende een bepaalde tijd, maar dat zij daarbij ook een vluchtelingenstatus krijgen.

Wij blijven het buitengewoon belangrijk vinden dat niet alleen vluchtelingen hier worden toegelaten en een tijdje worden gedoogd, maar dat het ook duidelijk is dat zij een aantal rechten hebben. Dit beoogt onze motie uitdrukkelijk. Maar wij hebben daar dus enige nuancering in aangebracht. Daar de motie nog niet rondgedeeld is en toch enige implicaties heeft, wil ik voorstellen om de motie volgende week in stemming te brengen.

Motie

De **Voorzitter**: De motie-Lankhorst c.s. (18 389, nr. 10) is in die zin gewijzigd, dat het dictum komt te luiden: verzoekt de regering, ten aanzien van de thans hier verblijvende Ethiopische en Eritrese vluchtelingen die in Soedan hebben verbleven, dat

Interdepartementaal welzijnsbeleid
Kinderopvang
Asielzoekers

Voorzitter

land niet zonder meer aan te merken als land van eerste opvang.

Deze gewijzigde motie is mede-ondertekend door mevrouw Van Es.

Naar mij blijkt, wordt deze gewijzigde motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 14 (18 389).

Ik stel voor, volgende week over deze gewijzigde motie te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt gesloten.

In stemming komt de motie-Haas-Berger (18 389, nr. 11).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de CPN, de PPR en de PSP tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Evenhuis-van Essen/Buikema (18 389, nr. 12).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

Ik stel voor, het verslag van het mondeling overleg (18 389, nr. 8) voor kennisgeving aan te nemen.

Aldus wordt besloten.

Ik geef gelegenheid tot het afleggen van **stemverklaringen** over de onderwerpen, waarover zojuist is gestemd.

Emancipatiebeleid en bestrijding van seksueel geweld

□

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Voorzitter! Mijn fractie heeft voor de motie-Rempt-Halmmans de Jongh op stuk nr. 23 gestemd, omdat zij vindt dat de regering nu eindelijk eens na moet komen wat zij het COC al tijdens heeft beloofd, namelijk dat er een beleid ten aanzien van homoseksuele mensen gevoerd zal worden. Mede vanwege het feit dat de regering nog steeds niet de wet gelijke behandeling, zoals zij in de wandeling heet, het licht heeft doen zien, heeft mijn fractie gemeend, voor deze motie te moeten stemmen.

Wij zeggen er wel nadrukkelijk bij dat, hoewel de motie is ingediend tijdens de UCV over het emancipatiebeleid, het voor ons niet vanzelfsprekend is dat dit beleid bij het staatssecretariaat van emancipatiezaken

behoort. Het kabinet moet zijn belofte nakomen door een bewindspersoon aan te stellen die het coördinerend beleid zou moeten voeren. Ik wens de CDA-fractie en vooral de CDA-partijraad, die aanstaande zaterdag plaats zal vinden veel sterkte toe bij hun besluitvorming over dit onderwerp.

De volgende motie waaraan ik aandacht besteed, is die van mevrouw Eshuis c.s. op stuk nr. 27. Mijn fractie heeft tegen deze motie gestemd, omdat in het debat daarover al voldoende garantie is gegeven dat een onderzoek naar de kinderpornografie zal worden verricht. Mede gelet op de laatste ontwikkelingen op dit punt, gaan wij ervan uit dat de betrokken minister zijn beloften na zal komen.

Ten slotte besteed ik aandacht aan de motie van mevrouw Beckers c.s. op stuk nr. 13. Mijn fractie heeft gemeend, tegen deze motie te moeten stemmen, omdat deze motie ervan uitgaat dat een beleid voor homoseksualiteit, voor zover het te maken heeft met de nota seksueel geweld, door de staatssecretaris van Emancipatiebeleid zal moeten worden gevoerd. Na hetgeen ik hierover heb gezegd bij de motie van mevrouw Rempt op stuk nr. 23, zult u begrijpen waarom mijn fractie tegen deze motie heeft gestemd.

□

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Ik leg een stemverklaring af over drie moties, te weten die op stukken nrs. 18 600-XV, nr. 23 en 18 542, nrs. 5 en 13.

Er mag geen enkel misverstand over bestaan dat de RPF discriminatie van de homofiele medemens afwijst. Ook zij hebben recht op volle rechtsbescherming. Discriminerende gedragingen ten opzichte van hen dienen daarom bestreden te worden. Of dit echter moet leiden tot een overheidsbeleid, zoals in de genoemde moties is voorgesteld, is voor mijn fractie aan ernstige twijfel onderhevig. Daarom hebben wij tegen de desbetreffende moties gestemd.

□

Mevrouw **Eshuis** (CPN): Voorzitter! Wij hebben gestemd voor de motie-Van Nieuwenhoven en Jabaaij op stuk nr. 5. Ik kan daarbij dezelfde kanttekeningen plaatsen als die welke zoëven door mevrouw Van Nieuwenhoven zijn geplaatst. Wij vinden dat, zeker wanneer het gaat om seksueel geweld tegen homoseksuele mannen, een uitbreiding van het budget nodig is.

Dat behoeft niet per se het budget van Emancipatie te zijn; er kan ook worden gedacht aan Justitie. Het mag in ieder geval niet gaan ten koste van de huidige emancipatiebegroting, waarvan wij vinden dat zij primair aan vrouwen ten goede moet komen.

Hetzelfde geldt voor de motie-Rempt-Halmmans de Jongh op stuk nr. 23. Wij vinden het uitstekend dat er een beleid voor homoseksuelen ontwikkeld wordt. Ook dat moet echter niet ten koste gaan van het budget of de werkzaamheden die onder de coördinerend staatssecretaris vallen.

□

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Voorzitter! Wij hebben voor de motie-Groenman op stuk nr. 22 gestemd. Wij gaan ermee akkoord dat de staatssecretaris met de gevraagde notitie komt. Ons voorstemmen mag echter niet worden uitgelegd als een uitnodiging om te komen met regelingen waarvoor slechts uitkeringsgerechtigden in aanmerking komen zonder dat werkloze vrouwen daarbij worden betrokken. De motie zou deze gedachte bij de regering kunnen wekken, dus daarom zeg ik dit met nadruk.

Wij hebben gestemd tegen de motie van mevrouw Rempt, voorkomende op stuk nr. 23, hoewel de motie ons op zich aanspreekt. Wij zijn het ermee eens, dat de regering een inspanning moet verrichten wat het tegengaan betreft van discriminatie van homoseksuelen en wat betreft het ontwikkelen van een beleid daartoe op redelijk korte termijn. Het zonder verdere aanduiding en uitwerking zo maar vaststellen, dat er een coördinerend bewindspersoon moet komen, vinden wij niet juist. Wij willen een duidelijke invulling zien, voordat wij daarmee kunnen instemmen. Vandaar, dat wij tegen de motie hebben gestemd.

□

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De VVD-fractie heeft gestemd tegen de motie op stuk nr. 13 van mevrouw Beckers, aangezien die motie haaks staat op de door mij ingediende en door de Kamer aangenomen motie waarin het kabinet er vrij in wordt gelaten, welke bewindspersoon met het beleid ten aanzien van homoseksuelen wordt belast, terwijl de motie-Beckers daarvoor het emancipatiebeleid aanwijst. Op zich zelf hebben wij helemaal geen principiële bezwaren ertegen, dat deze zaak onder een

Asielzoekers
Emancipatiebeleid/bestrijding seksueel
geweld
Pornografie

Rempt-Halmmans de Jongh

dergelijk beleid zou vallen, maar, zoals gezegd, wij laten dit graag aan het kabinet over.

Voorzitter. Wij hebben gestemd voor de motie van mevrouw Van Es op stuk nr. 26, waarin een onderzoek wordt gevraagd naar de verbanden tussen gewelddadige pornografie en seksueel geweld. Tot op heden is een dergelijk verband uit onderzoekingen in het buitenland niet naar voren gekomen. Desalniettemin is een Nederlands onderzoek op dit terrein ongetwijfeld nuttig.

Wij hebben, Voorzitter, gestemd tegen de motie van mevrouw Eshuis op stuk nr. 27 over omvang en spreiding van productie en handel in pornografie. Deze doelstelling is, gezien onze opvatting over pornografie, veel te ruim bemeten. Een onderzoek ter zake van kinderpornografie is daarentegen wel nuttig. Wij hebben echter de indruk dat de Minister van Justitie hieraan reeds de nodige aandacht besteedt.

Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

□

Mevrouw **Andela-Baur** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een stemverklaring afleggen over de motie-Buurmeijer, voorkomende op stuk nr. 18 609, nr. 4. De twee eerste overwegingen van de motie spreken ons aan. De derde overweging spreekt een negatief oordeel uit over het huidige beleid. Dat gaat de CDA-fractie te ver. Daarom hebben wij tegen deze motie gestemd.

□

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een stemverklaring afleggen over de motie-Groenman (18 600-XVI, nr. 115) en over de motie-Lankhorst (18 600-XVI, nr. 122).

De fractie van de RPF onderschrijft de eerste overweging van de motie-Groenman, zoals in het debat ook wel is gebleken. De criteria, die in de tweede overweging zijn genoemd, spreken ons echter minder aan. Gelet op het feit, dat in het dictum wordt gesproken over 'deze criteria' die de regering nader moet uitwerken met betrekking tot een herziening van de algemene kortingsmaatregel voor op landelijk niveau functionerende organisaties en adviesraden, hebben wij gemeend, tegen deze motie te moeten stemmen.

De motie-Lankhorst gaat volgens ons een brug te ver, omdat de gehele herstructureringsoperatie in wezen

wordt stopgezet als die motie zou moeten worden uitgevoerd. Bij de stemming over de amendementen op de begroting van WVC hebben wij getracht, correcties aan te brengen in de begroting met betrekking tot de generieke kortingsmaatregel op de landelijke organisaties.

□

De heer **Worrell** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie heeft gestemd voor de motie op stuk nr. 59 van de heer Mik over de kwaliteit van het AMW. Wij zijn het volstrekt met de bedoeling, neergelegd in de motie, eens. De kwaliteit van het AMW moet worden bewaakt en waar nodig verbeterd. Het instrument, dat wordt genoemd, is een inspectie voor het AMW. Daar staan wij wat huiverig tegenover, vanwege de extra beleidslasten die dat mee kan brengen, om niet te spreken over bureaucratie. Wij verwachten meer van een regeling van het klachtrecht van de cliënten. Aangezien de bewaking van de kwaliteit van het AMW vooropstaat in de motie hebben wij toch onze steun aan die motie willen geven.

Mijnheer de Voorzitter! Wij onderstrepen volstrekt de opvattingen en bedoelingen van de heer Ernsting, zoals die zijn neergelegd in motie nr. 120. Ook mijn fractie betreurt het dat het enige wat had moeten gebeuren – het door staatssecretaris Ploeg in het openbaar excuses aanbieden – nog steeds achterwege is gebleven. Hij heeft in ieder geval nog tijd zat – tot vanavond 12 uur – om dat verzuim goed te maken. Dat zou de heer Ploeg sieren en daarom heeft mijn fractie deze motie niet alleen mede-ondertekend maar ook van harte gesteund.

Mijn fractie heeft amendement nr. 58 van mevrouw Cornelissen, dat erop is gericht de tekorten bij Joint en andere instellingen in de eerstelijns ongedaan te maken, ondersteund. Dat betekent niet dat mijn fractie dit een structurele oplossing acht. Zij heeft willen aangeven dat in 1985 de samenwerking in de eerstelijns moet worden verstevigd. Daarom is zij voorstander van het creëren van mogelijkheden tot meer samenwerking en van een meer eenduidig beleid. Zij achtte het daarom niet verantwoord, bedoelde instellingen in 1985 te korten.

□

De heer **Toussaint** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De motie-Borgman op stuk nr. 72 bevat twee zaken, die

onverenigbaar zijn. In de eerste plaats de uitspraak hoe de bezuiniging van f 145 miljoen niet moet worden ingevuld en in de tweede plaats de uitspraak dat nader onderzoek moet worden hoe die invulling dient plaats te vinden. Met de eerste uitspraak waren wij het oneens. De tweede uitspraak spreekt voor zichzelf. Gezien de tegenstrijdigheid tussen beide uitspraken en het oordeel, neergelegd in de eerste uitspraak, hebben wij deze motie niet gesteund.

Wat betreft motie nr. 75 is mijn fractie van oordeel dat de gezondheidszorg in derde-wereldlanden veel te wensen overlaat. Mijn fractie voert al jarenlang een verbeterd strijd voor zeggenschap in en greep op de gezondheidszorg in Nederland van de mensen voor wie die gezondheidszorg bestemd is. Zij doet dat ook op het punt van de beheersing van het aanbod in die zorg. Wij menen dat deze zaken in de motie op een oneigenlijke wijze aan elkaar zijn gekoppeld. Zowel in eigen land als in andere landen zullen de behoeften van de mensen voorop moeten staan. Er zijn onvoldoende waarborgen dat het optreden van de stichting, bedoeld in deze motie, daarmee strookt. Daarom hebben wij tegen deze motie gestemd.

Wij hebben voor motie nr. 95 gestemd om althans nog iets binnen te halen van wat was neergelegd in onze eigen motie nr. 134. Wij hadden gehoopt dat de heer Borgman zijn motie naar aanleiding van een wijziging in onze motie zou intrekken. Dat is echter niet gebeurd en daarom hebben wij alsnog voor zijn motie gestemd.

Motie nr. 97 behelst niets anders dan wat de staatssecretaris heeft toegezegd. Die motie is dus eigenlijk overbodig. Wij zouden bovendien de voorkeur hebben gegeven aan een structurele oplossing, zoals in onze motie nr. 65 was neergelegd. Omdat wij het vinden van een oplossing voor zwakzinnigeninrichtingen en verpleeghuizen van groot belang achten, hebben wij niettemin onze steun aan deze motie niet willen onthouden.

Motie nr. 98 is nauwelijks anders uit te leggen dan als een uiting van ontevredenheid van de VVD ten aanzien van het kabinetsbeleid. Wij delen die gevoelens van harte en daarom hebben wij voor deze motie gestemd. Ik maak overigens de aantekening, dat wij het beleidsplan mede in het licht van de opmerkingen die wij hebben gemaakt tijdens de UCV over het ouderenbeleid met belangstelling zullen afwachten.

□

De heer **Krajenbrink** (CDA): Voorzitter! Ik wil een stemverklaring afleggen met betrekking tot onze motie op 18 600-XVI, nr. 120. Aangezien het CDA deze motie heeft ondertekend, heeft de fractie haar natuurlijk ook gesteund. Het gaat mij echter om de interpretatie van de heer Ernsting, nl. dat deze motie zou impliceren dat de heer Ploeg persoonlijk zijn excuses zou moeten aanbieden aan de Anne Frank Stichting. Dat nu is niet de inhoud van de motie zoals de CDA-fractie die ziet. Politiek is deze zaak ons inziens thans helder, het boek is wat ons betreft gesloten. Wij zouden het op prijs stellen als de heer Ploeg daarenboven zijn excuses aan de Anne Frank Stichting aan zou bieden, maar wij menen dit persoonlijke gebaar niet door middel van een kamermotie te moeten vragen.

□

De heer **Lankhorst** (PPR): Voorzitter! Ik wil een stemverklaring afleggen over een reeks van amendementen inzake de landelijke instellingen. De PPR-fractie heeft, nadat haar motie ter zake, waarin werd gevraagd om criteria te stellen, eigenlijk de minister werd gevraagd zijn huiswerk te maken, was verworpen, gestemd voor een groot aantal amendementen, maar tegen de dekking daarvan.

Dat is voor onze fractie niet gebruikelijk, maar wij hebben het nu toch gedaan om nog eens tot uitdrukking te brengen hoezeer wij ontevreden zijn over de gehele gang van zaken – ik heb daar al in drie termijnen het mijne van gezegd – en omdat wij bovendien verbaasd zijn over de wijze waarop de minister de verschillende begrotingsposten eigenlijk zonder veel tegenwerk heeft laten uithollen. Ook dat was voor ons reden genoeg om niet mee te gaan en tegen verschillende dekkingsvoorstellen te stemmen.

Vluchtelingenbeleid

□

De heer **Wiebenga** (VVD): Voorzitter! Voordat het defensiegeslacht losbreekt op de valreep nog een stemverklaring over de motie op 18 389, nr. 12 van mevrouw Evenhuis-van Essen en de heer Buikema over de procedure van Ethiopische vluchtelingen. Mijn fractie heeft tegen deze motie gestemd, omdat wij er geen misverstand over willen laten bestaan dat ook op dit punt de normale procedures van toepassing zouden moeten zijn. In dit

Het begrotingsdebat over Defensie vangt aan. Achter de regeringstafel zitten de bewindslieden van Defensie van Houwelingen, De Ruiter en Hoekzema

verband hebben wij kennis genomen van de mededeling van de Soedanese autoriteiten, nl. dat zij terugkeer van teruggestuurde vreemdelingen mogelijk achten. Daar komt nog bij, dat het beleid van de regering met het gestelde in de motie al rekening houdt en dat de motie dus overbodig is.

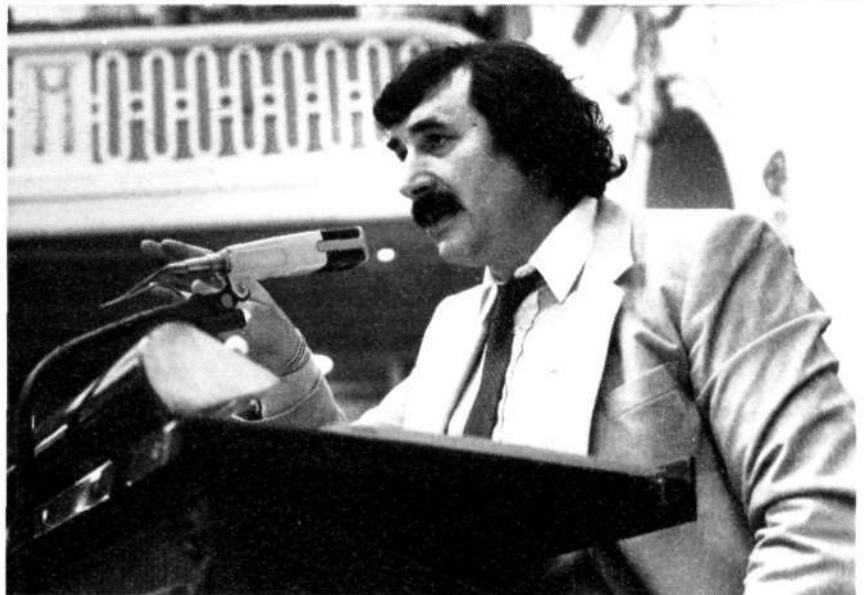
uitzondering van het deel NAVO) (18 600-X).

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De verhouding tussen de samenleving en de krijgsmacht in een democratische samenleving is niet altijd even eenvoudig. Ik geloof dat men in het algemeen kan zeggen dat in Nederland in het verleden, enkele incidenten daar

Aan de orde is de behandeling van hoofdstuk X (Defensie) van de rijksbegroting voor het jaar 1985 (met

Defensiespecialist van de PvdA, de heer Van den Bergh

Van den Bergh

gelaten, die verhouding tussen krijgsmacht en samenleving, mede als gevolg van de toegenomen vermaatschappelijking, goed was. Onze krijgsmacht moet krachtig verankerd zijn in ons democratische bestel. Zonder deze verankering kan de democratie niet bestaan, noch de krijgsmacht de plaats behouden die haar door democratische besluitvorming ook toekomt.

Voorzitter! Ik heb behoefte aan deze algemene opmerkingen, omdat ik tegen deze achtergrond opmerkingen wil beoordelen die de voorzitter van de Vereniging tot belangenbehartiging van de zeemacht, waarbij een zeer groot aantal marinemensen is aangesloten, vorige week in het weekblad *De Tijd* maakte. Wij zullen in deze Kamer nog uitvoerig komen te spreken over de Walrus-affaire, maar de opmerkingen die de heer Van Donk, de voorzitter van de VBZ, maakte naar aanleiding van deze zaak raken de zeer wezenlijke verhouding tussen de krijgsmacht enerzijds en het Nederlandse parlement anderzijds als de belichaming bij uitstek van onze democratische verhoudingen. Uiteraard hebben belangenverenigingen het recht om het beleid te bekritisieren en daar een oordeel over te geven, ook als het gaat om de kwaliteit van de besluitvorming hier in deze Kamer.

Ik lees van de heer Van Donk – ik moet aannemen namens zijn vereniging – opmerkingen in *De Tijd* als: Het beleid moet a-politiek worden, dat moet men overlaten aan specialisten uit de krijgsmacht die vanuit een objectieve visie het beste kunnen beoordelen hoe het moet functioneren.

Ik lees dat de Tweede Kamer buitenspel moet worden gezet en dat zij slechts voor twintig jaar investeringen zou mogen goedkeuren. Ik lees ook dat het beleid zou moeten worden bepaald door niet-politiek gebonden deskundigen die rechtstreeks door het volk gekozen zouden moeten worden. En zo gaat de voorzitter van de VBZ nog een tijdje door.

Voorzitter, ik aarzel niet om te zeggen dat ik stomverbaasd ben en dat ik geschrokken ben van deze uitlatingen, die ik zonder enig voorbehoud als ondemocratisch en strijdig met de verhoudingen in de parlementaire democratie wil betitelen. Ik kan en wil niet geloven dat deze uitlatingen een weerspiegeling vormen van de opvattingen binnen de krijgsmacht over de verhouding tussen de krijgsmacht en het parlement. Mijn fractie

betreurt en veroordeelt de opvattingen van de voorzitter van de VBZ en ik nodig de minister uit, zijn opvattingen ter zake te laten horen.

Voorzitter, dan kom ik meer concreet toe aan de behandeling van de begroting voor 1985. In de eerste helft van het jaar hebben we gesproken over de Defensienota 1984. Ik heb bij die gelegenheid een pleidooi gevoerd voor een op een aantal punten ander beleid en ik heb daarbij het oordeel uitgesproken, dat de Defensienota ook om financiële redenen realiteitsgehalte mist. De heer Couprie kwam toen in eerste termijn tot een soortgelijk oordeel. Deze begrotingsbehandeling, de eerste na de behandeling van de Defensienota, vindt op een ook in deze zin curieus moment plaats, dat nu de juistheid van twee van mijn stellingen uit dat debat in maart van dit jaar bevestigd wordt.

De eerste stelling was dat de 2%-norm en vooral de 3%-norm voor de groei van de defensie-uitgaven illusoir is en de tweede was dat bij de besteding van schaarse middelen in NAVO-verband door rationalisatie meer output verkregen zou kunnen worden. Welnu, de ministers van Defensie van de NAVO-landen reppen sinds verleden week niet meer over de 3%-groei en secretaris-generaal van de NAVO, Carrington, heeft geluisterd naar de PvdA-fractie: hij heeft betoogd dat met meer samenwerking en rationalisatie meer waar voor duur geld gekregen kan worden. De economische realiteit begint dus te dringen en zij blijkt te werken.

En als ik het goed zie, dan zullen – nu nog in beperkte mate, maar in de komende jaren zal dit steeds duidelijker worden – de volgende factoren hun invloed doen gelden:

1. de nadere gevolgen van de Walrus-affaire, ten bedrage van ongeveer 125 miljoen;
2. de extra bijdrage aan het NAVO-infrastructuurfonds van ongeveer 400 miljoen;
3. de extra uitgaven ter vergroting van de munitievoorraden – ook dit is in Brussel aanvaard – ter waarde van ongeveer 150 miljoen;
4. een tegenvaller bij de bouw van twee luchtverdedigingsfregatten van ongeveer 100 miljoen;
5. de vermoedelijk noodzakelijke extra uitgaven voor het personeelsbeleid vanwege de uitkomsten van een pakketvergelijking, tenzij Financiën deze betaalt;
6. het nog te dekken tekort vanwege de hogere dollarkoers.

Ik meen dat door het NAVO-besluit van verleden week ten minste de politieke en economische basis onder de planning voor de komende jaren is weggevallen – daarbij denk ik met name aan de 3%-groei, waaraan zoveel is opgehangen – en dat los daarvan door verschuiving van prioriteiten in de komende jaren – bij deze begroting wordt daar 'dunnetjes' mee begonnen – een klein miljard 'gevonden' moet worden. Op korte termijn zou mijns inziens al bekeken moeten worden, wat de gevolgen van een en ander zijn. Is deze minister bereid om de kans te grijpen die de heer Carrington geboden heeft en wil hij uitspreken, dat we moeten komen tot een rationeler beleid in de structuur van de NAVO en dat we de structuur van onze inspanning daaraan moeten aanpassen?

Voorzitter, ik heb het voorrecht, u een motie ter zake van de financiële onderbouwing van de begroting aan te bieden.

Motie

De Voorzitter: Door de leden Van den Bergh en De Waart wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat bij de onlangs gehouden vergadering van de ministers van Defensie van de NAVO, de 3%-norm voor de groei van de defensie-uitgaven niet meer in het slotcommuniqué genoemd is en dat nu meer de nadruk ligt op een rationele besteding van financiële middelen;

overwegende, dat enkele NAVO-landen, waaronder de Bondsrepubliek en Groot-Brittannië, reeds kenbaar hebben gemaakt hun planning af te stemmen op een reële groei van 1% of minder;

overwegende, dat daardoor een belangrijk politiek argument is vervallen, de planning voor Nederland te blijven baseren op een reële groei van 3%;

van oordeel, dat onvoorziene uitgaven ten gunste van de Walrus I en II (f 135 miljoen), het NAVO-infrastructuurfonds (f 400 miljoen) en extra munitievoorraden (f 150 miljoen) moeten leiden tot een bijstelling van prioriteiten;

verzoekt de regering, op korte termijn een nadere prioriteitsstelling van de defensieplanning aan de Kamer te presenteren op basis van een aange-

Voorzitter

past groeipercentage en met inachtneming van de hierboven genoemde verplichtingen;

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 17 (18600-X).

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wat vindt de regering van de ideeën die zijn geopperd om in Europa tot een soort van regionale burden-sharing te komen om vooral in de centrale sector tot meer uitwisseling en samenwerking te komen? Deze ideeën zijn zeer kort geleden geuit door de Amerikaanse ex-onderminister Bob Komer.

Ik vermoed dat wij voor de Nederlandse krijgsmacht nu al de eerste tekenen zien van aanzienlijke problemen om redenen die ik hiervoor aangaf. De prioriteiten moeten opnieuw worden gesteld. Ik vraag de regering daarbij, het ontzien van de taken van de landmacht in de centrale sector als een hoge prioriteit te beschouwen. Ik heb daarbij de sterke indruk dat niet te ontkomen zal zijn aan met name ingrepen in het marineplan. Ik geloof niet dat de financiële onderbouwing daarvan – en ik wijs op de vele tegenvallers – erg stabiel is. Ook hierover hoor ik graag het oordeel van de minister.

Ik kom tot een actueel en belangwekkend onderwerp: het internationale materieelbeleid. Ik ben blij dat het er nu naar uitziet dat onder invloed van een Nederlandse impuls het werk in de IEPG op gang komt. Staatssecretaris Van Houwelingen heeft daar recent veel aan bijgedragen. Hij verdient daarvoor een compliment.

De ontwikkeling in de richting van meer Europese samenwerking ondersteunt mijn fractie traditioneel. Echter, valt nu al te bezien, welke extra kosten met de nu ingezette samenwerking gepaard gaan? Ik denk daarbij ook aan de mijns inziens juiste opvatting dat ook onderzoek en ontwikkeling een impuls moeten krijgen. Toch geloof ik – en ik wil deze redenering aan de regering voorleggen – dat een aantal randvoorwaarden nauwkeurig in de gaten gehouden moet worden.

Nederland is naast landen als Frankrijk, Duitsland en Engeland een betrekkelijk klein land, dat zijn keuzen voor de aard van het te verwerven materieel en de taken die daarbij passen, nauwkeurig moet formuleren.

Daarom meen ik dat Nederland voorlopig nadrukkelijk zijn vrijheid moet behouden, ten aanzien van de uiteindelijke keuzen voor deelname aan projecten. De gang van zaken rondom het Tornado-project, dat op enorm uit de hand is gelopen, staat mijn fractie nog duidelijk voor de geest. Dat wil dus zeggen dat de nadrukkelijke deelname aan de Europese samenwerking niet strijdig mag zijn met richting en aard van onze uiteindelijke participatie.

Ik wil daarbij er ook op wijzen dat wij ervoor moeten waken dat Europese samenwerking op het gebied van de wapenproductie niet mag leiden tot een eigen dynamiek van een zich ontwikkelende wapenindustrie, met ook negatieve effecten. Het is daarom van groot belang dat samenwerking op dit gebied ook onder nadrukkelijke politieke controle komt. Mijn fractie ziet daarvoor voorlopig de WEU als een geëigend platform.

Tegelijkertijd doet zich de vraag voor, hoe de regering de verhouding ziet tussen de WEU, die zowel over de politieke als technische aspecten van het veiligheidsbeleid spreekt, de Euro-groep die in NAVO-verband de Europese stellingname coördineert, de IEPG, die een soort van uitvoeringsorgaan moet worden en de EG, waarin de belangrijke vraag van het industriebeleid, inclusief het militaire industriebeleid, aan de orde is. Hierbij doen zich dus verschillende voorwaarden voor, waarbij deels over dezelfde en deels over andere taken en zaken wordt gesproken.

Ik meen dat nauwkeurig moet worden bekeken hoe de coördinatie tot stand moet worden gebracht, als eerste fase van een lange-termijnontwikkeling, waarbij wellicht verschillende van deze forums in elkaar moeten opgaan.

Ik vraag de aandacht van de regering voor deze problematiek, omdat deze vragen in toenemende mate de richting en de aard van de Europese inbreng op Europees veiligheidsgebied zullen bepalen. Graag hoor ik van de bewindslieden hun opvatting over deze punten.

In dit verband noem ik nog drie punten.

1. Is het niet noodzakelijk dat vanaf het begin Nederland aandacht vraagt voor vragen, voortvloeiende uit de noodzaak normen te ontwikkelen in Europees verband voor de militaire export?

2. Bij de ontwikkeling van Europese defensiesamenwerking dient het element van wapenbeheersing

integraal aan de orde te zijn. Ik leg de regering de idee voor om nu al de mogelijkheid ter discussie te stellen, dat beslissingen in Europees kader over de aanschaf van militair materieel begeleid worden door het afgeven van – wat ik zou willen noemen – een European armament impact statement.

3. Bij het bepalen van de Europese defensiebehoefte dient uitgangspunt te zijn de behoefte zoals die wordt bepaald voor de Europese markt zelf, ten einde ook te voorkomen dat wij een ongebreidelde ontwikkeling tegemoet gaan en er een grote druk ontstaat om buiten de NAVO-landen te exporteren.

Het lijkt mij dat deze punten essentieel zijn en bij een beoordeling van de richting die wij uit gaan in Europees verband centraal moeten staan.

Een derde hoofdthema in mijn bijdrage dat ik van groot belang acht, is de op gang gekomen discussie over de invoering van de zogeheten nieuwe technologieën, emerging technologies. Nu al is dit een belangrijk thema en ik voorspel dat de belangstelling voor dit onderwerp aanzienlijk toeneemt, zowel om industriële redenen als om de belangrijke vragen die samenhangen met de militaire doctrine van de NAVO.

Emerging technologies zullen vermoedelijk ook belangrijke gevolgen hebben voor het Nederlandse materieelbeleid. Daarbij kijken wij met verwachting uit naar de mate waarin emerging technologies kunnen bijdragen aan de defensie-opstelling van de NAVO.

Ik schets het uitgangspunt van mijn fractie met betrekking tot deze nieuwe technologieën. De invoering daarvan, waarvan de kosten voor de NAVO-landen geschat worden in de komende jaren tussen de f 100 miljard en f 150 miljard, kan uitsluitend plaatsvinden na gebleken overeenstemming in de NAVO en tussen regering en parlement over de militaire doctrine. Het kan en mag niet zo zijn dat de ontwikkeling van nieuwe technieken tot een autonome verandering leidt van de militaire doctrine zelf.

Wij voeren in of voeren niet in wat past bij het conceptuele raamwerk, dat in de NAVO en tussen regering en parlement ter zake is overeengekomen. Het materieelbeleid wordt daarbij eventueel aangepast aan een aanvaardbare doctrine, en niet andersom. Ik heb de indruk dat de besluitvorming in de NAVO met rasse schreden voortgaat.

Van den Bergh

Ik ben er niet zeker van, dat met name de Europese landen de Amerikaanse druk ter zake van de invoering voldoende kunnen weerstaan.

De toepassing van nieuwe technologieën dient uiterst nauwkeurig bekeken te worden. Daarover wil ik de Kamer graag een motie aanbieden.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Van den Bergh en K.G. de Vries wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat binnen de NAVO de discussie en de besluitvorming in volle gang zijn over de mogelijke invoering van de zogenaamde 'nieuwe technologieën';

overwegende, dat de mogelijke invoering van de 'nieuwe technologieën' van aanzienlijke betekenis is voor het Nederlandse materieelbeleid en de taakuitvoering van de Nederlandse krijgsmacht;

van oordeel, dat de invoering van 'nieuwe technologieën' dient te passen in de overeengekomen en aanvaarde militaire doctrine;

spreekt als haar oordeel uit, dat van invoering van de zogenaamde 'nieuwe technologieën' geen sprake kan zijn dan na tussen regering en Kamer gebleken overeenstemming over de bij de 'nieuwe technologieën' passende militaire doctrine en het daarbij behorende materieelbeleid;

verzoekt de regering, daarover aan de Kamer een nota te doen toekomen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 18 (18 600-X).

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Voorzitter! Ik noem in dit verband nog drie andere punten.

1. Wat zijn de gevolgen voor de zogeheten two way street-gedachte van nieuwe technologieën? Moet deze transatlantische conceptie, zoals die altijd wordt genoemd, bij gebrek aan politieke bereidheid in de Verenigde Staten om deze serieus te nemen als mislukt worden beschouwd? Het verslag van Staatssecretaris Van Houwelingen van zijn Amerikaanse reis heeft mij wat dit betreft geenszins optimistischer gestemd.

2. Wat zijn de werkelijke mogelijkheden van overdracht van technologie van de Verenigde Staten aan Europese landen, ten einde ook in dit opzicht tot een evenwichtige verdeling van lasten te kunnen komen?

3. Zijn de financiële gevolgen voor ons eigen beleid na de invoering van nieuwe technologieën te overzien?

Het Ministerie van Defensie en in het bijzonder een bepaald krijgsmacht-deel zijn de laatste tijd op een hoogst onplezierige wijze in de publieke aandacht geweest. Het rapport van de RSV-enquêtecommissie, waarover wij later in de Kamer spreken, geeft daartoe ook extra aanleiding. Ik vind het betreurenswaardig dat Defensie naar buiten de indruk wekt van een department waar tal van zaken niet onder controle zijn.

Dat betekent dat op regering en Kamer een grote verantwoordelijkheid rust om vooral grote en ingewikkelde projecten beter onder controle te krijgen. Daartoe zijn mijns inziens enkele interne beleidsmaatregelen nodig. Ook daarover komen wij in een later stadium nog te spreken. Er dient/echter ook een zodanige situatie te worden geschapen dat de Tweede Kamer grote investeringsprojecten volledig onder controle krijgt. Wij kunnen en willen niet toestaan dat grote projecten onvoldoende onder controle blijken te zijn, zoals helaas gebeurd is. Ik nodig de heer Blaauw van de VVD uiteraard graag uit, de flinke woorden die hij op een ongelegen tijdstip heeft gesproken over de M-fregatten, vandaag eindelijk eens waar en hard te maken.

Ik vraag de regering, uiteen te zetten hoe het staat met het bijna één miljard gulden kostende project van het nieuwe pantservoertuig YPR-765. Is het bij dit project inderdaad de chaos waarover ik heb horen spreken? Terwijl er aan het einde van het jaar ongeveer 70 voertuigen à raison van meer dan een miljoen gulden per stuk gereed zouden moeten zijn, zullen het er op z'n best acht à tien zijn. Is dat juist? Ik stel een gedetailleerde omschrijving – op dit ogenblik – van de problemen op prijs, inclusief de financiële gevolgen daarvan en de mogelijke leegloop die aan de orde is bij een aantal bedrijven.

Los van de vele concrete problemen, spreek ik uit dat de regering ter verbetering van de controle door de Kamer jaarlijks verslag zou moeten doen – bij voorbeeld in een bijlage bij de begroting – van de stand van zaken bij een aantal omvangrijke projecten. Daarbij gaat het vooral om

de kostenontwikkeling en de technische en kwalitatieve aspecten van de uitvoering van de projecten. Mijn fractie beschouwt het als een dure plicht, een einde te maken aan de bestaande indruk van onbeheersbaarheid van grote projecten door het Ministerie van Defensie. Wij zien daarbij uiteraard een belangrijke rol weggelegd voor de Kamer. Vandaar dat ik ook op dit punt een uitspraak aan de Kamer voorleg. Ik stel het op prijs, te zeggen dat de heren Couprie en Blaauw deze motie mede hebben ondertekend.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Van den Bergh, Couprie en Blaauw wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat het bij omvangrijke investeringsprojecten van de Nederlandse krijgsmacht geboden is dat de beheersing en controle van dergelijke projecten, ten aanzien van zowel de kostenontwikkeling alsook kwaliteit en tempo van de uitvoering, optimaal is;

van oordeel, dat ook de Kamer inzicht dient te hebben in het verloop van omvangrijke investeringsprojecten;

nodigt de regering uit, met betrekking tot omvangrijke investeringsprojecten jaarlijks aan de Kamer verslag te doen van het verloop daarvan, met name met betrekking tot kostenontwikkeling in het licht van de geplande meerjarenfinanciering alsook ten aanzien van de technische en kwalitatieve aspecten van de uitvoering,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 19 (18 600-X).

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot enige slotopmerkingen. Uit het verslag van de RSV-enquêtecommissie blijkt dat de Kamer beduvelid is in de wijze waarop de regering bij de aanbesteding van duikboten de Kamer heeft voorgelicht over de rol van de marine. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt uiteraard geheel bij de leiding van het betrokken departement. Daarover zullen wij natuurlijk nog komen te spreken bij de behandeling van het verslag van de commissie. Ik wil van de regering in dit debat horen wat nu de betrokkenheid van de Koninklijke Marine is bij de afbouw

Van den Bergh

en de proefvaarten van onderzeeboten die bestemd zijn voor Taiwan. Op die manier kunnen wij ons daarover in de huidige situatie een oordeel vormen. Ik ben van mening dat er om tal van redenen nu duidelijkheid geboden is, niet alleen omdat de Kamer zich niet hoeft laten beduvelen, maar ook om desnoods de onvermijdelijkheid van sommige feiten vast te stellen.

Ik wil ook weten wat er gebeurd is met de door mij getekende en door de Kamer aangenomen motie over de aanpak van het munitiebeleid in NAVO-verband, teneinde de kostenontwikkeling in de hand te houden. De besluiten die de vorige week in de NAVO-vergadering zijn genomen op het gebied van de munitie en waaraan ook Nederland heeft bijgedragen, maken mij nieuwsgierig naar de beantwoording van de vraag, of men deze gelegenheid – of eerder, naar ik hoop – heeft aangegrepen om een rationeel munitiebeleid te bepleiten in NAVO-verband.

Ik ben nieuwsgierig naar de stand van zaken met betrekking tot de privatisering van het onderhoud van het materieel. Ik ben van mening dat voor de krijgsmacht ten aanzien van de privatisering geldt dat grote terughoudendheid moet worden betracht, vooral vanwege de bijzondere aard en taak van de krijgsmacht. Ook op dit punt zou ik graag het standpunt van de regering vernemen.

Het daglicht waarin Defensie de laatste tijd is komen te verkeren, is niet erg stralend, integendeel. Er zijn te veel incidenten van aanzienlijke omvang geweest die het vertrouwen van de samenleving in de beheersbaarheid van het ingewikkelde proces dat de defensie-inspanning met zich brengt, ondermijnen. Hiervoor is een heldere politieke leiding nodig, die over de hoofdlijnen van het beleid geen misverstand laat bestaan. De krijgsmacht en de delen ervan dienen tot uiting te brengen dat zij volstrekt ondergeschikt willen zijn aan de politieke leiding en dat zij alle benodigde informatie ter beschikking stellen.

Te veel hoor ik dat men soms om redenen van onvolkomenheden in de huidige structuur opnieuw wenst te tornen aan de zogenaamde topstructuur van het Ministerie van Defensie, dat het centrale beleidsvormende orgaan vormt van de totale defensie. De versterking van deze topstructuur met inachtneming van het uit de weg ruimen van overbodige bureaucratie vormt voor mijn fractie een essentieel

element om te komen tot herstel van het vertrouwen in het defensieapparaat waar het in de afgelopen tijd, helaas, is geschaad.

□

De heer **De Waart** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Iemand die tijdens de voorbereiding van de begrotingsbehandeling van het personeelsbeleid van Defensie de oude stukken doorleest, moet steeds weer vaststellen dat er heel weinig is gebeurd. Vele onderwerpen die nu in de belangstelling staan, stonden het enkele jaren geleden ook, zonder dat er aanwijsbaar veel is veranderd. Meer dan iets anders zijn de traagheid van het overleg en het gemis aan concrete resultaten kenmerkend voor het beleid op personeelsgebied. In mijn bijdrage verleden jaar tijdens de behandeling van de defensienota heb ik geprobeerd, enkele oorzaken hiervan te analyseren.

Het moge duidelijk zijn dat de huidige staatssecretaris niet alleen verantwoordelijk kan zijn voor een jarenlange traagheid van de besluitvorming, want hij voert in dezen een continu beleid. Eerst werd alle besluitvorming doorverwezen naar de defensienota. Toen kwam de defensienota waarin op het gebied van personeelsbeleid geen enkele keus werd gedaan en alles werd doorgeschoven naar aparte regelingen. Nu is er een memorie van toelichting waarvan het hoofdstuk over perso-

neelsbeleid begint met de woorden: 'De hoofdlijnen van het personeelsbeleid voor de komende jaren zijn uiteengezet in de Defensienota-1984.' Dit is een blufbod, dat ik op zich zelf kan waarderen, maar gelukkig wordt hierna alles weer doorgeschoven, zoals vanouds: de pakketvergelijking, de vrijstellingsregeling, de totaalweigerings, het wetenschappelijke onderwijs etcetera.

Ik behoor niet tot degenen die vinden dat een oppositiepartij de regering voortdurend tot spoed moet aanmanen. Dit lijkt mij meer iets voor een regeringspartij. Ik vind het ook niet erg, als bewindslieden van wie ik een politiek beleid verwacht dat het mijne niet is, hiermee geen haast maken. Het heeft echter een grens, die wordt bereikt, als door iedereen noodzakelijk geachte aanpassingen worden vertraagd, en die wordt overschreden, als de relatie tussen het departement en de militairen zo begint te verslechteren dat vrijwel alle belangenorganisaties over een van de belangrijkste onderdelen van het beleid het onaanvaardbaar beginnen uit te spreken.

Ik zal mij in dit betoog dan ook concentreren op dit centrale onderdeel van het beleid, de arbeidsduurverkorting. Hoewel uitzonderingen voorkomen, is vrijwel iedereen het erover eens dat militairen hard en lang werken. Dienstplichtigen en militair dienenden werken aanzienlijk langer dan 40 uur per week en houden per

De heer De Waart (PvdA)

De Waart

jaar een groot aantal niet opneembare verlofdagen over. Er is kortom veel structureel, niet gehonoreerd overwerk. In de afgelopen periode is dit probleem alleen maar verergerd. Inlevering van de prijscompensatie voor vrije dagen maakt het aantal niet opneembare dagen groter en werd een reden tot een begrijpelijke frustratie.

Verdere regeringsmaatregelen voor arbeidsduurverkortingen zullen deze zaak verergeren. Het salaris zal worden beperkt, maar de arbeidsduur naar alle waarschijnlijkheid niet. Overwerk, alweer structureel en niet gehonoreerd, zal immers nodig blijven in verband met de uitoefening van de taken van de krijgsmacht.

Tot nu toe werden de lange werktijden gedeeltelijk gecompenseerd door gunstige arbeidsvoorwaarden op andere terreinen. Dit is in grote vaart aan het veranderen. Natuurlijk wordt een groot aantal hoge militairen nog steeds zeer goed betaald, maar voor de groep militairen als geheel begint het langzamerhand anders te worden. Daarom is een pakketvergelijking tussen burgers en militairen nu zeer belangrijk. De resultaten hiervan zijn er al te laat. De geruchten zijn er niet minder om. Voorlopige gegevens zouden hebben uitgewezen dat de positie van militairen aanzienlijk slechter is geworden dan die van burgerambtenaren. Er wordt zelfs gefluisterd dat er honderden miljoenen gulden bij moeten om enkele gerechtvaardigde eisen te honoreren.

Zonder eindrapport wil ik niet met de staatssecretaris in discussie treden over de exacte bedragen. Bij de bespreking van de begroting is het echter relevant, te constateren dat op de begroting voor 1985 geen enkele ruimte aanwezig lijkt om gerechtvaardigde eisen, die geld kunnen kosten, te honoreren. In het komende jaar zullen twee ontwikkelingen elkaar kruisen: inlevering van arbeidsduurverkortingen, die niet kan worden opgenomen en niet leidt tot minder werk, en formalisering van een structurele achterstandspositie, waaraan niets kan worden gedaan, terwijl nu al van een onaantoonbare situatie wordt gesproken. Ik denk dat deze alleen nog maar kan verergeren.

Politiek is natuurlijk vooral de vraag interessant naar de wijze waarop de bewindslieden anticiperen op deze problemen. Ik zeg nogmaals dat dit laatste onduidelijk is. De begroting voor 1985 bevat in ieder geval, naar mijn mening, geen enkele voorziening

om aan een aantal gerechtvaardigde eisen tegemoet te kunnen komen. Nu begrijp ik de financiële problemen van de bewindslieden in deze situatie wel, maar zij lijken nu in volle vaart op een muur af te rijden, in het rustige besef dat zij er niets aan kunnen doen dat er geen rem op de auto zit.

Op blz. 24 van de memorie van toelichting staat: 'Als het onderzoek naar extra-beslaglegging is voltooid, zal aan de hand van de resultaten daarvan een definitieve beslissing moeten worden genomen over de wijze waarop de extra beslaglegging in de toekomst moet worden gecompenseerd'. Maar ook hiervoor zijn geen voorzieningen in de huidige begroting getroffen. Ik wil daarom nogmaals de volgende vragen stellen.

1. Welke mogelijkheden zien de bewindslieden om op redelijke termijn de problematiek rond de arbeidsduurverkortingen en de verlofdagen op te lossen?

2. Welke mogelijkheden hebben zij om de eventuele meerkosten van de pakketvergelijking op te vangen?

3. Beseffen zij, welk een wissel zij trekken op de loyaliteit van het personeel, als geen van beide problemen wordt opgelost?

Na deze algemene punten, die naar onze mening de kern van het beleid voor het komende jaar betreffen, wil ik nog wat opmerkingen over specifieke onderwerpen maken.

De dienstplichtigen worden bij de pakketvergelijking betrokken en hun positie wordt zoveel mogelijk vergeleken met die van leeftijdgenoten die niet in militaire dienst zijn, aldus vernemen wij uit de memorie van toelichting. Zo'n zin veroorzaakt bij ons natuurlijk een soort van blijde verrassing. Wij hebben zo'n koppeling immers meerdere malen bepleit. Bij verschillende gelegenheden is het toen door de bewindslieden tegengehouden. Nu komen zij er zelf mee, en nog wel in een financieel heel moeilijk jaar. Het is geen vergissing, want in het antwoord op vraag 77 wordt, duidelijker nog dan in de memorie van toelichting zelf, gesteld dat, met betrekking tot de wedde eerste oefening, de vergelijking met de positie van leeftijdgenoten voor de hand ligt.

Nu kunnen wij met deze uitspraken wel instemmen, maar wij vragen ons af, hoe serieus wij ze moeten nemen. In die zelfde memorie van toelichting wordt immers ten aanzien van de variabele dienstdienst opgemerkt, dat eventuele aanpassing van de wedde neutraal moet worden gefinancierd.

Dit betekent dat een stijging van de wedde voor sommige functies zal moeten worden gecompenseerd door een daling van de wedde voor andere functies.

Dit is dan weer in flagrante tegenspraak met het eerder ingenomen standpunt betreffende de vergelijking met de leeftijdgenoten. Wij vragen ons af, hoe die twee uitspraken met elkaar zijn te rijmen. Wordt ook hier een rechtvaardige eis met de mond gehonoreerd, maar wegens gebrek aan fondsen niet uitgevoerd? Ondanks alle mooie woorden is het personeelsbeleid dan toch weer een sluitpost.

Ook dienstplichtigen werken nu meestal meer dan 40 uur. Bij een arbeidsduurverkortingen naar 38 uur zal de hoeveelheid werk niet of nauwelijks veranderen, maar de wedde zal wel worden aangetast. Er is volgens ons één methode waarbij gelijktijdig de dienstplichtigen enige resultaten zien van de arbeidsduurverkortingen en er toch een zekere flexibiliteit blijft bestaan in de totale hoeveelheid werk. Ik zal dit voorstel hier op tafel leggen.

Wij stellen voor om het ochtendappelpel van maandag te wijzigen: in plaats van op acht uur zal het op tien uur 's morgens moeten worden gebracht. Dit heeft een aantal voordelen. De arbeidsduur wordt in principe met twee uur verkort, in overeenstemming met het voorgenomen beleid. Er blijft gedurende de week voldoende flexibiliteit om de werkzaamheden te voltooien en voor degenen die onvrijwillig op grotere afstand van de kazerne wonen, wordt de mogelijkheid geschapen om de zondagavond thuis door te brengen. Wij wachten met belangstelling het antwoord op dit voorstel af en overwegen op dit punt in tweede termijn een motie in te dienen.

Ik wil nu nog een enkele opmerking maken over het vrijstellingsbeleid ten behoeve van de dienstplichtigen. Er wordt een wetsvoorstel voorbereid om vrijstelling meer op individuele gronden te beoordelen. Wij staan daar positief tegenover. In de huidige situatie vervult immers één derde gedeelte van de mannelijke jeugd de dienstplicht. Sommige jongeren die graag in dienst zouden gaan, worden niet opgeroepen; anderen, voor wie de dienstplicht uitermate ongelegen komt, worden wel opgeroepen. Dit levert een groot aantal afwegingsproblemen op, die onzes inziens het beste van geval tot geval kunnen worden bekeken.

De Waart

Deze beleidslijn houdt tevens in dat het ongewenst is, op dit moment nieuwe categorale vrijstellingsgronden te creëren, zoals de staatssecretaris eigenlijk heeft gedaan met zijn brief inzake de vrijstelling van jonge starters. Naar onze mening mag er niet worden gediscrimineerd tussen jongeren voor wie de vervulling van de dienstplicht ongelegen komt omdat zij net een eigen bedrijf zijn begonnen, en jongeren, die in de problemen komen omdat zij een baan kunnen krijgen die hun goed uitkomt. Beide gevallen vallen onder de uitzondering 'bijzonder geval' en behoren individueel te worden beoordeeld. Wij verzoeken daarom de bewindslieden om, in afwachting van de nieuwe regelgeving, het creëren van nieuwe categorale vrijstellingsgronden achterwege te laten.

De wet inzake het wetenschappelijk onderwijs voor de krijgsmacht wordt nog dit jaar ingediend, aldus de memorie van toelichting. Wordt dit gehaald? Hoe zit het met de bestuursstructuur en met de participatie vanuit de samenleving? Het onderwijs in de krijgsmacht heeft dan misschien wel een eigen karakter, maar het mag niet zo 'eigen' worden dat het verschil tussen het onderwijs in de krijgsmacht en de rest van het wetenschappelijk onderwijs te groot wordt. Integendeel.

Ik kom vrijwel automatisch op het onderwerp 'vermaatschappelijking', waarover bij iedere begroting opmerkingen zijn gemaakt. In het afgelopen jaar heeft de officier in de publiciteit in de belangstelling gestaan. Door sommigen is een beleid geschetst waarin een evenwichtsmodel tussen krijgsmacht en maatschappij bestaat dat zonder aantasting van de uiteindelijke politieke onderschikking toch een rechtmatige plaats inruimt voor de stem van de militaire professie in het sociaal-politieke beslissingsproces. Dat klinkt mooi, maar wat vinden de bewindslieden van zo'n uitspraak?

In dit verband merk ik op dat de Grondwet in artikel 7 de vrijheid van drukpers garandeert, behoudens ieders verantwoordelijkheid voor de wet. In artikel 9 wordt het recht op betoging erkend, eveneens behoudens ieders verantwoordelijkheid voor de wet. Ik geef in overweging dat het toch onlogisch is, als aan een militair de gelegenheid wordt gegeven over politieke kwesties vrijelijk te schrijven, maar de vrijheid van meningsuiting aan demonstrerende dienstplichtigen wordt onthouden. Wat is de mening van de bewindslieden?

De positie van de vrouw in de krijgsmacht zal in de vorm van een nota, en dus in een UCV, worden behandeld. Wij gaan met dit voorstel akkoord.

Een ander onderwerp dat recentelijk in de belangstelling is gekomen, en waarover wij graag mondeling overleg zouden voeren, zijn de aanwijzingen dat seksueel geweld in grotere mate in de krijgsmacht lijkt voor te komen dan wij tot nu toe hebben aangenomen. Gaarne zien wij hierover een notitie tegemoet. In hoeverre zijn de publikaties juist en wat denkt de staatssecretaris er op korte termijn aan te doen?

Ten slotte ga ik in op de kwestie van de kernwapenbezwaarden; militairen, dienstplichtigen en beroeps, met ernstige gewetensbezwaren tegen het vervullen van functies die in directe relatie staan tot kernwapens. Op 3 februari 1982 zei ik:

'Gewetensbezwaren tegen het gebruik van massavernietigingswapens moeten niet als een afwijking worden beschouwd. Gezien het relatief beperkte en wellicht afnemende aantal functies die met bepaalde nucleaire taken van het Nederlandse leger verband houden, moet het mogelijk zijn militairen met gewetensbezwaren tegen kernwapens van deze functies te vrijwaren.'

Soortgelijke beschouwingen hebben wij meerdere malen gehouden. Naar de mening van de Partij van de Arbeid moet het mogelijk worden dat dienstplichtige en beroepsmilitairen met ernstige gewetensbezwaren tegen bepaalde specifieke dienstverrichtingen, met name de kernwapentaken, van die taken worden vrijgesteld en desgewenst hun werk in de krijgsmacht kunnen blijven voortzetten in kernwapenvrije functies.

De heer **Coupré** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! In mijn inbreng zal ik mij primair bezighouden met de onderdelen Financiën en Planning, waarna ik, om ook Staatssecretaris Hoekzema wat te kunnen meegeven, enkele onderwerpen het personeelsbeleid betreffende zal aanroeren, vooruitlopend op de ongetwijfeld interessante discussie die wij volgend jaar zullen voeren als wij de beleidsnota van de regering hebben ontvangen.

Het defensiebeleid staat momenteel om allerlei redenen nogal in de schijnwerpers, hetgeen ook niet voorbijgaat aan het defensiepersoneel. Wij stemmen daarom graag in met de ook door de bewindslieden uitgespro-

ken waardering voor de inzet van het defensiepersoneel, burgers en militairen, vrouwen en mannen. Sprekend over die inzet, spreek ik apart mijn waardering uit voor onze militairen die deel uitmaken van het Nederlands contingent van Unifil en de multinationale vredesmacht in de Sinai.

Een maand geleden mocht ik deel uitmaken van de parlementaire delegatie die op bezoek was in het Midden-Oosten en ik heb van nabij kunnen vaststellen hoe men daar in een politiek en militair moeilijke situatie functioneert en alom gewaardeerd wordt. In het bijzonder spreek ik mijn waardering uit voor de inzet van de explosievenopruimingsdienst, een tak van dienst die, zo blijkt ook nu weer bij het verwijderen van een vliegtuigbom in Leiden, in vredetijd nauwelijks met minder risico's opereert dan in oorlogstijd. Onlangs vierde deze dienst haar veertigjarig jubileum.

Deze begrotingsbehandeling is de eerste na de behandeling van de Defensienota 1984.

De opbouw van de begroting wordt gegeven op blz. 21 en 22 van de memorie van toelichting. Ik moet helaas zeggen dat dit uitermate summier is; anderhalve bladzijde. Daardoor was het nodig, via aanvullende vragen de beweegredenen achter dit alles te achterhalen en dat is slechts gedeeltelijk gelukt.

Daarom wil ik allereerst het probleem van de begrotingsopstelling zelf aan de orde stellen. Ik wil de bewindslieden in overweging geven, er de Comptabiliteitswet nog eens op na te slaan. Dan bedoel ik met name artikel 4 over de manier waarop de begroting moet worden ingericht, wil het parlement in staat zijn om op adequate wijze controle uit te oefenen op het regeringsbeleid en inhoud te geven aan haar budgetrecht. Dit betreft twee elementen van presentatie: allereerst via een zogenaamde prestatiebegroting en in de tweede plaats via de wijze van opstellen van de in de begrotingen en meerjarenramingen lopende materieelprojecten.

Over dat eerste kan ik kort zijn. Wij weten allen hoe moeilijk het is voor Defensie om conform artikel 4 van de Comptabiliteitswet tot een dergelijke prestatiebegroting te komen. Na zoveel jaren waarin men probeert om het kosteninformatiesysteem van de grond te krijgen en met zoveel deskundigheid op het departement, is het voor mij toch een raadsel dat men niet verder is gekomen dan een

Couprie

exploitatie-opstelling op blz. 215 van de Defensienota 1984. Die opstelling is zeer voorlopig, slechts van indicatief karakter, zonder enige zichtbare koppeling naar de doelstellingen en zonder enig zicht op het eindproduct, zoals artikel 4, lid 4, van de Comptabiliteitswet vraagt.

Het tweede punt betreft de presentatie van de materiële projecten. In de Defensienota 1984 zijn deze alleen geconcretiseerd over een periode van vijf jaar. In deze begroting vinden wij alleen wat tekst over het verloop van de diverse materiële plannen, zonder enige financiële indicatie van het bedrag dat men in 1985 concreet per project denkt uit te geven of van de uitwerking daarvan in het totale programma per project.

Het antwoord op de vragen 1, 29 en 41 is uitermate onbevredigend. Er wordt verwezen naar weer nieuwe defensieplannen. Wij herinneren de bewindslieden aan eerder in dit Huis aangenomen moties. Ik denk dan onder andere aan de motie-Stemerdink en aan mijn motie, waarin juist gevraagd werd om een duidelijk inzicht in deze begrotingselementen. Het CDA heeft/toen tegen de motie-Stemerdink gestemd, omdat de bewindslieden nadrukkelijk toezeggingen deden en de motie overbodig verklaarden. Nu moeten wij het echter doen met anderhalve bladzijde tekst, met wat vage tabellen en met de mededeling bij de artikelen 45, 67 en 84 dat er voor latere jaren respectievelijk 1,325 mln., 502 mln. en 335 mln. verplichtingen zijn aangegaan c.q. zullen worden aangegaan.

Het antwoord op vraag 224 verstrekt aanvullende informatie, doch geeft geen inzicht in de totale projecten ex post en ex ante. Wij moeten echter toch aannemen dat de posten die nu deel uitmaken van de verschillende begrotingsartikelen groot materieel, geput zijn uit bestaande totaaloverzichten van lopende projecten? Waarom kunnen die totaaloverzichten dan niet aan de Kamer worden verstrekt? Graag een reactie op beide door mij genoemde elementen.

Wat dat laatste punt betreft, heb ik het standpunt van de CDA-fractie tot uitdrukking gebracht door de motie van de heer Van den Bergh mede te ondertekenen. Ik overweeg evenwel in tweede termijn zelf op dit punt een motie in te dienen. Die motie is eveneens mede-ondertekend door de collega's Blaauw en Van den Bergh. Alvorens deze motie eventueel in te dienen, wil ik vernemen hoe de bewindslieden op deze zaak reageren.

Mijnheer de Voorzitter! Het kostte ons nogal wat moeite om achter de beweegredenen te komen die hebben geleid tot enkele mutaties. Wij zijn daarin met name geïnteresseerd, omdat daarin een aantal wezenlijke beleidselementen aan de orde komt, zoals de herbezetting bij arbeidsduurverkorting, de verdeling van de meerkosten en de prioriteitsstelling binnen de diverse begrotingsartikelen. Uit de beantwoording van de vragen op dit punt blijkt dat de motie-Couprie/Blaauw op het punt van de prioriteit voor de gevechtskracht weliswaar nog niet integraal is uitgevoerd; toch is een belangrijk deel van de reële groei toegewezen aan die begrotingscategorieën die direct te relateren zijn aan de gevechtskracht. Bovendien blijkt ook uit de beantwoording van de vragen 42, 150 en 163 dat aan die motie in die zin uitvoering is gegeven.

De memorie van toelichting stelt met nadruk, dat de nadruk in deze begroting ligt op de verbetering van de materieelexploitatie, doch dat de gewenste verbetering in de materieelexploitatie niet van het ene op het andere moment kan worden gerealiseerd.

Elders wordt vermeld dat in deze begroting meer dan tevoren rekening is gehouden met de benodigde oefenmunitie, brandstoffen en reservedelen. Dit vertaalt zich in een toename van de post materieelexploitatie met iets meer dan 2,5% ten opzichte van 1984. Wanneer men de percentages die in het antwoord op vraag 64 gegeven zijn, op één prijspeil brengt, dan blijkt inderdaad dat er sprake is van ongeveer 2% reële groei. Dit komt voor een belangrijk deel ten goede aan de investeringen, mede door de toekenning van de meerkostencompensatie, en aan de materieelexploitatie zonder dat aan de andere kant de personeelexploitatie afneemt. Dit komt dan weer mede dankzij een nadere toekenning van 51 miljoen voor herbezetting in de arbeidsduurverkorting.

Hoewel het nogal moeilijk uit de beschikbare cijferopstelling is te halen, denk ik dat wij de begrotingsopstelling op dit punt positief kunnen beoordelen in het licht van onze inbreng bij de behandeling van de Defensienota 1984 en de daarbij gedane kameruitspraak over de juiste prioriteitsstelling binnen de begroting. Bovendien is het ook onze mening dat gevechtskracht en paraatheid niet alleen een kwestie van geld zijn. Het gaat om een optimale kosten-effectiviteitsverhouding. Vergroting van de effectiviteit binnen de beschikbare

middelen wordt bepaald door de juiste mix van materieel, opleiding en training, kwaliteit en motivatie van het personeel.

Een ander punt dat ik in het financiële deel van mijn verhaal nog naar voren wil brengen, betreft de vraag of de in de Defensienota 1984 zozeer beoogde doelstelling van flexibiliteit wordt verwezenlijkt. Hoe worden bepaalde financiële tegenvallers die nu zichtbaar worden, zoals die in de sfeer van de infrastructuur en bepaalde materiële projecten, opgevangen? Er zijn ook tegenvallers in de sfeer van de ondercompensatie, valutaverliezen en exogene verhogingen van kosten, zoals bij de Walrus.

Ook de personeels sfeer kan wellicht tegenvallers met zich brengen, als het gaat om een aantal beleidsvoorname die op de rol staan, zoals de functiewaardering. Daarvoor is volgens mij terecht nog geen ruimte geschapen. Het gevaar is echter groot dat daarmee straks de toch zozeer geprezen flexibiliteit verloren gaat en dat twijfels ontstaan over de realiteitswaarde van de plannen, zoals ik reeds bij de behandeling van de Defensienota 1984 aan de orde stelde.

Inmiddels is bekend dat ook Nederland een bijdrage zal moeten leveren in de vergroting van het infrastructuurfonds. Op zich zelf is het een goede zaak dat in het DPC besloten is, meer geld beschikbaar te stellen voor de conventionele inspanning om de nucleaire rol terug te dringen. Doch het is de vraag hoe Nederland dit binnen de begroting oplost, aangenomen dat het totale plafond van nu op 2,5% reële groei en straks op 3% gehandhaafd blijft. Ik heb een vraag op het punt van het infrastructuurfonds. Welke afspraken gelden ten aanzien van de modernisering van twee vliegvelden in Oost-Turkije? Ik wijs in dit verband op een uitspraak van de heer Perle in de US-Turkey Defense Group.

Ik kom op de externe prioriteit. Defensie is naast Ontwikkelingssamenwerking de enige begroting die niet meedoet met de ombuigingen. Dit wijst op een hoge prioriteit binnen de rijksbegroting. Dat zou best wat meer door mogen klinken in de NAVO. Bovendien is zeer relevant wat wij ermee doen, zowel in hardware als in personele inzet, zoals ook door Lord Carrington in het DPC is uitgesproken. Het is bekend dat Nederland juist op het punt van de output hoog scoort. Daarom zou Nederland ook in internationale gremia minder defensief moeten zijn als het gaat over het

Coupré

aandeel van Nederland in de 'burden sharing'.

Het is volstrekte onzin dat Nederland op dit punt bij de minima behoort, zoals door een lid van de Eerste Kamer bij de Atlantische Commissie in Friesland is gesuggereerd. Wanneer wij praten over burden sharing, dan gaat het ook om de inkomstenkant. Er is nogal wat discussie geweest, ook binnen de najaarssessie van de Noordatlantische Assemblée.

Uit het rapport dat aldaar ter discussie heeft gestaan, blijkt dat de wapenhandelsbalans West-Europa versus de Verenigde Staten zeer voordelig is voor de Verenigde Staten en daarbij nog extra voordelig wat de balans Nederland-Verenigde Staten betreft. Uit cijfers blijken de volgende verhoudingen: in 1982 9: 1 en in 1983 11,3: 1. Uit de beantwoording van vraag 155 blijkt dat dit min of meer wordt bevestigd.

Een andere nuttige bron van onverdachte aard is de 'World Military Expenditures and Arms Transfers 1972-1982' van het US Arms Control and Disarmament Agency, verschenen in april 1984. Daaruit blijkt dat de 'NAVO-Europe arms imports' vanuit de Verenigde Staten gewaardeerd worden op 10,2 miljard, waarvan 1,4 miljard naar Nederland ging, terwijl omgekeerd de totale import aan wapens in de Verenigde Staten op 1 miljard wordt gewaardeerd en dat niet alleen vanuit Europa.

Graag hoor ik een reactie van de regering op deze cijfers en op de vraag of zij bereid is, voortaan in discussies binnen de NAVO op deze niet te aanvaarden onbalans te wijzen.

Ten slotte maak ik enkele opmerkingen over het personeel. Allereerst benadruk ik de bijzondere positie van de militair ten opzichte van de burgerambtenaar. Niet op ieder terrein kan een beleid, analoog aan dat voor de burgerambtenaar, gevoerd worden. Dit zal geëffectueerd moeten worden in het onder ander door staatssecretaris Hoekzema, naar aanleiding van de motie-Borgman/Van Heemskerck, toegezegde beleidsplan, dat voor de zomer van 1985 zal moeten verschijnen. In dit verband wensen wij te benadrukken dat dienstplichtigen volwaardig deel uitmaken van de krijgsmacht en derhalve als zodanig 'meegenomen' moeten worden in het beleidsplan. Gaarne krijgen wij een toezegging op dit punt.

Aan de staatssecretaris vragen wij of hij de ziektekostenregeling wil

betrekken bij het beleidsplan en of hij haar niet van tevoren als een interim-maatregel zal invoeren. Kan hij die toezegging doen?

Wij vragen om het voeren van een voorzichtig beleid ten aanzien van de arbeidsduurverkortung. Dat is vooral gewenst bij de gevechtseenheden. Er dient zekerheid te bestaan dat de verkortung van de werktijd niet resulteert in meer overwerk. Van groot belang is dat de gelden die aan de begroting zijn toegevoegd – ik doel op het bedrag van f51 mln. – inderdaad tot herbezetting zullen leiden. Is het aannemingsbeleid daar reeds op ingesteld?

Wanneer is de slepende affaire van de woningen van in Duitsland gelegerde militairen nu eindelijk eens afgerond? Ik hoor ook op dit punt graag een toezegging van de staatssecretaris.

In navolging van de heer De Waart vraag ik de regering, welke maatregelen genomen worden ten aanzien van de geconstateerde seksuele geweldsexcessen binnen de krijgsmacht.

□

De heer **De Kok** (CDA): Voorzitter! Bij de beoordeling van de defensiebegroting is het onze plicht, ons voortdurend af te vragen waarop de inspanning moet worden gericht. Voorop staat natuurlijk het voorkomen van oorlog. Om dat te bereiken, dient op militair gebied gestreefd te worden naar het in stand houden van optimaal geloofwaardige conventionele en nucleaire strijdkrachten. Geloofwaardigheid is in het licht van de oorlogsvoorkoming van het allergrootste belang. Een potentiële tegenstander dient geconfronteerd te worden met onaantoonbare en onberekenbare risico's.

Beoordeling en vaststelling van onze conventionele bijdrage behoren altijd gepaard te gaan met inschatting van de politiek-militaire situatie. Gezien de huidige ontwikkelingen is de vraag aan de orde, op wat voor soort conflict wij ons in het kader van een geloofwaardige afschrikking hebben voor te bereiden.

Hierbij dient in gedachten te worden gehouden dat twee wegen in die voorbereiding moeilijk begaanbaar zijn: de weg die ons zou leiden naar een vroegtijdige inzet van kernwapens en de weg die ons naar een langdurig conventioneel conflict zou voeren. Mocht de afschrikking onverhoopt falen, dan voeren beide wegen Europa naar een totale vernietiging. Onzes inziens is er dan ook geen alternatief voor conventionele

strijdkrachten die onder een nucleaire paraplu het vermogen hebben, vijandelijkheden in crisistijd in de kiem te smoren. Van dit soort strijdkrachten gaat de grootste oorlogvoorkomende geloofwaardigheid uit.

Als de minister het op dit punt met ons eens is, zal hij niet kunnen ontkennen dat complete uitrusting en bewapening van de land- en luchtmacht belangrijker zijn dan bijvoorbeeld een munitievoorraad voor een langer conventioneel conflict en dat sommige materiele projecten in het kader van crisisbeheersing dus van groter direct belang zijn dan andere. Aan de hand van de defensienota en de voorliggende begroting lopen wij enkele projecten nog eens na.

Ik begin met de platte spoorwagens. Dit is een oud aandachtspunt. Nu zijn zij dan besteld! De verwachting is dat zij eind 1987 alle zullen zijn afgeleverd. Voor de hand ligt dat de reactietijd daardoor zal worden bekort. Is de minister het met ons eens dat de mate waarin die tijd zal kunnen worden bekort, in hoge mate zal afhangen van het gebruik, de lokatie en de spreiding in vredetijd? Is er een indicatie te geven van de omvang van de operationele tijdswinst van de aankoop? Wat is er in dit verband waar van de berichten dat de spoorlijn Enschede-Gronau voor troepenverplaatsingen nauwelijks meer zou zijn te gebruiken?

Ook zal begonnen worden met het op volledige sterkte brengen van genie-eenheden in de Bondsrepubliek Duitsland. Genie-eenheden vervullen op alle niveaus in crisissituaties een van de centrale functies. Daarom hechten wij aan een spoedig begin van de geplande invulling. De minister laat daarover in de memorie van toelichting een en ander in het duister. Wij zouden daaromtrent graag wat meer duidelijkheid hebben.

Op 26 maart jl. tijdens de behandeling van de Defensienota heeft onze fractie een motie ingediend waarin wij hebben verzocht, bij de nadere uitwerking van investeringsplannen de verwerving van de nodige apparatuur voor de elektronische oorlogsvoering grotere prioriteit te geven. De minister heeft daarop geantwoord, dat nadere studie nodig was. In de memorie van toelichting schrijft hij dat een verdere versnelling van de EOV-plannen niet mogelijk is, omdat naast de aanschaf van noodzakelijke moderne middelen ook de benodigde bijzondere kennis moet worden verkregen. Onze vraag is of deze

De Kok

mededeling voortkomt uit die nadere studie of dat zij in maart jl. al had kunnen worden gedaan. Mocht die nadere studie er zijn dan zou ik graag willen, dat de Kamer daarin inzicht kreeg.

Mogelijkheden tot bestrijding van vijandelijke vuursteun is in het kader van de afschrikking en crisisbeheersing een belangrijke zaak. In de Defensienota wordt het belang onderstreept van voldoende doelopspringingsmiddelen. Waarom wordt daarover in de memorie van toelichting op de begroting niets meer gezegd? Tijdens de UCV van maart jl. hebben wij ons afgevraagd wat de artillerie eigenlijk waard is zonder adequate doelopspringingsapparatuur.

Tijdens dezelfde UCV hebben wij een vraag gesteld over de modernisering van de artillerietrekkers in relatie tot het tijdstip van aankoop van de MLRS. Wij hebben gevraagd of de prioriteit niet aan de MLRS kon worden gegeven. Wij hebben ook gevraagd hoe de regering tot de door haar gekozen prioriteitenstelling voor de vuursteunmiddelen is gekomen. Noch mondeling noch schriftelijk hebben wij daarop antwoord gehad.

In het antwoord op vraag 19 wordt gesteld dat het defensieplanningsproces de mogelijkheden biedt, tot een andere prioriteitenstelling te komen. Dit geldt, nemen wij aan, ook voor de MLRS. Verder hebben wij ons in dit verband afgevraagd waarom Nederland de aansluiting heeft gemist bij deelname aan de productie van het MLRS-systeem.

Een ander aandachtspunt betreft de voltooiing van voorwaartse opslagplaatsen. Deze is voor snelle mobilisatie en verplaatsing in het kader van crisisbeheersing van groot belang. Wanneer kan daarvan enige operationele tijdswinst worden verwacht?

Bezien wij de Koninklijke marine in relatie tot crisisbeheersing dan zijn er niet zo zeer materiële projecten, die extra aandacht vragen. De relatie van de Koninklijke marine met crisisbeheersing ligt op het terrein van een eventueel noodzakelijke accentverschuiving in haar taakvervulling.

Wij willen nog enkele opmerkingen maken over de M-fregatten. Op 2 februari jl. heeft de Kamer het groene licht gegeven voor de aanbesteding van de eerste serie multipurpose-fregatten. Hoewel het onverstandig is, tijdens contractonderhandelingen op voorhand al aan de bel te trekken over mogelijke prijsoverschrijdingen, is in de media de discussie daarover toch

al op gang gebracht. Door de Walrus-affaire zijn wij voor dit soort projecten extra gevoelig geworden. Misschien kan de minister de bij ons gewekte onrust wegnemen.

Het moet duidelijk zijn dat wij toentertijd een maximumprijs hebben afgesproken en dat wij er weinig voor voelen, daarop terug te komen. Mocht overschrijding dreigen dan verwachten wij daarvoor zo spoedig mogelijk, voordat een en ander onomkeerbaar wordt, een situatierapport. Overigens zal prijsoverschrijding, wat ons betreft, gevolgen kunnen hebben voor het totale aantal te bouwen M-fregatten of voor het bouwconcept.

Voorzitter! Nu wij het toch over de M-fregatten hebben, is het goed eens te informeren naar de besluitvorming omtrent de aan te kopen wapensystemen. De keuze zal vermoedelijk op een Engels of Amerikaans systeem vallen. Aanvankelijk was ons toegezegd dat de beslissing in september zou worden genomen. Toen werd het november en nu horen wij geluiden die erop wijzen, dat de besluitvorming pas in december of later zal worden afgerond.

Wij zijn voor een degelijke afweging. Alternatieve systemen dienen daarbij volledig te worden betrokken, maar wij hebben ook graag duidelijkheid over het besluitvormingsproces.

Wat de Koninklijke luchtmacht betreft, wil ik slechts een enkele opmerking maken. Het onderhoud aan de F-16 vraagt meer tijd dan gedacht. Je zou zeggen dat op grond van Amerikaanse ervaringen vrij nauwkeurig kon worden vastgesteld hoeveel tijd een en ander zou vergen. Is de conclusie gerechtvaardigd dat het totale F-16 onderhoudsconcept door de luchtmacht nog niet voldoende wordt beheerst?

De NF-5 wordt nu wat langer aangehouden, mede omdat de vredesverliezen ook wat ruimer zijn uitgevallen. Wat gaat dat kosten? Wij kunnen ons nauwelijks voorstellen dat het langer aanhouden van de NF-5, gezien zijn ouderdom, geen extra kosten met zich zal meebrengen. Bovendien is de vraag gerechtvaardigd of een en ander operationeel nog wel acceptabel is.

Mijnheer de Voorzitter! Tot slot wil ik nog enkele opmerkingen maken over de IEPG. Wij willen beginnen, de staatssecretaris te complimenteren met zijn bemoeienis. Naar het zich laat aanzien is er voor het eerst sinds 1976 enig perspectief op werkelijk substantiële materiële samenwerking tussen de Europese lid-staten. In de

uitgegeven 'ministerial declaration' van de laatste IEPG-vergadering staan hoopgevende uitspraken. Er zal een gezamenlijk beleid worden gevoerd ten aanzien van ontwikkeling en aankoop. Er wordt een grotere bereidheid uitgesproken om primair in de Europese landen van het bondgenootschap te kopen. Kortom, de geest is 'buy European'.

Daar zijn wij het van harte mee eens. Een interessante testcase is straks in zekere zin de aankoop van de wapensystemen voor de M-fregatten, waar ik net over sprak. Gaan wij volgens de nieuwe IEPG-geest te werk (the spirit of the declaration) dan kan de staatssecretaris nauwelijks om het Britse Seawolf-systeem heen. Maar verwijst hij naar punt 1 van de 'decisions by ministers', dan kan hij op basis van 'economic advantages or disadvantages' nog de Amerikaanse Seasparrow kopen. Of de Europese bondgenoten, met name de Engelsen, de aankoop van een Amerikaans systeem met begrip zullen steunen, staat te bezien. Hoe ziet de staatssecretaris dit?

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Is het de heer De Kok bekend, los van de vraag wat er moet gebeuren, hoeveel Europese landen al jaren deelnemen aan het Seasparrow-programma?

De heer **De Kok** (CDA): Ja, dat is mij bekend. Wij willen graag een vergelijking tussen concurrerende systemen.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Maar waarom zou men dan voor een Engels systeem moeten kiezen, dat trouwens nog niet eens bestaat?

De heer **De Kok** (CDA): Het is duidelijk dat IEPG-afspraken leiden tot minder bewegingsvrijheid. Daarop wil ik graag een reactie vernemen van de staatssecretaris.

In punt 3 van de 'decisions' wordt aangegeven, ten aanzien van welke wapensystemen in de toekomst samenwerking zal gaan plaatsvinden. Op het gebied van de helikopterontwikkeling wordt geen samenwerkingswil geuit. De vraag is of daarover in Den Haag ook gesproken is en wat de mogelijkheden zijn om daarvan alsnog een vierde samenwerkingspunt te maken. Wat doet Nederland eigenlijk op dit punt? Wij gaan er overigens van uit dat de IEPG in de toekomst niet zal verworden tot een Westeuropees instituut voor wapenexport. Nationale controle blijft natuurlijk altijd een dwingende eis.

In dit kader wil ik nog enkele woorden wijden aan het defensiemaa-

De Kok

terieelkeuzeproces. Wij hebben daarover in een mondeling overleg uitgebreid gesproken. De staatssecretaris heeft ons toen een schets doen toekomen waarin het materieelkeuzeproces in een aantal fasen uiteen werd gezet. Volgens deze schets wordt de Kamer in fase 3 en 4 ingelicht. De geavanceerdheid van de systemen en de internationale aspecten, die IEPG-samenwerking met zich mee zal brengen, maken projecten echter in een vroeg stadium onomkeerbaar. Daarom lijkt het dat de Kamer al in fase 2 wordt ingelicht. Ik hoor hierop graag een reactie van de Staatssecretaris.

□

De heer **Engwirda** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mijn bijdrage aan dit debat toespitsen op één onderwerp, nl. de plannen tot vernieuwing van het operationele concept. In de NAVO worden op steeds hogere niveaus besluiten genomen die iets dat op het Airland Battle-concept lijkt, naderbij brengen. Ik noem als voorbeeld besluiten over de FOFA-plannen – de follow on forces attack-plannen – van generaal Rogers op het niveau van permanente vertegenwoordigers in het Defence Planning Committee van 9 november jl.

Ik begrijp dat die besluiten nog geen committering inhouden, maar naar mijn indruk ook weinig sturing. Aan een beleid dat aangeeft 'dit deel willen wij wel, maar dat niet' is de regering kennelijk nog niet toe en ik betreur dat. Juist door vroegtijdig op die plannen die op ons afkomen in te spelen, ontstaat immers de mogelijkheid om de ontwikkelingen te beïnvloeden.

Een tweede voorbeeld betreft de kwestie van de zgn. emergent technologies – de heer Van den Bergh heeft daar ook al over gesproken – gezien het onmiskennbare verband dat bestaat tussen die nieuwe technologische ontwikkelingen en aanpassingen in het operationele concept die daardoor mogelijk worden gemaakt. De bewindslieden hebben bij mij niet de indruk kunnen wegnemen dat er bij hen, maar niet bij hen alleen, een zekere huiver bestaat voor deze nieuwe technologische mogelijkheden. De D'66-fractie is van mening dat wij er verstandig aan doen om dat wat ET is gaan heten niet per definitie op een afstand te willen houden.

Zowel vanuit het belang dat nu vrij algemeen geacht wordt aan een grotere rol van Europa in de eigen

defensie als vanuit de wenselijkheid van een terugdringing van de rol van de kernwapens zouden wij een open oog moeten hebben voor de mogelijkheden van die nieuwe technologieën. Wij zouden die ontwikkelingen dan ook in positieve richting moeten sturen, maar daarvoor is wel nodig dat er keuzes gemaakt worden.

De D'66-fractie kiest daarbij, ook al om financiële redenen, voor een selectieve toepassing van nieuwe technologie, waarbij sommige ontwikkelingen gestimuleerd en andere afgeremd dienen te worden. Wij vinden dat daarbij prioriteit moet worden gegeven aan de ontwikkeling van die wapensystemen die met name de gevechtsfunctie van kortdrachtkernwapens kunnen overnemen. Mag ik over die aanpak de mening van de bewindslieden vernemen? Als Nederland echter een dergelijke sturende rol wil spelen, is het wel zaak om er in een vroeg stadium bij te zijn. Mijn fractie vindt daarom dat Nederland in NAVO-verband actief moet meedenken om maximale invloed uit te oefenen, zowel ten aanzien van het richting geven aan de technologische ontwikkelingen als ten aanzien van de invulling van het bijpassende operationele concept. Zo'n concept mag niet sluipend worden ingevoerd, zoals nu met Rogers' FOFA-concept enigszins het geval lijkt te zijn.

Alhoewel dit nieuwe concept van Rogers beter aansluit bij onze gedachten dan Airland Battle, zou naar de mening van mijn fractie toch een zekere beperking op dat concept moeten worden aangebracht. Als ik het goed zie, voorziet het nieuwe concept, althans in zijn oorspronkelijke versie, namelijk ook in het aanvallen van het strategische tweede echelon, d.w.z. inclusief de westelijke militaire districten van de Sovjet-Unie zelf.

Naast strategische argumenten tegen het doen van tegenaanvallen met conventionele middelen op het Sovjet-grondgebied, heb ik ook vanuit een oogpunt van optimaal gebruik van beperkte financiële middelen grote bezwaren tegen het verder ontwikkelen van die verrijkende optie. De D'66-fractie is dan ook van mening, dat het ontwikkelen van nieuwe middelen ten behoeve van dat FOFA-concept beperkt zou moeten worden tot het tactisch operationele tweede echelon.

Hoe denken de bewindslieden daarover en welke opstelling denken zij ter zake te kiezen in het kader van de NAVO? /De houding van het

kabinet lijkt mij hierbij tot dusverre te passief. Ook om de Europese rol bij het formuleren van een nieuw concept te versterken, is meer activiteit noodzakelijk.

Voorzitter, in aanvulling op de eerder genoemde kanttekeningen stelt mijn fractie ook nog andere voorwaarden aan het invoeren van dit nieuwe concept. Wij vinden in dit verband met name dat de kosten beperkt moeten worden en dat het nastreven van de two-way street-gedachte niet losgelaten mag worden. Mede hierdoor moet de Europese rol versterkt worden. Bovendien moet de financiering niet uitsluitend gezocht worden in het verhogen van de defensie-uitgaven, maar veeleer in een andere prioriteitstelling binnen het defensiebeleid. Mijn fractie heeft in het verleden mogelijkheden daartoe aangegeven. Graag een reactie van de bewindslieden op dit punt.

Met inachtneming van de genoemde voorwaarden lijkt een enigszins beperkt FOFA-concept echter ook grote strategische voordelen te bieden. Het biedt een betere uitgangspositie voor de NAVO, het versterkt de afschrikking, terwijl de rol van de kernwapens wordt teruggedrongen. Misschien is zelfs het als eerste inzetten van kernwapens door de NAVO bij een massale aanval geheel te voorkomen. Toepassing van dat concept in die beperkte vorm, gekoppeld aan een substantiële vermindering van het aantal kernwapens, is een mogelijke politieke oplossing die op vrij korte termijn te realiseren is. Het huidige verdedigingsconcept leidt tot een te snel terugvallen op nucleaire wapens, vooral op die met een korte dracht, waarbij het accent op de gevechtsfunctie ligt, in plaats van op de afschrikkingfunctie. Beperking van nucleaire taken en verhoging van de atoomdrempel zou een enorme vooruitgang betekenen. Ik zou de Kamer op dit punt een motie willen voorleggen.

De heer **Van der Bergh** (PvdA): Ik dank de heer Engwirda voor zijn steun aan de PvdA-motie; die is namelijk praktisch hetzelfde.

Motie

De **Voorzitter**: Door het lid Engwirda wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,
gehoord de beraadslaging;

De CDA'ers Couprie, Frinking en De Kok

van mening, dat aanpassingen van het operationele concept het kader moeten vormen voor het toepassen van nieuwe technologische mogelijkheden, ten einde:

- de afhankelijkheid van kernwapens terug te dringen en daarbij eerst te streven naar afschaffing van korte drachts-wapens met een gevechts-functie;
- de conventionele afschrikking te versterken zonder een NAVO-offensief mogelijk te maken;
- de Europese rol in de NAVO te versterken;

van mening, dat hierbij vooral aandacht gegeven moet worden aan het concept voor de verdediging van de Noordduitse laagvlakte;

verzoekt de regering, zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk in 1986 te rapporteren over haar visie op het operationele concept en de rol van nieuwe technologische mogelijkheden hierin, met dien verstande dat in ieder geval wordt gerapporteerd vóórdat in NAVO-verband onomkeerbare beslissingen worden genomen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 20 (18 600-X).

De heer **Engwirda** (D'66): Neen, dat is niet zo. De PvdA-motie is afhoudend; er staat in dat geen nieuwe technologie mag worden gebruikt voordat daarover met de Kamer gesproken is. In

mijn motie wordt aangegeven, hoe je nieuwe technologie zou moeten invoeren. Het is een veel positievere keuze van een bepaalde, selectieve toepassing van nieuwe technologie. Dat lijkt me toch heel wat anders.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Klopt het dan niet dat u zegt - mijns inziens terecht - dat het totale operationele concept moet vaststaan, alvorens kan worden overgegaan tot het invoeren van nieuwe technologieën, die daarin dan ook een plaats moeten vinden? De discussie dient mijns inziens dan ook te gaan over de militaire doctrine, en aan de hand daarvan bepalen we dan systematisch, wat wel en wat niet kan. Is dat ook uw bedoeling?

De heer **Engwirda** (D'66): Dat klopt, dat staat in de laatste zin van de motie. In de rest van mijn motie staat echter ook wat naar de mening van mijn fractie de aanpassing van het operationele concept zou moeten inhouden.

Voorzitter, ik sluit mijn betoog af met een enkele opmerking over de motie van de heer Van den Bergh over de voortgangsrapportage inzake grote projecten. Ik ben het met de gedachte die uit die motie naar voren komt, geheel eens. Er wordt in die motie om een jaarlijkse rapportage gevraagd. Ik hoop niet dat de bewindslieden dit zo uitleggen dat de eerste rapportage pas volgend jaar, bij de volgende begrotingsbehandeling zal verschijnen. Ik denk dat het zo urgent is dat de Kamer te weten komt, hoe

het gaat met die grote projecten - ik heb er al enkele genoemd: het YPR-project, de mijnenvegers, de L-fregatten en de M-fregatten - dat ik in elk geval aandrang op zo spoedig mogelijke rapportage aan de Kamer.

□

De heer **Blaauw** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De Nederlandse defensie-inspanning van vandaag komt voort uit de strategisch-tactische opvattingen, zoals die zijn weergegeven in de respectievelijke defensienota's die zijn geproduceerd. Echter, juist het bijna achter ons liggende jaar heeft men de discussie over moderne concepten voor de NAVO tot grote hoogte gestuwd zien worden. Voor een leek is er geen touw meer aan vast te knopen: FOFA, Airland Battle 200, OCA, Army 21, enz. Soms krijg je de indruk dat zelfs ingewijden de draad kwijt zijn. Daar komen dan nog overheen mededelingen over Operationele Manoeuvre Groepen en Spetz-nash aan Russische zijde, plus pleidooien om niet alleen naar de Centrale sector te kijken, maar vooral de flanken niet te vergeten. De verwarring wordt dan compleet. Zeker als je nog gaat scherpen met de zegeningen van emerging technologies!

Over de concepten en de emerging technologies komen wij nog terug bij de NAVO-begroting, waar dit soort zaken thuishoort. Men kan echter bij dit debat de ogen voor dit alles niet sluiten en het als gevaarlijke nieuwlichterij betitelen. Ik denk dat dit geen juiste houding is.

Nederland zal zich zowel nationaal als in NAVO-verband actief moeten inzetten om een antwoord te krijgen op alle gerezen vragen. De VVD-fractie heeft daarom geen probleem op dit moment met het op politiek niveau akkoord gaan met het nader uitwerken van FOFA voor de NAVO. In de komende tijd moet er echter meer worden gedaan. De materie is op dit moment nog vers, maar zeker bij de tweejaarlijkse bijstelling dient de nodige klaarheid verkregen te worden. Dit geldt in het bijzonder de mogelijke invloed die doorbraken op technologisch terrein ons kunnen bieden.

Niet alleen alle nieuwe dingen dwingen ons tot een herevaluatie van de Nederlandse defensie-inspanning. Ook de gewenste financiële onderbouwing tegenover de mogelijke onderbouwing is daarbij een dwingende factor. Van belang hierbij is bovendien het nagestreefde politieke doel: de rol, de afhankelijkheid van kernwapens

Blaauw

dient zo mogelijk te worden teruggedrongen. Zijn moderne technieken ons daarbij behulpzaam? Pikant detail bij dit alles is dat waaigelichte bronnen melding maken van het feit dat de Russen Nederland als de zwakste militaire schakel zien in het bondgenootschap.

De wens om te komen tot standaardisatie, industriële samenwerking, verbetering van de militaire handelsbalans tussen de Verenigde Staten en Europa en meer aandacht voor de Europese productie, is niet nieuw. Juist vele organisaties zijn er al voor opgericht. Toch moeten wij de Nederlandse inspanningen om wat van de overeenkomsten in Europa te maken, positief waarderen. In de IEPG zijn deze zaken op ministerieel niveau gebracht. Hetzelfde kan men van de WEU zeggen. Toch heeft de Nederlandse defensie de laatste jaren niet zo erg geprofiteerd van al dit nationale en Europese gedoe.

Als ik het wel heb, heeft het sinds 1976 zo'n f 800 miljoen extra gekost. Daar zit natuurlijk een stuk nationale industriepolitiek bij, maar het blijft per jaar een fors bedrag. In feite wordt ook nu al gezegd dat het Europese samengaan geld zal kosten. Naar mijn mening dient deze politieke beslissing dan ook wel ondersteund te worden door een financiële suppletie. Anders zal de werknemer bij Defensie wel weer de rekening gepresenteerd krijgen voor de kosten van de hogere politiek.

In ieder geval is het schone idee gelanceerd om in IEPG-verband een project op korte termijn gezamenlijk te ondernemen: de derde generatie anti-tankwapens. Daarnaast is er sprake van drie projecten op lange termijn, te weten een gevechtstank, een luchtafweerraket en een transportvliegtuig. Deze projecten sluiten wel allemaal typisch aan op nationale wensen van de grote landen, die er bovendien alle de industriële capaciteit voor hebben. Daarnaast moeten wij constateren dat andere projecten die al aan de gang zijn, bijvoorbeeld de MLRS en de EFA, voor ons niet meer haalbaar zijn.

Veel belangrijker is echter dat bij deze euforie rond de IEPG uit het oog wordt verloren dat er naast regeringen nog parlementen in de lid-staten zijn. Alle parlementariërs hebben een eigen benadering, die nauw verband houdt met hun kieskring of hoe het dan ook mag heten, in elk land anderszins. Een duidelijk voorbeeld hierbij vormen de Verenigde Staten.

Het Pentagon wil wel, maar ja, het Congres blokkeert alles; daarbij wordt geen middel geschuwd. Hoe zou dat nu gaan in Europa?

Zo kom ik in feite terecht bij de financiën. Met de voor ons liggende begroting wordt op ruwe wijze de goedmoedigheid inzake de financiële onderbouwing van de Nederlandse defensie verstoord. De presentatie is duidelijk ver sluierend geweest. Hierbij denk ik aan een aantal dingen.

Allereerst is bij de heroverwegingen, een tijd geleden, een reële groei van 2,25% niet aanvaardbaar geacht. Als je dit beleid in een index uitwerkt vanaf 1980, zal die index in 1990 125 zijn. Het gevoerde en te voeren beleid, dat als alternatief is gekozen voor die 2,25%, geven in 1990 een index van 122. Met andere woorden: wij doen eigenlijk minder dan onaanvaardbaar werd geacht.

Een ander punt is het volgende. Algemeen wordt in de NAVO erkend, dat van de beoogde, reële groei van 2% of 3% reeds 1% à 1,5% nodig is voor het bijbenen van de technologische ontwikkelingen.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Ik begrijp het niet helemaal. Pleit de heer Blaauw voor groei op dit ogenblik van 2,25% en zegt hij daarmee dat het uitgangspunt van de Defensienota 1984, dat voor 1984/1985 2% was, onjuist is of zegt hij iets anders, bijvoorbeeld dat het 2% moet blijven? Wat is dus eigenlijk zijn bewering?

De heer **Blaauw** (VVD): Als de heer Van den Bergh goed had geluisterd naar de eerste zin over de verstoring van de goedmoedige onderbouwing en vervolgens wacht totdat ik alle punten heb afgewerkt, komt hij er waarschijnlijk ook achter wat de bedoeling is van wat ik nu zeg. Ik geef u een klein beeldje, een diaatje misschien – die zie je wel meer bij bepaalde presentaties – waarbij twee getallen tegenover elkaar worden gezet. Als u verder luistert, zult u misschien zelfs moeten erkennen dat wij niet eens zo ver uit elkaar liggen wat de financiële taxatie betreft.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Mijn opwinding neemt toe!

De heer **Blaauw** (VVD): Ik zie het aan uw snor!

Voorzitter. De prijzen van wapensystemen stijgen door allerlei factoren; dat is niet alleen door de technologie, maar ook veel meer in brede zin dan welk ander produkt ook in de Nederlandse samenleving en in feite in de gehele wereld. Sinds jaar en dag

wordt dit vanuit Financiën niet gecompenseerd bij de Defensieuitgaven. Pas vanaf 1986 – weer dit jaar 1986; dat is toch wel interessant – zal het beter worden gedaan. Daarnaast betaalt Defensie dus voor de industriële spin off. Een deel hiervan is de al eerder gememoreerde 800 miljoen. Het antwoord op vraag 162 geeft natuurlijk duidelijk aan dat defensie gewoon gebruikt – dit woord wil ik nog gebruiken – wordt voor industriepolitiek.

Het volgende punt gaat over kostenverhogingen, zoals de Walrus-affaire, NAVO-infrastructuur, voldoen aan NAVO-wensen (150 miljoen extra voor munitie), arbeidsduurverkortung, pakketvergelijking, vervroegde bestellingen voor werkgelegenheid en kostenverhogingen door co-productie en compensatie: alles werkt in het nadeel. Het beloven van plafondbedragen bij bepaalde projecten helpt dan ook niet. Dat kan namelijk de defensiecapaciteit van het project juist aantasten.

De enige conclusie die getrokken kan worden, is: als wij op de huidige wijze doorgaan, komt er van onze schone opzet, zoals wij die hadden voorzien in de planning op langere termijn, niets terecht. Daar wij toch de operationele onderbouwing van de Nederlandse defensie moeten onderzoeken conform hetgeen ik heb voorgesteld, is een onderzoek naar een juiste financiële invulling ook gewenst.

De VVD rekt op een realistische benadering bij de herevaluatie van de Defensienota, ook al zou dat minder populaire alternatieven inhouden. Hoewel de heer Couprie wat lovend heeft gesproken over de invulling van de motie-Couprie/Blaauw, zal men zich toch kunnen voorstellen dat ik daar wat minder lovend over ben. Men kan dat zien aan hetgeen ik hier heb voorgesteld.

Er is wel wat veranderd, namelijk de centrale organisatie. De VVD heeft reeds in vele debatten naar voren gebracht dat zij niet gelukkig was en is met de uitgroei van de centrale organisatie, zowel wat het aantal mensen betreft dat nodig wordt geacht, als wat de bureaucratische misgroei betreft.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Ik neem aan dat u hiermee de opmerkingen over het financiële gedeelte heeft afgerond?

De heer **Blaauw** (VVD): Het loopt als een draad door het verhaal.

Blaauw

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Och, mijnheer Blaauw, wat bent u toch een wijs man!

De heer **Blaauw** (VVD): Dank u!

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Zo was het eigenlijk niet bedoeld!

De heer **Blaauw** (VVD): Dat dacht ik al!

De heer **Van den Bergh** (VVD): Ik wilde u nog een vraag stellen. U noemt verschillende zaken die ik ook al genoemd had. Ik stel het zeer op prijs dat u ze ook heeft gesignaleerd. Hoe beoordeelt u in dit verband de besluiten die de NAVO-ministers van Defensie de vorige week in Brussel hebben genomen? In het communiqué wordt niet meer gesproken over een groeïnorm van 3%, terwijl mijns inziens uit de toelichtingen van de secretaris-generaal van de NAVO, de heer Carrington, en van de heer Hesseltine ook duidelijk is geworden dat men in de komende jaren niet meer wenst uit te gaan van een groei van 3% en dat men wellicht terugvalt op een aanzienlijk lager percentage. Als u dit gegeven er bij betreft, dan wordt de financiële situatie – en wat daaruit voortvloeit in de komende jaren – voor het Ministerie van Defensie nog pessimistischer dan al door u is geschetst. Is dat juist?

De heer **Blaauw** (VVD): Misschien is dat bij de bondgenoten het geval, omdat zij zich wat minder aan de norm gebonden gaan voelen. Ik trek niet direct de lijn van de heer Van den Bergh door, namelijk dat wij ook minder moeten willen. Ik geef slechts aan dat de 2% die wij op dit moment kennen, eigenlijk niet meer toepasbaar is op hetgeen wij wilden, namelijk een reële groei van de Nederlandse defensiecapaciteit in totaliteit.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): U ontwijkt mijn vraag. Ik zal het nog even samenvatten. Het uitspreken van de noodzaak van de groeïnorm van 3% is oorspronkelijk gebaseerd op de resultaten van de vergadering die in 1977 in Londen is gehouden. Sindsdien heeft dit punt zich doorgezet.

Het aanvaarden van de 3%-groeïnorm door dit kabinet was de grondslag voor de planning van de defensienota. Als men nu de 3%-groeïnorm in NAVO-verband niet meer als de norm beschouwt, doch er andere maatstaven voor in de plaats stelt – bij voorbeeld het input/output-model – dan ligt het voor de hand dat wij in Nederland zeggen dat daarmee de

politieke grondslag voor de normen van de Defensienota vervalst en dat men kan denken aan alternatieven, namelijk een lager groeïpercentage en een rationelere aanpak van de defensie uitgaven. Het ligt toch voor de hand dat een vertegenwoordiger van een regeringspartij dat dan zegt?

De heer **Blaauw** (VVD): De politieke grondslag voor de Nederlandse Defensienota is het Nederlandse parlement, met de Nederlandse regering. Wij bekijken dus in eerste instantie wat wij noodzakelijk vinden voor de Nederlandse defensie. Dat bekijken wij in relatie tot de NAVO. Ook de Partij van de Arbeid paste dit in het verleden altijd toe, dacht ik. Als u de zaak nu omdraait, moet ik zeggen dat mij dit een klein beetje te ver gaat.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Wilt u als vertegenwoordiger van de VVD serieus beweren dat de uitgangspunten van het NAVO-beleid, te weten de groeïnorm van 3%, voor u niet in de eerste plaats het uitgangspunt was om vast te stellen dat er vanaf 1985 een groei van 3% moest zijn? U bent alweer van uw geloof afgevallen, ben ik bang!

De heer **Blaauw** (VVD): Nee. Ik ben bang dat u te veel aan bijgeloof doet! Ik heb gewoon aangegeven dat de groei met 3% voor Nederland niet vanuit de NAVO kwam, maar tegelijkertijd een nationale beslissing was. Als u de verslagen van diverse besprekingen uit die tijd leest, dan zult u duidelijk zien dat toen reeds door de VVD werd gepleit voor een reële groei van de defensie-uitgaven. Dat spoorde wat dat betreft met de algemene gedachtengang die bij NAVO leefde.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): U bent volstrekt verkeerd geïnformeerd. De groeïnorm van 3% is een resultaat van het topoverleg dat – naar ik meen – in september 1977 in Londen is gevoerd. Daar was de heer Den Uyl nog aanwezig, want hij heeft toen een voorbehoud gemaakt. Toen is de 3%-groeïnorm geboren. Sindsdien is die norm een rol gaan spelen in de discussies over het defensiebeleid.

De heer **Blaauw** (VVD): U hebt niet ongelijk, wanneer u zegt dat het een rol speelt in het defensiebeleid. Ik wil slechts zeggen dat er al groei gewenst was door mijn fractie. Of deze wens toen niet bij uw fractie aanwezig was, wil ik niet beoordelen; dit moet u zelf maar in eigen kring bekijken. De verhoging met 3% sluit hierop keurig

aan. Over het voorbehoud van de heer Den Uyl hoor ik de heer Frinking naast mij al rommelen dat het niet klopt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik was bij de centrale organisatie en ga daarmee door. Iedere kritische opmerking van de VVD werd weggewuifd, ook door de huidige minister, maar ik constateer dat er een andere wind gaat waaien. Met de mond wordt de matrix-organisatie nog beleden, maar veel is mogelijk. Wat wil je ook, als het grote voorbeeld met een soort van matrix-organisatie, het Verenigd Koninkrijk, een grote bezem door alle inefficiency haalt? Wij moeten maar gewoon op korte afstand volgen. Zeer recentelijk is er nogal wat veranderd in Londen. Het uitgangspunt voor deze veranderingen was in feite hetzelfde als de grief bij ons.

De duidelijke positie die de chef defensiestaf thans op het ministerie heeft gekregen, is een grote verbetering. Daarnaast is een stuurgroep aan het werk om nog veel meer tot stand te brengen. De naam verleidt mij er bijna toe, een variant te maken op een reclameboodschap van een pinda kaasmerk, maar dan krijg ik moeilijkheden met de Minister van WVC, Minister Brinkman. Ik hoop dat het de goede kant opgaat. Krijgt de Kamer hierover zo spoedig mogelijk een rapportage?

Laat er geen misverstand over bestaan. De VVD is nog steeds van mening, in het kielzog van de toenmalige minister De Koster, dat er een centrale organisatie dient te zijn om 'de politieke leiding vaste greep te geven op de beleidsvoorbereiding en na bepaling van dat beleid zicht te doen houden op de uitwerking en uitvoering.' Vooral het laatste deel is bij voorbeeld bij de Walrus uit de hand gelopen. Naar onze opvatting houdt de centrale organisatie een kleine, slagvaardige organisatie, wars van ambtenarij en bureaucratisch papierwerk, in.

SDB-80 heeft geleid tot SISDB-80. Voor zover ik heb kunnen nagaan, is het rapport van deze stuurgroep onderweg naar het overleg in brede zin en misschien zelfs naar de Kamer. Zowel uitbesteding van werk als privatisering – het zal weinigen verwonderen – worden bij de VVD redelijk positief benaderd. Dit geldt voor vele terreinen. Toch verwacht ik van de bewindslieden de nodige prudentie. Het gaat mij hierbij vooral om bedrijven die in een stad of een gebied liggen met een zeer eenzijdige structuur. Een in het oog springend

Blaauw

voorbeeld is de marinehaven Den Helder.

De rijksverf in deze stad is goed voor 20% of meer van de totale werkgelegenheid onder de civiele bevolking. Het aanschaffingsbeleid van Defensie heeft echter geresulteerd in schepen die niet meer in onderhoud kunnen worden genomen bij de verouderende faciliteiten van de rijksverf. Ik doel dus niet op het overdekte dok. Op korte termijn moeten investeringsbeslissingen worden genomen. Anders is het gewoon te laat.

Prioriteit nr. 1 moet de schepenlift zijn voor het kunnen afhandelen van de mijnenjagers voor onderhoud. Anders moeten zij buiten Den Helder in onderhoud worden genomen. Ook de motorenwerkplaats moet worden aangepast. Zeer mooi en een optimale voorzieningsgraad biedend is een tweede overdekt dok aan het einde van de jaren tachtig. Misschien is dit echter te veel. Uitstel van deze beslissingen is funest voor de werkgelegenheid in Den Helder – 1800 arbeidsplaatsen zijn erbij betrokken – kostenverhogend wegens verplicht dokken elders, frustrerend voor het personeel dat bij de schepen buiten Den Helder moet blijven en een wezenlijke aantasting van Den Helder in totaliteit.

Als ik over Den Helder spreek, zit ik uiteraard bij de marine. Een zeer belangrijke zaak komt in een later debat aan de orde, de Walrus-affaire. Op korte termijn speelt nog steeds de afhandeling van de M-fregatten een rol, door collega De Kok ook genoemd. Naar mijn mening komen wij in problemen met het halsstarrig vasthouden aan de plafondprijs. Tegen alle berichten in blijf ik van mening dat de prijs zo'n 15% meer moet zijn, wil men een M-fregat hebben dat voldoet aan internationaal erkende eisen, aangepast aan laatste ervaringen.

De staatssecretaris heeft op een ander moment verklaard dat hij uitlatingen zoals die van mij, onverstandig vindt, want zij zouden onderhandelingen doorkruisen. Welnu, het is of het een, of het ander: of Defensie staat in de onderhandelingen om binnen de prijs te blijven zwak en dan kan een kritische noot mijnerzijds helpen, of Defensie staat in de onderhandelingen ijzersterk en dan doet mijn opmerking niet ter zake. De werkelijkheid is echter dat er wanhopig wordt geknepen, om binnen de lijnen te blijven.

Daarnaast is er nog iets met de gasturbines. Is het waar, dat er wordt uitgezien naar de aanpassingen van de motor, in verband met een hoger vermogen, en dat Nederland hiervoor ook wel wil betalen?

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Voorzitter! Ik had vol spanning en verwachting uitgezien naar de mededelingen die de heer Blaauw zou doen over het uit de hand lopen bij de M-fregatten. Ik zou hem willen vragen, zijn flinke teksten nu eens te staven. Als het zo is, hoe komt dit dan en op welke terreinen ligt het? Als hij een en ander niet kan staven, kan de heer Blaauw beter zijn mond houden, omdat hij anders de onderhandelingen doorkruist. Als hij beweringen doet op dit punt, dan moet hij nu – voor de eerste keer in de Kamer – deze beweringen hard maken. Hij moet niet alleen roepen: ik meen en ik geloof. Daar hebben we immers niets aan. Het zou aardig zijn, als hij zou kunnen melden, wat precies de problemen zijn, waar de prijsstijgingen liggen, enz. Wij kunnen er dan ook over meepraten.

De heer **Blaauw** (VVD): Ik heb aangegeven, Voorzitter, dat als men een M-fregat wil hebben dat voldoet aan de operationele eisen die thans worden gesteld en dat tevens voldoet aan de nieuwe internationale eisen op onder meer het gebied van de veiligheid (voortkomende uit de problematiek in het kader van de oorlog om de Falkland Eilanden: ik doel dan op dure zaken als de interne bekabeling), dit niet kan voor de huidige prijs. Dat is mijn informatie. Mijn informatie gaat op andere details nog verder, maar daarop behoeft ik nu niet in te gaan. Ik hoor het van de staatssecretaris in zijn antwoord. Als dan blijkt dat het niet zo is, zien wij later wel, hoe het uitloopt.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Ik mag er overigens op wijzen, Voorzitter, dat wij ons als kamercommissie, in een eerder overleg met de regering, hebben uitgesproken voor de 'not to exceed'-prijs. Ik meen dat deze wens ongeveer een jaar geleden unaniem door de kamercommissie is uitgesproken. Wat de heer Blaauw nu doet, is het ondermijnen van deze uitspraak op dit punt.

Ernstiger evenwel vind ik het dat de heer Blaauw zegt dat de veiligheid van de schepen en van de bemanning in gevaar komt. Die uitspraak moet de heer Blaauw, als lid van een regeringsfractie, waarmaken.

De heer **Blaauw** (VVD): Ik geef aan dat dit mijn informatie is. U gaat weer veel verder, mijnheer Van den Bergh, en stelt het allemaal nog zwart-witter. Om hierover te kunnen oordelen, moeten we eerst een antwoord krijgen van de staatssecretaris. Wij kunnen een besluit nemen over een 'not to exceed'-prijs, maar wij moeten ook als Kamer de durf hebben om op een gegeven ogenblik te constateren dat wij een besluit hebben genomen dat niet haalbaar is. Dit betekent dat wij er opnieuw over moeten denken. Het wil niet zeggen dat wij de totale 'not to exceed'-prijs zouden willen doorbreken. Wat dat betreft volg ik volledig het betoog van de heer De Kok. Als de berekening aangeeft dat per schip sprake van een meerprijs zou zijn van 15%, dan zou dit kunnen betekenen dat misschien het totale aantal moet worden aangepast.

Het betekent dan gewoon een verschil in prioriteitenstelling, als het gaat om de keuze tussen hetzij 8 schepen voor de prijs van $f x$, hetzij minder schepen voor de prijs van $f x$, waarbij dan wel sprake is van een ander produkt. Enerzijds gaat het om het produkt y , waarvan ik zeg dat ik twijfels heb ten aanzien van de inhoud, en anderzijds om een produkt z , waarvan je kunt zeggen dat het voldoet aan de operationele eisen die thans, in 1984 en 1985, zullen moeten worden gesteld. Daar draait mijn betoog om. Ik vraag niet per se om een meerprijs voor het totaal. We kunnen nog wel binnen die ruimte blijven manoeuvreren.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Dat zullen ze in Den Helder leuk vinden!

De heer **Blaauw** (VVD): Het gaat er niet om wat Den Helder leuk vindt, mijnheer Van den Bergh. Het gaat erom of er een geloofwaardig defensiebeleid wordt gevoerd en ook gaat het erom of er produkten worden aangekocht die op dit moment ook realistische produkten zijn. U koopt ook niet een YPR, omdat u het getal wilt aanhouden, zeggende: dan stop ik er maar wat minder in.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Ik heb alleen vragen gesteld, mijnheer Blaauw. U doet beweringen.

Begrijp ik goed, dat u in wezen ervoor pleit, gezien uw overtuiging dat de schepen 15% duurder worden als je ze op een verantwoorde wijze bouwt, het Marineplan op dit punt aan te passen?

De heer **J.D. Blaauw** (VVD): Ik heb op dit moment niet anders gezegd dan

Blaauw

dat dit mijn waarnemingen zijn. Ik wens mij in tweede termijn nader te beraden aan de hand van het antwoord dat ik krijg van de minister of van de staatssecretaris op dit gebied. Verder heeft een intelligent mens zoals u, mijnheer Van den Bergh, met een goed gehoor, misschien de mogelijkheid om zelf conclusies te trekken.

Voorzitter! Ik vervolg mijn betoog. Het verkopen van fregatten gaat de staatssecretaris overigens niet zo best af. Het is jammer: jarenlang hebben wij met de Portugezen gesproken, maar het lukte niet voor een totaalprijs van 650 mln. dollar. Hoe zit dat nu? Zijn er nu MEKO-fregatten aangeboden die f 50 mln. duurder zijn en liggen die beter in de markt?

Gaan wij daar tegen opbieden met M-fregatten, zoals berichten in de krant meldden? Hoe zit het precies met de Europese en NAVO-samenwerking en de hulp aan armere lid-staten? Ik heb het gevoel dat de Bondsrepubliek wel erg veel over heeft voor haar scheepsbouw en dat zij zelfs buiten EG-richtlijnen treedt.

De heer **Couprie** (CDA): Voorzitter! Is dit niet een beetje tegenstrijdig? De heer Blaauw sprak in zijn inleiding over het feit dat economische belangen zo'n ingrijpende invloed hebben op de defensieplannen. Nu zegt hij in feite dat de staatssecretaris beter zijn best moet doen om fregatten te verkopen. Is dat niet strijdig met elkaar?

De heer Blaauw (VVD): Voor mij niet.

De heer **Engwirda** (D'66): De heer Blaauw vraagt of Nederland tegen de Duitsers gaat opbieden met de M-fregatten. Door zijn pleidooi om de prijs met 15% te verhogen, worden mijn twijfels alleen maar groter of wij die zeer dure schepen überhaupt wel kwijttraken in het buitenland.

De heer **Blaauw** (VVD): Een Westduits MEKO-fregat komt ongeveer op een stukprijs van f 700 mln. Er zit dus nogal wat ruimte tussen de prijs op dit moment van een M-fregat en het Westduitse schip. De binnenlandse prijs van ons fregat wordt natuurlijk nog wel wat verhoogd bij export, maar het schip kan zeker in de concurrentie terecht komen. Het zal iets duurder worden dan de f 360 mln. waarvoor wij het nu denken te maken.

Er wordt veel over de landmacht gesproken. De stand van zaken is niet erg gezond. Ik stel slechts wat korte vragen, omdat er al erg veel is toegezegd om tot veranderingen te

komen. Voor de nationale sector wordt overgegaan op LPG. Dit geldt niet voor het materieel in de Noordduitse laagvlakte. Wat zal dit voor invloed hebben op de logistieke ondersteuning en op de oplossing van problemen in crisistijd?

Collega Van den Bergh heeft de YPR-765 reeds genoemd. Ik ben daar blij om, want het geeft aan dat ook hij nieuwe projecten nauwlettend volgt. Ook ik heb de onrustbarende berichten overigens juist mijn ongerustheid over van nauwlettend volgen heb ik overigens juist ongerustheid over de M-fregatten meer naar voren gebracht.

De Koninklijke luchtmacht heeft een vernieuwingsprogramma in gang gezet. Een groot deel van de munitie is besteld. Wat wil je nog meer? De vervanging van de F-16 gaat door. Daarvoor zijn de noodzakelijke beslissingen reeds genomen. Echter, ineens is er sprake van een cumulatie van problemen. Er zijn onvoldoende vliegtuigen beschikbaar om het NF-squadron op de vliegbasis Twente nu reeds te vervangen. De operatie is een jaar uitgesteld. Waarom krijgt de Kamer hierover niet eerder bericht?

Het nieuws komt tot ons via de beantwoording van een schriftelijke vraag. De situatie rond de F-16 is dus niet zo best. Geef dat dan ook eerlijk aan! Zijn er onvoldoende reserveonderdelen aangeschaft? Zijn er te veel neergestort? Zijn er problemen met de opleidingen? Laten wij daar klaarheid over verkrijgen, anders heeft het debat geen zin.

Iets dergelijks treffen wij aan bij de beantwoording van de vraag over de opleiding van de vliegers. De F-16 heeft twee hoofdtaken. Met 180 uur per jaar kun je die twee taken eigenlijk niet optimaal onder de knie krijgen. Erken dat dan, en geef geen vaag antwoord op vraag 46!

Gaat de baanverdraaiing in Leeuwarden door? Wij bekijken in de Kamer al jarenlang de problemen van het geluid rond de vliegbasis Leeuwarden. Als die baanverdraaiing niet doorgaat, als er andere maatregelen zullen worden genomen, dan moet de Kamer geïnformeerd worden.

Over de vredesoperaties kan ik kort zijn. Ik heb hiervoor dezelfde waardering als collega Couprie. Ook ik was lid van de delegatie die het bezoek heeft gebracht. Op tafel ligt een voorstel om te komen tot een andere invulling van vredesoperaties. Nu is er nog geen haast. Wat gebeurt er echter als de UNO vraagt om een volledig bataljon voor Zuid-Libanon?

Hoe vullen wij dat in?

Met eentonige regelmaat worden wij verrast door inbraken en wapendiefstal bij de krijgsmacht. Er zijn bekende problemen rond bepaalde bases. Ik noem vliegvelden en Nieuw-Millingen. Hoeveel prioriteit wordt gegeven aan het opvoeren van de beveiliging, aan het aanbrengen van andere faciliteiten? Is het noodzakelijk om voorzieningen te treffen om bij mogelijke wantoestanden personen in verzekerde bewaring te kunnen stellen ten einde hierop later nader te kunnen ingaan?

Vorig jaar is een motie van mij over de multi-purposevliegtuigen aangenomen. Volgens het antwoord op de schriftelijke vraag 198 is er in feite niets aan gedaan. Dit is voor mij onbegrijpelijk. Defensie is lid van de Permanente Contactgroep Opsporingsdiensten Noordzee. Eén van de taakstellingen van PECON is de interdepartementale behoeftebepaling van rijksvliegtuigen. OSRD uitvoeren met een Orion blijft voor mij nog steeds niet erg kosteneffectief, net zomin als het maken van milieupatrouillevluchten en dergelijke. Zal Defensie alsnog de motie-Blaauw inbrengen in de PECON? Het advies van de PECON moet namelijk wel eind 1984 gereed zijn.

□

Mevrouw Van Heemskerck Pillis-Duvekot: Mijnheer de Voorzitter! Wij zijn het er eigenlijk allemaal over eens: het personeelsbeleid is gelijkwaardig aan de andere componenten van het defensiebeleid. Ik verwijs hiervoor nog eens naar de motie van collega Borgman en mijzelf, ingediend tijdens de behandeling van de defensienota. Het financieel onderbouwde personeelsbeleidsplan zien wij dan ook met grote belangstelling voor deze zomer tegemoet. Het welbevinden van het personeel kan niet ondergeschikt zijn aan de operationele kwaliteit, hetgeen het centrale criterium is in de defensie-organisatie.

Het personeel moet met elkaar, ongeacht rangen en standen, zorgen voor de goede organisatie-uitkomsten, terwijl het tegelijkertijd moet kunnen rekenen op een voortdurende en vanzelfsprekende aandacht voor hun belangen en verwachtingen. Als dit laatste niet het geval is, zullen situaties waarin het welbevinden van het personeel ontbreekt, vroeger of later schadelijke gevolgen hebben.

Iedere persoon krijgt door deel te gaan uitmaken van de organisatie automatisch het uiterlijk van de oude

Van Heemskerck Pillis-Duvekot

Romeinse huisgod Janus, die in het bezit was van twee gezichten: het ene sprak voor zichzelf, het andere voor de organisatie. De kans dat hij zijn aangezicht schendt in conflicten tussen eigenbelang en het belang van de organisatie is niet onaanzienlijk. Wij hebben hiervan recentelijk nogal wat voorbeelden gezien.

Eén van de grondregels voor een goed personeelsbeleid is, dat de uitgangspunten en de overwegingen die het personeelsbeleid bepalen, bekend moeten zijn, zodat ook de besluiten in grote lijnen voorspelbaar zijn. Daarnaast moet het personeelsbeleid rationeel zijn in die zin dat het overal waar dat kan, steunt op onderzoek, proefnemingen en evaluatie. Helaas zijn beide grondregels lang niet altijd terug te vinden binnen de defensie-organisatie.

Maatregelen komen soms onverwachts uit de bus rollen en binnen enkele weken merkt men soms dat een en ander toch weer te drastisch is geweest en stelt men bij of roept men een studiegroep in het leven. Ik wil een paar zaken noemen:

1. Wordt de regeling ziektekosten wel of niet per 1 januari aanstaande ingevoerd?

2. Komt er nog een aanpassing van de vergoeding buitenland en, zo ja, wanneer en hoe gaat die er dan uit zien?

3. Wat doen wij nu met de arbeidsduurverkorting? Ik kom daarop later nog terug.

4. Hoe staat het met de teruggave IHV voor dienstplichtigen en wanneer wordt het rapport voeding behandeld?

5. Hoe is de stand van zaken bij de structuur geneeskundige verzorging krijgsmacht?

Hoewel het een gepasseerd station is, wil ik hier toch nog even de UKW-affaire bespreken. Deze zaak geeft namelijk duidelijk aan, waar de voorlichting aan het personeel gefaald heeft. Door een goede voorlichting had veel onvrede kunnen worden voorkomen. De militair heeft deze maatregel als heel onterecht ervaren. Waaraan lag dat? Lag dat aan het vallen van de UKW onder de Inhoudingswet? Nee, maar aan het feit dat de militair de UKW als een pensioen zag. Zo is het altijd gevoeld en zo is er ook altijd over gesproken, of dit nu onterecht was of niet?

Helaas was de waarheid anders: het is een salarisvervangende maatregel. Ware het eerste het geval, dan zou zij niet onder de Inhoudingswet gevallen zijn. In het laatste geval was dat wel

zo. Hoe groot de onduidelijkheid was, geven de Handelingen uit 1981 weer. Bij de begrotingsbehandeling van Binnenlandse Zaken plaatste minister Van Thijn in eerste termijn deze wet bij de eerste categorie en in tweede termijn bij de laatste categorie. Wat was het resultaat? Men verweet de militair niet solidair te zijn met de algemene bezuinigingsronde in Nederland. Dat een en ander nu wel onder de Inhoudingswet valt, wordt min of meer gelegaliseerd door de opmerking dat sommige uitkeringen zo dicht bij de genoten 100% inkomen lagen.

Defensie kan en mag zich niet onttrekken aan een verantwoordelijkheid voor het spreiden van arbeid. Ook hier wordt prijscompensatie ingeleverd voor arbeidsduurverkorting, welke dan ook in de vorm van vrije dagen wordt gegeven. Maar onderkent de staatssecretaris het geweldige dilemma dat hiermee wordt gecreëerd? Hoe kan men het al bestaande probleem van een veel te groot aantal niet-opneembare verlofdagen zo gemakkelijk vergroten door hieraan nog eens een aantal verlofdagen toe te voegen?

Hoe kan de staatssecretaris een rapportage, als die van de IGK welke is bijgevoegd bij de begroting, afdoen met een paar zinnen in de memorie van toelichting met daarnaast de zo langzamerhand meer dan vertrouwde defensieconclusie: 'stuurgroep ingesteld rapport volgt'? Hoe kan men opmerkingen van de IGK als 'vrijwel onuitvoerbaar' en 'er kan nu zoveel aanspraak gemaakt worden op vrije dagen, dat niet alleen de geoefendheid van de enkele man, maar ook de geoefendheid in teamverband ernstig in gevaar komt' negeren?

Wij zijn tijdens de vorige begrotingsbehandeling al uitvoerig ingegaan op de verlofoverschotten welke al bestonden door spanningen tussen personeels- en functiebestand. De staatssecretaris heeft toen heel duidelijk aangegeven dat arbeidsduurverkorting de gevechtskracht niet aan mag tasten. Het is nu echter overduidelijk dat het deze taakstelling wel degelijk aantast. Uit een oogpunt van verantwoord en fair personeelsbeleid begint dit ook onaanvaardbaar te worden.

De oplossing voor de dienstplichtigen verdient ook al geen schoonheidsprijs. Zij moeten maar een paar dagen bijtekenen en deze dan maar weer meteen opnemen als vrije dagen. Ik vraag niet alleen naar de extra papierwinkel, maar ook naar de

financiële benadeling voor deze dagen bij eventuele werkkring of uitkering hierna. In antwoord op vraag 85 wordt gezegd dat duidelijkheid bestaat over het invoeren van de arbeidsduurverkorting door of een 38-urige werkweek of andere aangepaste vormen. Ik wil de staatssecretaris vragen wat hier eigenlijk mee bedoeld wordt.

Een ander punt van discussie is de getalsverhouding burger-militair personeel binnen Defensie. Soms heb ik het gevoel dat er een kleine loopgraafoorlog wordt gevoerd en dat de militaire ambtenaar het aflegt tegenover de burger. Getalsmatig wordt dit dan ook bevestigd door het antwoord op vraag 149. Daaruit blijkt namelijk heel duidelijk dat er tot 1990 1109 burgerambtenaren bijkomen, maar dat het militaire gedeelte daalt met 5420 personen.

Wat is hiervan de diepere achtergrond? Is het huidige percentage burgerambtenaren van 34% in Den Haag bij Defensie niet voldoende voor een behoorlijke loopbaanplanning? Verder staat er dat bij de Directie voorlichting een aantal militaire functies zonder dat de daarbij gehanteerde criteria op hun bruikbaarheid zijn onderzocht, omgezet worden in burgerfuncties. De Directie voorlichting is juist zo essentieel voor het gezicht van de krijgsmacht. Deze wordt blijkbaar ingrijpend gereorganiseerd. Bladen worden niet alleen samengevoegd, maar men kan ook niet langer wachten op de uitkomsten van de proefvelden.

De normale organisatie-ontwikkelingen gaan gewoon door. Wat is hiervan de reden? Kunnen militairen niet behoorlijk mede voorlichting geven over het personeelsbeleid? De huidige verdeling van 47 burgers met daarnaast 22 militairen en nog 14 niet ingevulde formatieplaatsen waarborgt toch wel een zekere mate van objectiviteit.

Ik blijf nog even in Den Haag. Als ik het totaal aantal personen, werkzaam in de algemene leiding, de centrale organisatie en de bijzondere organisaties, bij elkaar optel, ligt hier in Den Haag een hele divisie van 11.000 à 13.000 man en vrouw. Zo langzamerhand is er een vierde macht aan het ontstaan naast en boven de drie krijgsmachtgedelen.

In 1974 is het centrale apparaat opgezet door minister Vredeling als coördinerend beleidsorgaan voor de politieke leiding naar de krijgsmachtgedelen toe. In 10 jaar is het verworpen tot een log en onwerkzaam geheel.

Van Heemskerck Pillis-Duvekot

Mijn mening hierover is bekend. Het is veel te groot. De 500 militairen en 2200 burgers kosten ruim 1 miljard. De hoofdrede is de gekozen organisatievorm, waar blijkbaar niemand van af wil. Het zij zo.

Daarvan moeten dan echter wel de eigenschappen onderkend worden, zoals personeelsintensief, weinig slagvaardig en ingewikkeld. In een notitie van de werkgroep Project- en Matrixorganisatie staan hierover twee wel zeer opvallende conclusies. Waarom is dit rapport overigens nooit openbaar gemaakt? Ik citeer uit de notitie: 'een matrix is sterk afhankelijk van het persoonlijk functioneren van de matrixfunctionarissen en heeft een beperkte levensduur door persoonswisselingen en verschuivingen in de behoefte aan geïntegreerde besluitvorming; de matrixorganisatie is onderhoudsintensief'. Als ik de discussie lees die deze zomer in NRC Handelsblad gevoerd is en waarin termen als bureaucratisch en waterhoofd gebezigd werden, ben ik geneigd tot instemming.

Een van de uitgangspunten van dit regeringsbeleid is het terugdringen van de bureaucratie en de regelgeving. Daarom kan mijn fractie van harte instemmen met de instelling van de stuurgroep Omvang Ministerie van Defensie, onder voorzitterschap van de plaatsvervangend secretaris-generaal. Wij wensen de nieuwe stuurgroep alle succes toe. In een artikel in de Defensiekrant, waarin de instelling van deze stuurgroep werd aangekondigd, wordt gesproken over bureaucratisering die doorslaat, raamregelingen in plaats van gedetailleerde regelingen, efficiënt functioneren en het te langdurig praten, waardoor men uiteindelijk door de ontwikkelingen achterhaald kan worden.

De VVD-fractie, die dit soort zaken reeds herhaaldelijk naar voren heeft gebracht, maar dan doorgaans werd geconfronteerd met ontwijkende antwoorden van de regering, klinkt dit als muziek in de oren. Eindelijk begint ook op het niveau van de bewindslieden door te dringen wat wij al jaren naar voren hebben gebracht.

Omdat wij voor de zomer van 1985 het beleidsplan voor het personeel nog zullen behandelen, waarbij de positie van de militair ter sprake zal komen, evenals de pakketvergelijking, de integratie van de vrouw in de krijgsmacht en de variabele dienstplicht, zal ik op het bovengaannde nu niet ingaan. Een aantal zaken vraagt evenwel eerder onze aandacht.

Daarom zal ik ze naar voren brengen.

De staatssecretaris heeft mij tijdens de vorige begrotingsbehandeling toegezegd, te zullen bekijken welke maatregelen getroffen zouden kunnen worden op het gebied van de woningproblematiek. Vooral de lager betaalden zien dit zo langzamerhand als een onoplosbaar probleem. Ook de economische gebondenheid welke nu weer wordt geëist in sommige gemeenten is een complicerende factor. Vorig jaar heb ik daarom een huurcompensatievloer als mogelijkheid geopperd. Wil de staatssecretaris hierop nog eens ingaan?

Binnen de luchtmacht heerst onvrede bij het vliegersbestand. Wij hebben hiervan al ettelijke malen kennis kunnen nemen. Ik waardeer de bereidheid van de luchtmacht dan ook geweldig om te trachten, de vliegersdoorstromingsregeling aan te passen. Mag ik vragen wanneer hierover zekerheid komt? Heel duidelijk hieraan verbonden zijn de problemen bij het uitzenden naar de Verenigde Staten in het kader van de instructeursopleidingen. Het is bij deze groep namelijk de eerste keer dat tot aanwijzing moest worden overgegaan: men wil niet meer!

In dit verband vinden wij het niet terecht dat de partner niet mee wordt uitgezonden. Aan deze discriminerende regeling zou terstond een eind moeten worden gemaakt. Wij zien duurzaam samenwonenden belastingtechnisch wel als economische eenheid, als een gezin om de redenering van de heer Brinkman maar eens te volgen. Wij schromen dan ook niet om hieraan financiële consequenties te verbinden. Mijn fractie is van mening dat dan ook de positieve kanten moeten worden meegeteld.

De Minister van Binnenlandse Zaken heeft bij de behandeling van een aantal onderdelen uit de WABAS-rapporten laten weten dat het, ook in de sfeer van de arbeidsvoorwaarden, het beleid van dit kabinet is om duurzaam samenwonenden dezelfde rechtspositie te geven als gehuwd samenwonenden. Ik overweeg hierover in tweede termijn een motie in te dienen.

Wil de staatssecretaris bezien of bij de arbeidsverruimende maatregelen de dienstplicht niet geïntegreerd kan worden? Jonge mensen moeten zo snel mogelijk aan de slag. Het feit dat zij in dienst zijn geweest laat ze al vaak buiten deze regel vallen.

Personeelsbeleid bij Defensie is geen eenvoudig karwei. Ik prijs de staatssecretaris voor zijn beleid. Er

komt lijn in en structurele zaken komen tot klaarheid. Het personeel is het meest waardevolle goed in een organisatie, maar daarnaast vormt het vaak de bepalende factor tot het bereiken van de doelstellingen van de organisatie. Deze staatssecretaris doet deze uitspraak recht.

□

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! 'Maak het leger leger', is een prima anti-militaristische slogan van deze tijd. Ik wil hem in dit debat omzetten in de meer bescheiden leuze: 'Maak de kazernes leger'. Ondanks allerlei geprivatiseer heeft dit kabinet nog niet voorgesteld om de kazernes te privatiseren, iets wat eigenlijk mooi in het no nonsense-beleid zou passen. Waarom niet? Legering van soldaten in kazernes biedt bij uitstek de mogelijkheid tot ideologische, politieke en psychische beïnvloeding van dienstplichtigen.

De kazerne is, klassiek gezegd, de school der natie, waar men niet alleen technisch en lichamelijk wordt voorbereid op het voeren van oorlog, maar waar ook in sterke mate het vijand-denken en het militaristisch gedrag worden ontwikkeld, en zeker ook het masculiene denken en handelen. Dit werd onlangs overtuigend aangetoond door Bullinga in diens boek 'Het leger maakt een man van je'. De collega's Van Es en Beckers hebben hierover schriftelijke vragen gesteld. Ik citeer daarom uit dit boek slechts één passage.

'Het leger is een totale institutie. Dat betekent dat het het openbare en het privé leven van iedere militair beheerst. Hoe moet je eten, drinken, werken, groeten, praten, liggen, oefenen, vragen, slapen, doden, kortom, hoe moet je leven?

Deze totale beheersing wordt bereikt door ruimtelijk isolement ten opzichte van de burgermaatschappij, door disciplinerende, uniformiteit, hiërarchie en groepsdwang. De discipline wordt tot stand gebracht door het aparte militaire strafrecht, gelijkschakeling in alle opzichten van de recruten en door de exercitie, het middel bij uitstek om mensen in het militaire keurslijf te dringen. Hetzelfde uniform, dezelfde gedragingen, dezelfde oefeningen. Ieder moet op gelijke wijze op dezelfde situaties en commando's reageren. Geen individualiteit, geen eigen identiteit, geen eigen verantwoordelijkheid meer'.

Ik vraag mij af hoeveel tijd dienstplichtigen werkelijk besteden aan de feitelijke opleiding. Wat ze leren kan

Van der Spek

men in vier à vijf maanden onder de knie hebben. De rest van de diensttijd wordt gebruikt voor aanvullende oefeningen, maar vooral ook voor ideologische en psychologische beïnvloeding en voor het paraat zijn. Legering in kazernes, waarbij dienstplichtigen dag en nacht aan militaire discipline en rechtspraak zijn onderworpen, aan best drastisch beperkt worden. Men kan dit doen door de diensttijd te beperken tot vier à vijf maanden of door de legering in kazernes geheel en al af te schaffen. Een opleiding tussen negen uur en vijf uur overdag zou voldoende moeten zijn.

Het afschaffen van de kazernerij is te meer gerechtvaardigd, nu nog slechts een derde van de dienstplichtige jeugd werkelijk in dienst gaat. Het aanbieden van goedkope en private logiesmogelijkheden buiten kazernesverband, indien de militaire opleiding niet vlak bij huis kan plaatsvinden, is een goed alternatief voor de huidige IHV-regeling, zolang de regering een leger wil handhaven. Kan de staatssecretaris cijfers verstrekken over de mate, waarin gebruik wordt gemaakt van de nu enigszins bestaande mogelijkheid, elders te overnachten? Laat de regering maar eens de durf tonen om het hele kazernesysteem drastisch te herzien. Daarover wil ik graag een uitspraak van de Kamer.

Vanaf januari van dit jaar hebben 23 militairen geweigerd aan de SITE-wacht deel te nemen. Voor hun politieke of ethische bezwaren worden ze niet alleen met arresten bestraft, doch ook met een aantekening op hun strafblad. Dat is eigenlijk waanzinnig. Door het ontbreken van ook maar een schijn van een regeling ter tegemoetkoming aan bezwaren van dienstplichtigen – en trouwens ook van beroepsmilitairen – tegen het verrichten van kernwapentaken worden dienstplichtigen voor een aantal jaren als criminelen geregistreerd.

Volgens de Wet op de justitiële documentatie is registratie voorgeschreven bij onherroepelijke veroordeling op grond van misdrijven, op grond van overtredingen van artikel 432 van het Wetboek van Strafrecht – bedelarij, landloperij en souterij – en op grond van andere overtredingen, indien daarbij vrijheidsstraf is opgelegd. Ik wil de staatssecretaris vragen, ervoor te zorgen dat SITE-wachtweigering en andere weigeringen van het verrichten van kernwapentaken niet meer dit gevolg

voor de toekomst hebben, bij voorbeeld doordat ze niet langer als misdrijf worden beschouwd. Ik wil ook hierover graag een uitspraak van de Kamer.

De WEU wordt nieuw leven ingeblazen. Deze Westeuropese 'sleeping beauty', zoals zij door voorstanders genoemd wordt, is eind oktober officieel door een groep mannelijke ministers wakker gekust. Maar waarom is zij eigenlijk tot nieuw leven gewekt? Hoewel ook deze Minister van Defensie in Rome was, heb ik alleen nog maar de mening van de minister van Buitenlandse Zaken over de WEU gehoord, zoals in een lezing op een bijeenkomst van het Belgische Genootschap voor Internationale Zaken. Ook Staatssecretaris Van Houwelingen heeft wel eens iets over de WEU gezegd, maar hij spreekt dan eigenlijk alleen over de Westeuropese militaire materieelsamenwerking.

Ik vraag wat de veiligheidspolitieke functie van de nauwere samenwerking tussen enkele Westeuropese landen is. Waarom moet de mogelijkheid van optreden buiten het verdragsgebied geactiveerd worden? Waarom stort de WEU zich op wapenbeheersing – althans dat schijnt de bedoeling te zijn – door een nieuwe taak te geven aan het ACA – Armaments Control Agency – terwijl de WEU tevens bedoeld is voor een versterkte militaire samenwerking?

Ik zou graag de opvattingen van de Minister van Defensie vernemen vanuit zijn defensie-optiek. Ik heb er zelf geen enkel vertrouwen in, dat de WEU een wezenlijke bijdrage zal leveren aan wapenbeheersing en ontwapening. De reactivering van de WEU lijkt mij eerder een poging van een aantal erbij aangesloten landen om de basis te leggen voor een zelfstandige, min of meer agressieve militaire politiek, met name in Afrika. Een wolf in schaapskleren is niet te veranderen in een schaap in wolfskleren, wanneer de onderliggende tendentie is, een eigen West Europees geluid in de wereldpolitiek te laten horen.

Wapenvermindering en ontwapening moeten de eerste vereisten voor een internationale organisatie zijn als zij een bijdrage wil leveren aan een meer veilige en meer democratische wereld. Nu is de WEU geen organisatie die tegen de NAVO gericht is. Het is met opzet een soort hybride organisatie – half binnen en half buiten de NAVO – die ergens inhangt tussen enerzijds de NAVO en anderzijds een zelfstandige Europese defensie om de

integreerbare tendenties binnen de NAVO te versterken ten opzichte van de desintegreerbare, die er ook zijn. Ik wil in een motie pleiten voor een voortzetting van de slapende Nederlandse rol binnen de WEU, omdat althans formeel een eenzijdig opzeggen van het WEU-verdrag door Nederland niet mogelijk is, maar wel in het perspectief van uittreding.

Moties

De Voorzitter: Door het lid Van der Spek worden de volgende moties voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

van mening, dat de legering in kazernes van dienstplichtigen de functie heeft van ideologische en psychische beïnvloeding door de overheid en dat deze beïnvloeding ongewenst is;

van mening, dat voor de feitelijke opleiding van dienstplichtigen slechts een beperkt aantal uren per dag nodig is;

dringt er bij de regering op aan, na te gaan, of het kazernesysteem afgeschaft kan worden en de Kamer binnen een jaar van haar bevindingen op de hoogte te stellen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

van mening, dat het plaatsen van een aantekening op het strafblad van militairen, veroordeeld op grond van weigering van het uitoefenen van kernwapenfuncties, een onterechte criminalisering van deze militairen betekent;

dringt er bij de regering op aan, te onderzoeken, hoe aan deze gang van zaken een einde kan worden gemaakt en daarover de Kamer spoedig te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

van mening, dat de reactivering van de West-Europese Unie (WEU) niet bijdraagt tot wapenbeheersing en tot ontwapening;

verzoekt de regering, binnen de WEU geen enkel initiatief tot een grotere militaire samenwerking te nemen en te ondersteunen;

Voorzitter

verzoekt de regering tevens, te onderzoeken, hoe het Nederlands lidmaatschap van de WEU zo spoedig mogelijk beëindigd kan worden,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, worden deze moties voldoende ondersteund.

Zij krijgen respectievelijk de nrs. 21, 22 en 23 (18 600-X).

De heer **Blaauw** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Vindt u het toch niet beter dat aan organisaties als de WEU een parlementaire assemblée is verbonden, zij het misschien dan niet in de politieke samenstelling die u graag ziet? Met de WEU is er in ieder geval één organisatie waar parlementariërs van de lidstaten met elkaar van gedachten kunnen wisselen en deze gedachten kunnen bundelen en naar voren kunnen brengen bij hun regeringen, zodat er een dialoog ontstaat, waarin juist onderwerpen als wapenbeheersing en wapenproductie-samenwerking, zonder dat dit wild-groei hoeft te zijn, toch een bepaalde vorm van controle heeft, in tegenstelling tot vele andere organisaties.

De heer **Van der Spek** (PSP): Ik ben dol op dialogen en ik vind het ook beter dat er in het kader van de WEU een dialoog wordt gevoerd dan wanneer die er niet zou zijn, maar dat verandert nog niets aan mijn principiële opvattingen ten aanzien van de WEU als zodanig. Er zijn nog wel meer internationale organisaties met dit soort 'parlementen', waarbij ik door het bestaan van dit soort 'parlementen' nog geen positieve conclusie trek wat betreft het bestaan van die organisaties.

□

De heer **Van Dis** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ook het feit dat wij vandaag in vrijheid het defensiebeleid kunnen bespreken, herinnert ons aan de noodzaak een volwaardig defensie-apparaat te handhaven. De geschiedenis leert ons – naar wij hopen zal ons volk dat op – DV – 5 en 6 mei weer herdenken – dat de krijgsmacht in een wereld van zonde en afwijkend van het heilzame richtsnoer 'De Tien Woorden', ons gegeven door God, de Schepper van hemel en aarde, helaas een noodzakelijk kwaad is. De prijs die vrijheid ons waard is valt onder andere af te lezen uit de verdeling van de nationale middelen. Mijn fractie wil in dit verband beklemtonen dat ons land zich behoort te houden aan

bondgenootschappelijke verplichtingen in dezen.

Intussen hebben RSV en Walrussen reeds een behoorlijke claim op de begroting voor defensie verzilverd. De Kamer, zo lezen wij in de antwoorden 1, 29 en 41, zal midden 1985 worden geïnformeerd over de in de plannen van de krijgsmacht aan te brengen bijstellingen. Begrijpen wij daaruit dat de financiering van genoemde zaken ten koste zal gaan van andere geplande voorzieningen en daarmee wellicht ten koste van arbeidsomstandigheden en motivaties? Kan de minister ook toelichten wat in verband met het NAVO-infrastructuurprogramma precies wordt bedoeld met 'een nadere prioriteitsstelling binnen het budget'? Ook als wij lezen dat 'over een reeks van jaren moet worden aangenomen dat de prijscompensatie op basis van indexcijfers redelijk de ondervonden prijsstijgingen compenseert', is mijn fractie niet geheel overtuigd van de verwezenlijking van de toegezegde reële groei. Kan de minister ons wellicht cijfermateriaal overleggen?

De bewindsman heeft een aantal besluiten genomen ter verbetering van het functioneren van de topstructuur, waarbij de matrix-gedachte met name de directeuren parten bleek te spelen. Is de topstructuur niet een log en moeilijk te handhaven apparaat juist vanwege die matrix? Had een meer directe lijn niet een aantal affaires kunnen voorkomen? Wij vragen op dit belangrijke punt een voortgangsrapportage.

Is wellicht het automatiseringsprobleem behalve een kwestie van krapte op de arbeidsmarkt, niet een kwestie die mede terug te voeren is op verstarring van de structuur, waarbij coördinerende en delegerende activiteiten in handen zijn van een generatie die misschien onvoldoende met de technische ontwikkelingen is meegegroeid?

Overwogen wordt om de dienstplicht te verlengen, mits dit financieel neutraal kan geschieden. Dat laatste is wenselijk, maar wat krijgt nu prioriteit? Wij zijn van mening dat slagvaardigheid voor moet gaan. De technische ontwikkeling bepaalt mede de scholingsgraad en dus de lengte van de dienstplichtperiode. Zo ook zal het automatiseringsprobleem pas kunnen worden opgelost als de krijgsmacht met de markt kan concurreren. Ziet de minister kans om de slagvaardigheid te handhaven met behoud van budgettaire neutraliteit?

Mijn fractie kan begrip opbrengen voor het ongenoegen over arbeidsduurverkorting die – uit de aard der zaak? – niet tot herbezetting leidt, doch wel tot een groot aantal kennelijk nauwelijks aan te spreken verlofdagen. Ik denk in dit verband ook aan de Koninklijke marechaussee. Kunstmatige verlenging van de dienstplichtige periode lijkt ons meer nadeel dan voordeel te bieden.

Is het juist als wij uit het antwoord op vraag 71 concluderen dat de bij de pakketvergelijking nagestreefde rechtvaardigheid in het keurslijf van de financiën wordt gedrongen? En mogen wij uit het antwoord op vraag 73 afleiden dat de belangenverenigingen wel bij het overleg inzake de uitwerking, maar niet bij dat over de vorming van de nieuwe bezoldigingsstructuur zullen worden betrokken?

Wij waarderen het dat er aan een beleidsplan voor de Koninklijke marechaussee wordt gewerkt, waarin – zo nemen wij aan – taken en bevoegdheden – kortom, een eigen gezicht – duidelijk afgetekend zullen worden. Graag nadere informatie omtrent de 'deal-vorming'. Is de bewindsman het met ons eens dat de stage-eisen niet in de weg mogen staan als een ervaren marechaussee tot de politie wil toetreden?

Wat de geestelijke verzorging in de krijgsmacht betreft vraagt mijn fractie de regering om spoedig zekerheid te verschaffen, te meer nu voor het particulier initiatief inzake fondswering – ik denk bij voorbeeld aan de PIT-collecte – strakkere regels zullen gelden. De uitspraken van de staatssecretaris in Garderen over de plicht van de overheid, dat er waarborgen zullen blijven voor het verlenen van geestelijke zorg aan staatsburgers die door de overheid in een bijzondere situatie zijn gekomen, geven ons de verwachting dat die geestelijke verzorging een voorwerp van blijvende zorg zal zijn.

Wat de handhaving en de bevordering van de zondagsrust en de zondagsheiliging betreft kwam ons ter ore dat kandidaten voor selectie door de luchtmacht reeds op zondag moeten opkomen om cursussen te volgen, opdat de maandag daarna de selectieprocedure vlot zou kunnen worden doorlopen. Dat vinden wij in strijd met het gebruik van die dag. Ook defensie behoort het goede voorbeeld te geven. Wil de bewindsman toezeggen dat strikt de hand wordt gehouden aan de regeling dat niet-noodzakelijke arbeid op zondag

Van Dis

wordt vermeden en wil hij de richtlijnen daarvoor bevestigen?

Naar ons oordeel valt hieronder ook het medegebruik door burgers van militaire inrichtingen die daarvoor geschikt zijn.

Ons wacht nog een discussie over de integratie van de vrouw in de krijgsmacht. De integratiepogingen die tot nu toe zijn ondernomen, onderstrepen overigens het onderscheid dat bij de schepping tussen man en vrouw is gemaakt: juist om de toegankelijkheid ervan te vergroten worden taken gedifferentieerd, namelijk naar fysieke aspecten. Met generaal-buiten dienst Van Oppen willen wij de vrouw niet zonder meer uit de krijgsmacht weren, maar wij stellen met hem wel heel duidelijk dat de strijdkrachten geen proefterrein van een emancipatiestrijd mogen worden. En wat de marine betreft moet in de beleidsvorming toch veel gewicht worden toegekend aan de mening van de achterblijvende echtgenotes. Kan de bewindsman dit onderschrijven?

Onze fractie maakt ernstig bezwaar tegen het vertonen van speelfilms in het algemeen en van pornografische films in het bijzonder. Kan en mag de bewindsman daarvoor verantwoordelijkheid aanvaarden? De toets kan toch niet het maatschappelijk geweten zijn? Heroverweging van dit af te keuren beleid is nodig, opdat de bijbelse geboden worden geëerbiedigd.

Mijn fractie zou het ook op prijs stellen als in de toelichting op de begroting tot uitdrukking kwam, hoe het in de krijgsmacht met de omgangsmoraal is gesteld. Nog steeds bereiken ons berichten die ons met zorg en afschuw vervullen. Wij vragen om meer en beter toezicht ter zake, opdat ongeoorloofde praktijken worden uitgebannen.

Mijnheer de Voorzitter! De krijgsmacht is helaas noodzakelijk. De overheid is geroepen, de burgers te beschermen, opdat zij een stil en gerust leven mogen leiden in alle rust en eerbaarheid. Maar dan moet dat laatste ook worden betracht. Steeds meer bekruipt ons de vrees, als gevolg van de vele aberraties, of wij niet bezig zijn om ons volksbestaan van binnen uit aan te tasten. Daar kan geen enkele krijgsmacht tegenop. Wederkeer tot God en Zijn Woord kan ons de ware vrede door de Vrededorst, Christus Jezus, doen vinden, en dat zal zegen voor land en volk met zich meebrengen.

□

Mevrouw Brouwer (CPN): Mijnheer de Voorzitter! In een tijd waarin de sociale uitkeringen keer op keer worden gekort en mensen met een bijstandsuitkering in steeds grotere ellende terechtkomen, ligt het voor de hand om over de hoogte van defensieuitgaven te spreken. Dat geldt nationaal en internationaal. Daarom hebben wij bij de algemene beschouwingen een motie ingediend om de verlaging van de begroting van Sociale Zaken met f 2 miljard ongedaan te maken en daarvoor dekking te zoeken bij de Defensiebegroting. De motie kreeg slechts steun van de PPR en de PSP.

Als de ontwikkelingen, zowel op het gebied van de massale werkloosheid als op het gebied van de defensieuitgaven zo doorgaan, zal iedere regering en iedere partij elk jaar duidelijk moeten maken waarom aan een steeds verdere verhoging van defensieuitgaven voorrang wordt gegeven in plaats van aan de opvang van de schrijlende gevolgen van massale werkloosheid en – internationaal bezien – de ontwikkeling van landen waarin mensen nog steeds zijn overgeleverd aan hongersnood en onderontwikkeling. Deze discussie wordt en is des te belangrijker, omdat er met name door de Verenigde Staten wordt toegewerkt naar de introductie van een nieuwe generatie zeer kostbare conventionele wapens.

De nieuwe strategieën, de nieuwe defensieconcepten, gaan naar onze overtuiging niet uit van de behoefte aan veiligheid, maar zijn gebaseerd op een nieuwe technologische ontwikkeling van wapens door de wapenindustrie. Een ontwikkeling, die vaak ten onrechte gelijk wordt gesteld met veiligheid.

Ik citeer uit het SIPRI-jaarboek: 'Een van de algemeen erkende krachten achter de wapenwedloop is het technologisch imperatief. Er is veel belangstelling voor technologieën van de diepteaanval van de kant van industriële kringen die betrokken zijn bij het onderzoek, de ontwikkeling en de aanschaf van wapens. Daarom valt te voorzien dat, wanneer deze nieuwe technologieën toepassing vinden, er een nieuwe cirkel aan de bewapeningspiraal wordt toegevoegd. Misschien dat de kosten de toepassing ervan nog kunnen tegenhouden'.

Dit is een schrijlende redenering, maar wij menen dat hiermee het probleem dat de komende jaren actueel wordt, kernachtig wordt uitgedrukt. In hetzelfde boek wordt op het alternatief

gewezen: herbewapening, alternatieve verdediging, wapenbeheersing en ontwapening.

De vredesbeweging heeft zich tot nu toe vooral terecht met de kernwapenwedloop beziggehouden. In Nederland blijft het gevecht gaande om stationering van middellange afstands-raketten te voorkomen, getuige de initiatieven die hebben geleid tot het houden van een volkspetitionnement. Men hoort wel mensen zeggen dat het niet zo'n vaart zal lopen met de vredesbeweging, omdat er toch een versnippering optreedt naarmate het moeilijker wordt. Het is echter onze overtuiging – en die van velen – dat de afkeer van de wapenwedloop zo diep geworteld is dat de vredesbeweging in deze eeuw de meest vitale beweging zal blijven. Het wordt met recht een overlevingsbeweging genoemd.

Ik herinner er ook aan dat het uniek is na de Tweede Wereldoorlog dat 20.000 mensen de staat hebben gedagvaard om een verbod van stationering van raketten te verkrijgen met een beroep op het volkenrecht, dat immers de introductie en het gebruik van wapens verbiedt die geen onderscheid maken tussen militaire doelen en burgerbevolking. Is het naar het oordeel van de bewindslieden ook niet zo dat dit onderscheid niet alleen niet meer gemaakt wordt als het gaat om het gebruik van kernwapens, maar ook als het gaat om de nieuwe conventionele bewapening?

Ik zal er nu niet uitgebreid bij stilstaan; ongetwijfeld zal er in de komende tijd voldoende gelegenheid zijn, zeker als de regering in de procedure waarover ik sprak, moet antwoorden, om hierover in de Kamer te debatteren.

Terugkomende op de ontwikkeling van de nieuwe technologie wil ik ook herinneren aan een aantal artikelen ter zake – hierbij denk ik aan de International Herald Tribune – waarin ik de suggestie meen te proeven, dat het nu juist de tijd is om te beslissen tot aanschaf van een nieuwe generatie conventionele wapens, aangezien de publieke opinie zich vooral richt en zou richten op de voortgaande kernwapenwedloop. Ongetwijfeld is dat toch een ijdele wens, immers wie houdt het voor mogelijk dat een vredesbeweging zich rustig zou houden bij de huidige en snelle ontwikkeling van ultramoderne, offensieve conventionele bewapening?

Het is nu al duidelijk dat ook de vredesbeweging zich zal gaan toeleg-

Brouwer

gen op het volgen van de ontwikkeling van de bewapening op conventioneel gebied. Te verwachten is dat evenmin de introductie van nieuwe technologische wapens alleen een zaak van defensiedeskundigen zal zijn. Ook daarover zal een brede maatschappelijke discussie ontstaan.

In dat licht is het voor ons niet geheel duidelijk wat de opvattingen van de Nederlandse regering zijn. Ik meen te proeven uit verschillende interviews – ik denk aan een interview met staatssecretaris Van Houwelingen in de Haagse Post van 6 oktober jongstleden – dat de regering aan de ene kant wijst op gevaren van de nieuwe technologie en het gevaar dat een dergelijke ontwikkeling zal leiden tot offensieve concepten, maar men zich aan de andere kant op het standpunt stelt dat een nieuwe technologische ontwikkeling ook in de bewapening niet is tegen te houden.

De Ministers van Defensie en van Buitenlandse Zaken wekken de indruk, niet goed raad te weten met de nieuw ontstane situatie. Het lijkt erop dat zij de emerging technology beschouwen als een onomkeerbaar proces, waaraan Nederland zich eigenlijk niet kan onttrekken. Nederland sukkelst achteraan. Twee voorbeelden wil ik noemen.

Door anderen vóór mij is al gezegd, dat de Defensienota 1984–1993 uitgaat van een lange-termijnplanning van de NAVO, met daarin een verhoging van de defensiebegroting met 2% en later 3% reëel. Onze bezwaren daartegen zal ik niet herhalen; die zijn duidelijk uiteengezet. Nu, nog geen halfjaar later, laten bepaalde Amerikaanse kringen weten dat er in Europa onvoldoende zou worden uitgetrokken voor een conventionele bijdrage aan de verdediging. Senator Nunn, in beschouwingen meermalen geciteerd, meent zelfs te moeten dreigen, met terugtrekking van een derde van de Amerikaanse troepen, als niet onmiddellijk extra geld wordt uitgetrokken voor extra munitie en vliegtuigbases. Merkwaardig is dat de NAVO-ministers van Defensie ook inderdaad haastig hebben besloten – dat was verleden week – om op dit gebied een extra inspanning te realiseren.

Is de visie van de Nederlandse regering ook dat de conventionele bewapening te laag is, dus dat er wat dit betreft te weinig inspanning is op Europees gebied? Welke overwegingen en gedachten hebben geleid tot deze besluitvorming? In dit verband wijs ik op opmerkingen van NAVO-des-

kundigen, die overigens nooit bij name worden genoemd; dat lijkt normaal te zijn in defensiekringen.

Een NAVO-deskundige is gevraagd om commentaar op de opmerkingen van senator Nunn; dat commentaar was: deze concepten komen uit de kokers van de wapenindustrie met haar emerging technology in de Verenigde Staten.

Een ander heeft gezegd: de profeten van 'doom' en 'gloom' miskennen dat de Europese NAVO-landen het afgelopen decennium wel degelijk een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de conventionele defensie.

Voor mij zijn daaruit ten minste twee conclusies te trekken:

a. de zgn. zwakte van de conventionele verdediging in West-Europa wordt in grote twijfel getrokken, ook in NAVO-kringen zelf;

b. er zijn kennelijk vooral belangen bij betrokken van de wapenindustrie, waarover staatssecretaris Van Houwelingen overigens ook zelf heeft gesproken in het interview dat ik heb genoemd. Zo zegt hij: ik vrees dat de Amerikaanse industrie in feite al bepaald heeft welke wapens in de komende tijd moeten worden aangeschaft.

Mijn vraag is wat de visie van de bewindslieden hierop is. Welke overwegingen hebben bij de minister van Defensie geleid tot zijn instemming om te komen tot meer uitgaven op het gebied van munitie en de bases? Wat betekent dit voor de verschuiving in andere posten op de begroting van Defensie? Per slot van rekening hebben wij ook te maken met een verschuiving als gevolg van de overschrijdingen bij de Walrus. Ook andere sprekers hebben daarop al gewezen.

Er wordt in deze tijd veel gesproken over Europese samenwerking. Ik krijg wel eens de indruk dat het begrip 'Europa' door sommigen als een bijna mystiek begrip wordt gebruikt. Het op zekere wijze terugtreden van de supermachten – aan beide kanten – zou in de visie van de 'Europa-aanhangers' leiden tot een vrediger Europa. In het licht van de geschiedenis, dus in het licht van de twee wereldoorlogen die wij op het grondgebied van Europa hebben gekend, is er naar onze mening geen reden om lyrisch te worden over het woord Europa. Het is dan ook onjuist, de discussie te fixeren op het al dan niet wenselijk zijn van het bestaan van supermachten. Het gaat om de ontwikkeling van een andere politiek. Daarvoor zullen

naar onze mening in ieder geval drie criteria moeten dienen:

1. een verlaging van de defensie-uitgaven;

2. het streven naar atoomwapenvrije zones, naar het terugdringen van kernwapens en uiteindelijk naar de uitbanning van kernwapens;

3. een ontspanningspolitiek.

Hiervoor is een nieuwe generatie conventionele bewapening juist niet gewenst. Er zou eerder onderhandeld moeten worden dan nu te spreken over een nieuwe generatie conventionele bewapening.

De reactivering van de West-Europese Unie voldoet niet aan de criteria die ik zojuist heb genoemd. Integendeel, de samenwerking van de Westeuropese wapenindustrie schijnt in het licht van de concurrentieslag met de Verenigde Staten de leidinggevende gedachte te zijn voor deze reactivering. Dat is ook in de visie van staatssecretaris Van Houwelingen het geval, zo meen ik te moeten opmaken uit het door mij al genoemde interview met de Haagse Post. Op die wijze kan de West-Europese Unie zich naar onze mening ontwikkelen tot iets waaraan geen enkele behoefte bestaat, namelijk een derde supermacht. Daarbij is het niet onmogelijk dat zich in Europa een Europese kernmacht zal ontwikkelen. Frankrijk heeft daarvoor immers al de basis gelegd.

Veelzeggend is wat dit betreft het eerste besluit dat in het kader van de reactivering van de West-Europese Unie werd genomen, te weten de opheffing van de beperkingen voor de Westduitse wapenindustrie. Het gaat om beperkingen die in 1945 werden opgelegd na een afspraak tussen alle geallieerden. Mijn vraag aan de bewindslieden is, of dit een definitief besluit is. Wat zijn de overwegingen voor het besluit geweest? Op grond waarvan heeft de Nederlandse regering hieraan meegewerkt?

Onze opvatting hierover is de volgende. Waar de geallieerden in 1945 gezamenlijk hebben besloten tot het opleggen van beperkingen aan de Westduitse wapenindustrie, is het onmogelijk dat in het kader van de West-Europese Unie een handjevol landen op lichtvaardige wijze besluit om ter wille van de Europese samenwerking op materieel gebied – lees: vooral de samenwerking tussen de Franse en de Westduitse wapenindustrie – de beperkingen op te heffen. Wij menen dat de andere geallieerde landen zich wel eens met recht tegen deze opheffing van de beperkingen zouden kunnen verzetten. Nederland

Brouwer

wordt door de medewerking aan een dergelijke reactivering van de West-Europese Unie er niet betrouwbaarder op om in de richting van Oost-Europa ontspanningsinitiatieven te nemen!

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Op een aantal punten kan ik goed meedenken wat de zorgen van mevrouw Brouwer betreft. Dat is het uitgangspunt. Ik vraag mij echter af, of ook het volgende voor haar een overweging is. Kan de WEU – waarvan ik toevallig deel uitmaak – zich, met inachtneming van de randvoorwaarden die ik in mijn betoog heb genoemd ten aanzien van de Europese wapenindustrie, ontwikkelen tot een platform ter politieke controle en politieke beheersing van juist de negatieve ontwikkelingen die mevrouw Brouwer vreest? Als dat niet mogelijk is, is er naar mijn idee geen enkel middel – behalve in nationale parlementen – om negatieve ontwikkelingen te beheersen.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Ik ben niet geneigd, af te gaan op de hoop. Ik ben eerder geneigd, af te gaan op de feiten. De ontwikkeling die ik signaleer, de stappen die zijn genomen, de besprekingen die zijn gevoerd, en het eerste besluit dat in het kader van de reactivering van de West-Europese Unie is genomen, doen mijn fractie zeggen dat een dergelijke reactivering van de West-Europese Unie niet de ontspanning ten doel heeft, maar juist gaat in de richting van versterking van de Westeuropese wapenindustrie. Daarbij is het voor ons wel degelijk van belang dat hierbij de Frans-West-Duitse samenwerking een centrale rol vervult. Dit lijkt ons een politiek gericht op versterking van de wapenindustrie en niet op ontspanning.

De heer Van den Bergh kan zeggen dat wij niet weten hoe de West-Europese Unie zich ontwikkelt. Het lijkt mij dat men niet twee dingen kan doen. Men kan niet in de WEU werken aan versterking van de Westeuropese en bezien hoe deze zich ontwikkelt als concurrent van de Amerikaanse wapenindustrie en tegelijkertijd in dat kader werken aan ontspanningsinitiatieven. Ik zie het laatste dus in het kader van de reactivering van de WEU niet gebeuren.

De heer Van der Bergh sprak nog over controle. De assemblee kan wel verhalen houden over ontwikkelingen. Ik heb gevolgd dat er een bevestigingsvoorstel is besproken. Ik constateer echter dat de assemblee van de WEU geen enkele bevoegdheid heeft en

dus in de praktijk ook niet kan controleren. Dan moet je ook een principieel standpunt innemen. Het gevaar dat er in West-Europa een ontwikkeling naar de derde supermacht komt, is niet denkbeeldig. Dit vind ik belangrijker dan de hoop waarop de heer Van den Bergh wijst. Ik heb gezegd dat Nederland er niet betrouwbaarder op wordt door op deze wijze stilzwijgend aan de reactivering van de WEU mee te werken. Ik bedoel hiermee te zeggen dat het niet betrouwbaarder wordt als mogelijk initiatiefnemer voor ontspanning met Oost-Europa. Nederland kan moeilijk eerst besluiten, de beperkingen van de Westduitse wapenindustrie op te heffen, en daarna de WEU tot platform voor Westeuropese wapenbeheersing verklaren. Deze tegenstrijdigheid doet zich binnen hetzelfde platform voor.

Ik vraag mij af of de bewindslieden erover hebben gedacht hoe men in Oost-Europa, bij voorbeeld in de DDR, een dergelijke ontwikkeling ziet. Ontspanning en wapenbeheersing moeten naar onze mening vooral vorm krijgen door samenwerking met Oosteuropese landen. Daarom denken wij aan reactivering van een ander overleg, dat ik ook bij de algemene beschouwingen heb aangehaald. Een informeel overleg van de Tien West- en Oosteuropese landen dat in 1965 door België is opgericht, kan van belang zijn – de mogelijkheid moet in ieder geval worden onderzocht – om door de blokken heen tot contact en ontspanningsinitiatieven te komen.

Initiatieven tot ontspanning moeten ook kunnen komen van kleine Westeuropese en Oosteuropese landen en niet worden overgelaten aan de supermachten.

De heer **Blaauw** (VVD): Mevrouw Brouwer weet dat een van de elementen van vernieuwing in de WEU is dat de zeven lid-staten nauwer overleg moeten hebben, bij voorbeeld voor vergaderingen van de NAVO en over ontwapening, waarover ook de heer Van den Bergh heeft gesproken. Zelfs moet worden gekomen tot initiatieven, in breder verband, maar in eerste instantie in de groepering van zeven landen. Dit is toch een positief element?

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Het kan een positief element zijn, als binnen het kader van de WEU eerst wordt gesproken over de mogelijkheden tot onderhandeling en ontspanning en pas daarna wordt gepraat over nieuwe conventionele bewapening. Ik

volg de discussies in de WEU en eromheen en sprak zojuist over de besluiten, want deze zijn toch het meest bepalend. Deze leiden in de richting van een versterkte Westeuropese wapenindustrie. Een van de wezenlijke elementen in de discussie is de vraag hoe de Westeuropese landen kunnen concurreren met de wapenindustrie van de Verenigde Staten. Dit is de achtergrond van de reactivering van de WEU.

Je kunt dat niet zo maar, denk ik, ombuigen tot een ontspanningsinitiatief.

De heer **Blaauw** (VVD): Voorzitter! Ik denk toch dat mevrouw Brouwer nu onrecht doet aan de vernieuwingen in de WEU. Als men kijkt naar de Verklaring van Rome – ik denk dat mevrouw Brouwer die zal hebben gelezen –, dan blijkt dat het element van samenwerking op het gebied van de ontspanning daar wel degelijk inzitten.

Bovendien kan het niet aan haar aandacht zijn ontsnapt, dat er geregeld – dit geldt voor bijna iedere zitting – duidelijke rapporten vanuit de Assemblee komen, waarin initiatieven, gedachtengangen, worden vastgelegd juist met betrekking tot ontwapening en met betrekking tot de vraag hoe de impasse in Genève kan worden doorbroken en hoe Europa, de Zeven, misschien iets kan doen aan het doorbreken van de impasse in breder verband, bij INF en START. Deze voorstellen komen bij de Raad van Ministers en zijn dus een impuls.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): In dat verband ben ik zeer benieuwd naar de reactie van de VVD-fractie op de opheffing van de beperkingen van de Westduitse wapenindustrie, want dat is een zeer hard punt dat ik aan de orde heb gesteld. Ik denk dat dat punt niet aan de aandacht van de heer Blaauw kan zijn ontsnapt.

Voorzitter! De Walrus-affaire zien wij niet als een incident. Vaststaat dat bewindslieden geen juiste informatie hebben gegeven aan de Kamer. Niet het parlement, maar de marinetop controleerde de voortgang van de bouw van de onderzeeërs, waardoor de Zwaardvis een Walrus werd.

De RSV-Enquêtecommissie stelt in haar rapport dat de Kamer vaak afwezig is geweest, onoplettend en vergeetachtig. Ons standpunt is dat dit niet herhaald kan worden bij deze Walrus-affaire, die in essentie gaat om de politieke controle op defensie-uitgaven en over de aard van de bewapening. Naar onze mening dient

Brouwer

diepgaand te worden onderzocht, wie verantwoordelijk zijn en waren, hoe de regering de controle op de wapenproductie denkt te verbeteren en hoe de Kamer haar controlemogelijkheden denkt te versterken. Dit is niet slechts nodig om achteraf te bezien, hoe het kan dat een half miljard méér aan de Walrusen werd besteed, maar ook om het primaat van de politiek sterker te verankeren en om te voorkomen dat de technologische ontwikkeling – ik wijs in dit verband ook op Europese ontwikkelingen – de aard van de bewapening zal gaan bepalen.

Voorzitter! Het is voor ons vanzelfsprekend, dat wij afstand nemen van opvattingen zoals de voorzitter van de Verenigde tot belangenbehartiging van de zeemacht die heeft geventileerd in het kader van de Walrus-affaire, namelijk dat het defensiebeleid zelfs a-politiek zou moeten worden. Wij gaan ervan uit dat de bewindslieden dit ook zullen doen.

□

De heer **Wagenaar** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! De memorie van toelichting bij de begroting van Defensie voor het dienstjaar 1985 is, wat hoofdlijnen betreft, te zien als een nadere uitwerking van de in het voorjaar behandelde Defensienota voor de jaren 1984–1993. Naast onderwerpen van meer veiligheidspolitieke aard, waar mijn fractie bij de behandeling van het NAVO-gedeelte op terug hoopt te komen, wordt in deze begroting vooral ingegaan op de afzonderlijke begrotingsposten voor 1985, waarbij de eerdergenoemde Defensienota het kader en het perspectief aangeeft, waarbinnen de voornemens voor 1985 moeten worden gerealiseerd.

De belangrijkste vraag die onze inziens hierbij moet worden gesteld, is of de uitvoering van de krijgsmacht-deelplannen nog wel binnen de aangegeven budgettaire ruimte van de Defensienota kan plaatsvinden. Er is immers na de behandeling van deze nota wel het een en ander gebeurd! Hoewel de kostenoverschrijding bij de onderzeeboten van de Walrusklasse voor het jaar 1985 in de begroting is verwerkt, moeten er voor de jaren 1986, 1987 en 1988 nog aanvullende maatregelen worden genomen. Daarnaast breng ik de extra uitgaven voor het NAVO-infrastructuurfonds in herinnering, die vanaf 1987 op de begroting gaan drukken. Voorts mogen in het kader van het personeelsbeleid de eventuele financiële gevolgen van de uitkomst

van de pakketvergelijking niet onvermeld blijven.

Kortom, Voorzitter, het is geen rooskleurig beeld, als het gaat om de verwezenlijking van de plannen, zoals die in de Defensienota 'Continuïteit en vernieuwing' zijn aangegeven. Er zijn hierbij klemmende vragen aan de orde, die wij ook in een eerder mondeling overleg hebben gesteld, maar waarop nog geen antwoord werd verkregen.

Een interessante vraag in dit verband is, of de door mij genoemde extra verplichtingen nog kunnen worden verwezenlijkt binnen het afgesproken jaarlijuse reële groeipercentage van 2%.

Het is wat genant te vernemen dat de minister-president onlangs zijn Griekse collega heeft gecompimenteerd met defensie-uitgaven, die uitgedrukt in een percentage van het nationaal inkomen, een zware last voor dat land betekenen.

Gezien het voorgaande ziet mijn fractie met enige bezorgdheid de in het schriftelijk antwoord op vraag 1 aangekondigde voortgangsrapportage over een eventuele bijstelling van de plannen uit de Defensienota tegemoet. Wij gaan ervan uit dat deze nota ons nog voor het zomerreces zal bereiken. Zal het moment dan niet aangebroken zijn om aan te geven hoeveel additionele middelen aan de defensiebegroting zullen moeten worden toegevoegd om echt uit de problemen te komen?

Mijnheer de Voorzitter! Op het terrein van het materieelbeleid heeft mijn fractie kennisgenomen van de inzet van de staatssecretaris om de IEPG nieuw leven in te blazen. Zo zal binnen de IEPG worden gestreefd naar coördinatie op het gebied van onderzoek en ontwikkeling. Een concreet voorstel om te komen tot gezamenlijke technologie-projecten wordt thans nader uitgewerkt met als doel het Europees technologisch potentieel te brengen op een met de Verenigde Staten vergelijkbaar niveau.

Het argument dat materieel-samenwerking in dit licht bezien een voorwaarde is voor het welslagen van de 'two way street' lijkt ons enigszins te hoog gegrepen. Naar ons oordeel moet een balans worden gevonden tussen enerzijds een gezamenlijk atlantisch politiek en militair-strategisch concept op grond waarvan een gecoördineerd materiaalkeuzebeleid en een gecoördineerde industriepolitiek mogelijk worden, met het oog op het prioriteit geven aan het ontwikkelen van nieuwe technologieën, en

anderzijds het zoveel mogelijk bevorderen van een Europees beleid, dat zich toelegt op het voortbrengen van die uitrusting waarover de Verenigde Staten zelf niet beschikken. Deelt de staatssecretaris deze zienswijze?

In samenhang daarmee leggen wij hem de vraag voor of het recentelijk tot stand gekomen Europese nomenclatuur voor de toeleveringsindustrie voor dat doel niet beter benut kan worden.

In de memorie van toelichting is terecht aandacht besteed aan nieuwe ontwikkelingen op wapentechnisch gebied. Ideeën over toepassing van emergent technologies worden thans binnen het bondgenootschap besproken, waarbij de verandering in de wijze van inzet van de strijdkrachten evenzeer ter discussie staat. Het gedeelte in de memorie van toelichting over ET en ruimtewapens is naar onze smaak in bijzondere mate in een beschrijvende en inventariserende vorm blijven steken. Naar onze opvatting had het meer in de lijn gelegen op een wat later tijdstip over dit onderwerp een beleidsnotitie op te stellen. Misschien geeft dit debat daartoe nog aanleiding?

Wat de zogenaamde emergent technologies betreft, is het ons niet duidelijk geworden in hoeverre de regering wil spreken over conclusies over het te voeren beleid. Indien onzerzijds daartoe een poging wordt gedaan, rijst de vraag of een grotere nadruk op de bestrijding van het eerste echelon niet voert tot een bijstelling van de relevante militaire concepten c.q. tot een nadere prioriteitsstelling wat de benodigde systemen betreft. Ik merk een en ander op tegen de achtergrond van de door de regering gestelde criteria, inclusief de vraag of de introductie van systemen ook in kwantitatief opzicht een gewicht in de schaal kan leggen. Wat is de reactie van de staatssecretaris?

Mijn volgende vraag hangt samen met de recente inzichten in de Sovjet-strategie. Waarom is in de memorie van toelichting geen aandacht geschonken aan de betekenis van deze technologieën voor bij voorbeeld het NAVO-achterland alsook aan de relatie tussen ET en ruimtewapens?

Mijnheer de Voorzitter! Na het lezen van de uiteenzetting over de zogenaamde ruimtewapens is ons de typisch Europese invalshoek met betrekking tot deze ontwikkeling opgevallen. De eigen positie van de

Wagenaar

beide supermogendheden en de gevolgen daarvan voor Europa zijn wat onderbelicht. Wij werpen de principiële vraag op in hoeverre wapenbeheersing en -beperking, gelet ook op de technologische ontwikkelingen, als een primaire politiek-strategische doelstelling moeten worden aangemerkt, in plaats van op hun bruikbaarheid te toetsen middelen. Daarom is het ook te betreuren dat zo weinig is ingegaan op de relatie tussen de Verenigde Staten en Europa bij een voortgaande ontwikkeling van deze wapens.

Wel wordt opgemerkt dat West-Europa dan in toenemende mate geconfronteerd zal worden met de dreiging van theater-nucleaire wapens. Moeten wij hieruit begrijpen dat de Verenigde Staten alleen geïnteresseerd zijn in een financiële bijdrage van West-Europa bij de ontwikkeling van deze systemen c.q. dat de verdediging van West-Europa met behulp van deze systemen tot de onmogelijkheden behoort?

Er zijn nogal wat vragen van technische aard bij onze fractie opgekomen, die wij echter bezwaarlijk in dit kader aan de orde kunnen stellen.

Gelet op de discussie binnen de NAVO over dit onderwerp, spreken wij de hoop uit dat wij in de toekomst wat meer beleidsgericht over deze technologieën met de regering van gedachten kunnen wisselen.

Mijnheer de Voorzitter! De hoofdlijnen van het personeelsbeleid voor de komende jaren zijn eveneens in de Defensienota uiteengezet. Toch kunnen wij in de memorie van toelichting bij de begroting voor 1985 een drietal probleemgebieden ontdekken, dat naar ons oordeel op korte termijn de financiering van het personeelsbeleid ondergraaft. Zo is in de begroting geen financiële ruimte geschapen om invulling te kunnen geven aan bij voorbeeld een nieuwe bezoldigingsstructuur, het omzetten van verlofdagen in het kader van arbeidsduurverkorting in geld en het vertalen van structurele verlofoverschotten in enigerlei financiële aanspraak.

Terecht merken de belangenorganisaties op, dat concreet beleid in dezen ontbreekt. Wat dan wel als voornemen is gepresenteerd, wordt gekenmerkt door een gebrekkige planning en financiële onderbouwing. De laatste vijf jaar zijn de inkomens van het personeel achteruit gegaan en de taken aanmerkelijk verzaagd. Het

gevaar dreigt dat het personeel de dupe wordt van een onder spanning staande defensiebegroting. Mijn fractie is dan ook van oordeel dat niet kan worden volstaan met het aankondigen van een beleidsplan en zou nu reeds op dit punt wat meer duidelijkheid willen hebben. Zo rijst onder meer de vraag – ik sluit daarmee aan op opmerkingen van collega Couprie – welke elementen van het personeelsbeleid in dit plan aan de orde worden gesteld en binnen welke termijn het beleidsplan aan de Kamer wordt aangeboden.

De heer **Couprie** (CDA): In het begrip van uw betoog pleitte u ervoor, dat de defensiebegroting een hogere prioriteit krijgt. Er moest dus meer geld komen. De 2% zou 3% moeten worden. U pleit er tevens voor dat het personeel in salaris omhoog gaat. Hoe kunt u dit allemaal met elkaar rijmen? Als u namelijk ook pleit voor een verhoging van het materieel, vraag ik mij af of u aan die 1% stijging wel genoeg heeft. U pleit kennelijk voor meer en ik vraag mij af waar u dat denkt te vinden in de totale rijksbegroting. Of moet het ten koste van het financieringstekort?

De heer **Wagenaar** (RPF): Dat laatste, mijnheer Couprie, althans als het nodig mocht zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Een probleem van geheel andere orde is de verkeersveiligheid van de militairen die met eigen vervoer deelnemen aan het woon-werkverkeer. Voor de Koninklijke Landmacht wordt jaarlijks een boekwerk met statistieken uitgegeven over de verkeersveiligheid. Bestaat er voor de andere krijgsmacht-delen ook een dergelijk overzicht? Zo is het bekend dat onder andere bij de Bundeswehr veel aandacht wordt besteed aan de verkeersveiligheid voor militairen, onder andere in het woon-werkverkeer. Is de minister bereid, indien een bepaalde verkeers- onveiligheid uit de statistieken mocht blijken, dienaangaande concrete maatregelen te nemen? Te denken valt aan een verplichte keuring van particuliere voertuigen die op het kazerneterrein staan geparkeerd, door de Koninklijke Marechaussee. Kan de minister intussen een en ander onder de aandacht brengen van kazernecommandanten?

Mijnheer de Voorzitter! Ik sluit mijn bijdrage af met nog een enkele opmerking over het korps Koninklijke Marechaussee. Voor de zomer van 1985 zal de Kamer een beleidsplan

worden aangeboden, waarin een aantal van belang zijnde onderwerpen voor het functioneren van de Koninklijke Marechaussee nader uiteengezet wordt. Mijn fractie ziet deze nota met belangstelling tegemoet. Op korte termijn is ons inziens een regeling nodig die de overgang van marechaussee naar politie soepeler doet verlopen, waarbij niet te ontkennen is dat de zogenaamde dealvorming in het slob zit. Is de minister bereid, indien de komende jaren nog geen nieuwe Politiewet wordt ingevoerd, de taken van de Koninklijke Marechaussee in de huidige Politiewet onder te brengen?

□

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! De staatssecretaris voor materieel heeft zich het afgelopen jaar binnen de IEPG met succes sterk gemaakt voor een verbeterde Westeuropese samenwerking op het gebied van de defensie-industrie. Voor zover daarmee wordt gepoogd de two-way-street meer inhoud te geven, kan ik dit alleen maar toejuichen. Dat aan deze ontwikkeling ook gevaarlijke kanten zitten, wordt in de begroting wel onderkend. Ik lees namelijk dat het er allerminst om gaat, ons tegenover de Verenigde Staten op te stellen. Ik wil dit graag aannemen, alhoewel zo'n algemeenheid natuurlijk snel is geschreven. Maar wat moet ik in dit verband met de opmerking in de memorie van toelichting, dat een succesvolle materiële samenwerking de eigen Europese identiteit tegenover de Verenigde Staten extra reliëf kan geven?

Wat moet ik onder deze identiteit verstaan? Hoe kan de samenwerking tussen de Westeuropese landen overigens worden verbeterd, als er aan de interne coördinatie in ons land nog het een en ander schort? Ik refereer hierbij aan een rapport van maart dit jaar van de Erasmus Universiteit, waarin gesteld wordt dat Defensie en Economische Zaken vrijwel geheel langs elkaar heen werken. Het RSV-rapport dat deze week uitkwam, heeft dit beeld nog eens versterkt.

Standaardisatie en samenwerking kunnen de conventionele slagkracht ingrijpend verbeteren. Hetzelfde geldt voor de emergent technologies, alhoewel de daaraan verbonden risico's groot zijn. De begrotingstoelichting is echter wel zo realistisch te erkennen dat nieuwe technologieën en vergrote conventionele slagkracht de rol van het kernwapen nooit

Schutte

volledig zullen kunnen vervangen. Dit is een bittere conclusie. Het is echter goed dit met zoveel woorden uit te spreken om allerlei illusies die her en der leven, het bestaansrecht te ontnemen.

De vraag rijst of ons land met zijn kleine draagvlak er verstandig aan doet veel te investeren in emering technologies, juist vanwege de twijfel aan de noodzaak van een fofatactiek. Wanneer de NAVO-strijdkrachten een eerste aanvalsgolf zouden kunnen doorstaan, komt een FOFA niet aan bod, zijn emering technologies misschien minder nodig en wordt ook de atoomdrempel verhoogd. Generaal Rogers zal hieraan wellicht ook gedacht hebben toen hij onlangs nog weer een pleidooi hield voor de legering van een tweede Nederlands legerkorps in de Noordduitse laagvlakte.

Mijnheer de Voorzitter! In de schriftelijke voorbereiding en ook door voorgaande sprekers is al veel aandacht besteed aan de effecten van de arbeidsduurverkortung voor het functioneren van het defensie-apparaat. Ik vond de beantwoording van de schriftelijke vragen hierover minimaal en onbevredigend. Vorig jaar werden de problemen al gesignaleerd. Deze zijn sindsdien alleen maar toegenomen. Nu de ministerraad twee weken geleden besloot voor defensie slechts een herbezetting van 80% toe te staan, zullen de problemen nog groter worden.

Voor de omvang van die problemen wil ik ter illustratie wijzen op een steekproef die in september, dus na de vakantieperiode, bij de Koninklijke Marechaussee is uitgevoerd. Gemiddeld had men nog 27 vakantiedagen exclusief compensatiedagen overstaan. Er wordt geen enkel perspectief geboden voor het inlopen van deze achterstanden, noch op het voorkomen van nieuwe achterstanden. Ik ben bang dat de druk op de motivatie van het personeel zal toenemen, als er naast de materieel- en voorraadproblemen die er nog steeds zijn, ook deze omstandigheden zullen bijkomen.

Deze personeelsklem lijkt mij overigens een aanvullende reden om niet te veel kaarten te zetten op hoogwaardige technologieën. Die zijn weinig waardevol als voldoende gekwalificeerd personeel ontbreekt. Het uitbesteden van reparaties en onderhoud aan particuliere bedrijven is dan een noodsprong die zeker in tijden van internationale spanning niet zonder risico's is. Hoe oordeelt de bewindsman hierover?

Ik heb met instemming gelezen dat het toegestane aantal vliegreun volgend jaar weer aan de minimumnorm van de NAVO zal voldoen. Is er echter wel voldoende voorzien in personeel en onderdelen om dit minimum vol te maken?

Vaker dan vroeger komt het voor dat militaire vliegvelden tevens voor burgerdoelen worden gebruikt. Daar is niets op tegen, als dit de exploitatie ten goede komt. De civiele activiteiten plegen zich echter niet te beperken tot de normale werkdagen, maar komen ook voor op zon- en feestdagen. Ik zou het zeer oneigenlijk vinden, indien defensiepersoneel dat daartegen principieel bezwaar heeft, gedwongen zou worden op dit soort dagen aanwezig te zijn voor activiteiten die niet direct met de dienst te maken hebben. Wil de minister toezeggen dat aan dergelijke bezwaren tegemoet zal worden gekomen?

Inmiddels is de nieuwe politie-opleiding van start gegaan. Er bestaat echter nog steeds onduidelijkheid over de condities waaronder het marechausseeperoneel kan doorstromen naar de politie. Wanneer kan er overeenstemming worden bereikt over het laten meetellen van de dienstperiode bij de marechaussee voor de stageperiode waarin de nieuwe politie-opleiding voorziet?

Met weinig enthousiasme nam ik kennis van het voornemen de wijziging van de Dienstplichtwet zodanig te verruimen dat ook vredesoperaties buiten VN-verband mogelijk zullen zijn, uiteraard met inschakeling van dienstplichtigen in het kader van de Dienstplichtwet. Afgezien van staatsrechtelijke bezwaren hiertegen vraag ik mij af wat de opportuniteit van deze verruiming is, als wij al moeite hebben om onze eerste NAVO-verplichtingen na te komen. Dient daar niet onze eerste prioriteit te liggen?

□

De heer **Scholten** (groep Scholten/Dijkman): Voorzitter! Mijn, vanwege de tijd, korte bijdrage aan dit debat begin ik met het vragen van een beoordeling van de ontwikkelingen binnen de IEPG, waarvoor Staatssecretaris van Houwelingen zich actief heeft ingezet. Vooral vanuit de kosten/batenanalyse heeft dit project mijn belangstelling. Wanneer door versterking van de samenwerking op het gebied van onderzoek en produktie, door standaardisering en integratie, een beter inzetbaar produkt tegen lagere kosten kan worden verkregen, is dat op zich een goede zaak.

De vraag is echter, of dit zo is. Licht hier ook niet een stimulans om concurrerend met de VS te willen zijn om zo te komen tot een extra financiële injectie voor de wapenindustrie? Het betoog van de VVD-afgevaardigde wees naar mijn smaak enigszins in die richting. Ook een andere vraag wil ik hier stellen, namelijk naar de eventuele politieke gevolgen op langere termijn van deze aanpak, waarbij ik vooral doel op de ontspanning tussen Oost en West.

Hoe waarden de bewindslieden dit? Opwaardering – opwaardering? – van de Westeuropese Unie is hierbij uiteraard ook betrokken. Meer zelfstandigheid van Europa op het gebied van wapenproduktie speelt ook een rol. Welke initiatieven vanuit datzelfde Europa die goed zijn voor de ontspanning, staan de bewindslieden dan voor ogen?

Ik denk ook aan andere aspecten van de nauwere samenwerking op Europees gebied, namelijk aan de risico's voor de toename van de wapenexport naar de derde landen. Wij zijn juist van oordeel dat in beginsel de export van wapens beperkt dient te blijven tot bondgenoten. Er moet dus geen export van wapens naar derde-landen plaatsvinden. Ik pleit wat dit betreft op uitvoering – dat zal bij twee van de drie bewindslieden niet op bezwaren stuiten – van artikel 11, punt 18, van het CDA-verkiezingsprogram, waar heel nadrukkelijk staat wat wel en wat niet mag. Over de Westeuropese wapenproduktie staat daarin dat dit moet gebeuren onder de voorwaarde dat de beheersing van de wapenexporten niet verder verslechtert.

Diverse rapporten schatten de risico's van een vergroting van de wapenexport door grotere samenwerking laag in. Ik denk daarbij vooral aan het Fergusson-rapport van het Europese Parlement dat vorig jaar is verschenen. De economische en monetaire commissie van hetzelfde Europese Parlement denkt daar echter heel anders over. Volgens deze commissie zal door de dalende kosten een grotere afzet, vooral in de derde wereld, worden bereikt. Met onder meer Pax Christi delen wij de zorgen over deze risico's.

Wij zijn van mening dat eerder minder aan bewapening en meer aan hulp aan de derde wereld moet worden gegeven. De bewapeningsspiraal heeft een negatieve invloed op het leven van de derde wereld. Eerder conversie dan uitbreiding, is onze stelling. Korthedshalve verwijs ik

Scholten

naar een voortreffelijke bijdrage van professor Goudzwaard in de eerste editie van het VU-boek 'Vrede en Veiligheid'.

In ieder geval geen Europese wapenproductie op de rug van de derde wereld. Toch dreigt dit gevaar gedeeltelijk. Ik noem een aantal argumenten. In de eerste plaats kunnen de kosten van nieuwe samenwerkingenprojecten zo hoog zijn dat export naar niet-NAVO-landen als het ware 'noodwendig' is. In de tweede plaats zal een Euro-wapenindustrie die een groter concurrerend vermogen ten opzichte van de Verenigde Staten van Amerika heeft, de competitie met de VS op de wereldmarkt kunnen aanwakken. Dat zal zeker gebeuren.

In de derde plaats bestaat nu al, wat de Europese wapenindustrie betreft, een grote afhankelijkheid van de export naar de derde wereld. Vrijwillig geeft het bedrijfsleven dat niet op. Door de voordelen van de samenwerking kan die tendens nog worden versterkt.

In dit verband zou ik de regering willen vragen wat de betekenis is van de IEPG-resolutie van april jl., waarin onder meer staat: 'A reward is offered to nations with less developed defence industries'..... 'Adequate compensation should these nations opt for European products'. Ik kan hieruit niet anders concluderen dan dat het beleid erop is gericht dat men aan de derde wereld wil verkopen.

Nodig zijn – ik citeer het boekje waar ik voor sta – scherpere criteria voor de wapenexport. Mijn vraag is: wil het kabinet zich hiervoor inzetten en, zo ja, hoe?

De heer **Coupré** (CDA): Van de heer Scholten is bekend dat hij, ook wanneer het gaat om ontwikkelingssamenwerking, van mening is dat wij ten opzichte van ontwikkelingslanden niet paternalistisch moeten optreden en aan hen moeten overlaten wat zij voor hun nationale situatie nodig achten. Proef ik nu uit zijn woorden, dat dit niet opgaat wanneer zij in hun internationale situatie vragen om bepaalde wapensystemen, die eventueel door West-Europa zouden kunnen worden geleverd? Moeten wij dan plotseling wel paternalistisch zijn en zeggen: dat moet u maar ergens anders kopen?

De heer **Scholten** (groep Scholten/Dijkman): Voorzitter. Mijn antwoord is een antwoord waarvoor ook de heer Coupré heeft getekend, namelijk: Nederland zet zich in tegen wapenle-

veranties aan zogenaamde derde-landen. Dat is wat de heer Coupré en ik bij de samenstelling van het CDA-verkiezingsprogramma hebben ondertekend. Wij hebben gezegd: wij exporteren in beginsel niet naar derde-landen, dus in beginsel alleen naar leden van de NAVO, hoewel daarop een uitzondering is te bedenken. Mijn stelling is, dat wij geen wapens moeten exporteren naar de derde wereld.

Dan vraag ik graag de aandacht van de regering, Voorzitter, voor een problematiek, die onlangs aan de defensiecommissie van de Kamer is voorgelegd door het vredes- en veiligheidsberaad krijgsmacht, een problematiek, die te maken heeft met de achtergronden van de zaak-Stelling. Ik spreek niet over de zaak zelf. Mijn eerste opmerking is dat een bevel tot inzet van kernwapens onrechtmatig kan zijn en des te eerder wanneer dat wordt gegeven in het raam van een 'first use'. Deelt de minister deze stelling?

Vervolgens merk ik op dat het niet onredelijk is, wanneer een militair niet a priori bereid is, bevelen inzake de inzet van kernwapens onvoorwaardelijk te volgen. Het omgekeerde zou neerkomen op een houding van 'Befehl ist Befehl'. Algemeen is erkend dat militairen ook persoonlijk verantwoordelijk zijn voor hun daden. De Wet oorlogsstrafrecht van 1952 gaat niet van onvoorwaardelijke gehoorzaamheid uit. Volgens deze wet kan een militair zich niet vrijwaren van strafrechtelijke aansprakelijkheid door te verwijzen naar een ontvangen bevel.

De vonnissen van Neurenberg maken duidelijk dat ook een militair dient te blijven binnen het volkenrecht. Individuele verantwoordelijkheid is ook gerelateerd aan internationaal aanvaarde normen, die uit kunnen gaan boven de plichten, die de nationale staat aan de betrokken militair stelt. Meewerken aan de inzet van kernwapens dient naar mijn wijze van zien ook in dit raam te worden geplaatst. Iemand een mindergeschiktheidsverklaring geven – ik spreek in algemene zin – als deze weigert bevelen inzake de inzet van kernwapens onvoorwaardelijk a priori te volgen, is dienstengevolge mijns inziens onjuist. Deelt de minister deze conclusie?

Ik zou de minister voorts willen vragen, in te gaan op de eisen, die aan een dienstbevel moeten worden gesteld, in samenhang met de eigen verantwoordelijkheid van degene die het bevel krijgt.

Dan wil ik het hebben over de plaatsingsproblematiek. In het juni-debat van 1983 zei de minister-president: 'Onder mijn verantwoordelijkheid zullen geen kernwapens in Nederland worden geplaatst' indien de Sovjet-Unie niet verder gaat met de opbouw van het huidige niveau, dan wel terugkeert naar het niveau van vandaag'. Hij heeft dit veertien dagen geleden in de Eerste Kamer herhaald en erbij gezegd: het gaat om 1 juni 1984, de datum waarover ik gesproken heb.

Wat moeten wij verstaan onder 'opbouw'? Ik wil deze vraag aan de Minister van Defensie voorleggen, omdat hij daarover zeer recent uitspraken heeft gedaan. Weinberger, de Amerikaanse minister, geeft daaraan wel een zeer ruime uitleg. Hij heeft gezegd dat er ook raketten zijn geplaatst in semi-permanente bases, evenals op transportvoertuigen buiten de bekende bases. Dat telt hij allemaal mee. Acht de minister dit een juiste benaderingswijze?

Minister De Ruiter zei zelf onlangs – ik hoop dat ik hem goed citeer, maar anders hoor ik dat wel –: De regering gaat uit van de feitelijke plaatsing; raketten die tijdelijk niet op een basis zijn, worden ook beschouwd als geplaatst. Wat verstaat de minister onder 'tijdelijk'? Volgens de minister is het onvoorstelbaar dat SS-20-raketten die operationeel zijn, niet op een of andere manier verband houden met hun bases. Wat verstaat de minister hier onder 'operationeel'. Mijn voorlopige conclusie – ik hoop dat ik die kan terugnemen als ik het antwoord van de minister heb gehoord – is dat hier een verwijding plaatsvindt van hetgeen de minister-president in het juni-debat van het vorige jaar heeft gezegd.

Wil de Minister van Defensie hier in de Kamer uiteenzetten wat de Belgische positie is met betrekking tot de plaatsing van de kernwapens?

Ten slotte heb ik nog enkele vragen inzake het vrijstellingsbeleid. Ik dring aan op een ruimhartig vrijstellingsbeleid als het gaat om die dienstplichtigen die óf een baan hebben en die zullen verliezen doordat zij in dienst moeten of een bedrijfje aan het opbouwen zijn dat wordt afgebroken doordat ze in militaire dienst moeten. Mij zijn dit soort gevallen uit de praktijk niet onbekend.

Mijn laatste vraag is of het kabinet het voornemen heeft om de vrijstelling van dienstplicht wegens het bekleden van of in opleiding zijn voor een geestelijk ambt af te schaffen.

De **Voorzitter**: Door het lid Scholten wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

kennis genomen hebbende van nauwere samenwerking in het kader van de IEPG;

verzoekt het kabinet, een beleid te voeren dat erop gericht is vergroting van de wapenexport naar de derde-wereldlanden door deze nauwere samenwerking te voorkomen en dat juist export van wapens naar deze landen tracht terug te dringen met name door het invoeren van en pleiten voor scherpe criteria,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 24 (18 600-X).

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: De regering zal morgenmiddag antwoorden.

De vergadering wordt van 18.45 uur tot 20.15 uur geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de stukken over de uitvoering van de Algemene Bijstandswet (18 123, nrs. 11 t/m 16)

en van:

- de motie-Willems c.s. over de invoering van de zgn. woningdelersnorm (18 123, nr. 17);
- de motie-Dales c.s. over het recht op bijstand van alleenstaanden (18 123, nr. 18);
- de motie-Dales over het achterwege laten van de verlaging van de bijstandsuitkering indien geen woonkosten verschuldigd zijn (18 123, nr. 19);
- de motie-Dales over samenwonende bejaarden (18 123, nr. 20);
- de motie-Dales over gedeeltelijk arbeidsongeschikten die een aanvullende bijstandsuitkering ontvangen (18 123, nr. 21);
- de motie-Dales over de datum van inwerkingtreding van de nieuwe voorschriften (18 123, nr. 22);
- de motie-Dales over de uitvoeringskosten voor de gemeenten (18 123, nr. 23);
- de motie-Groenman over het geven van duidelijke voorlichting (18 123, nr. 24);

– de motie-Brouwer c.s. over de positie van broers en zusters in de regeling (18 123, nr. 25).

De beraadslaging wordt hervat.

□

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Voordat ik inga op de vragen en opmerkingen van de diverse woordvoerders wil ik een korte uiteenzetting geven van de overwegingen die aan de woningdelersnorm ten grondslag liggen. Ik denk dat er voldoende aanleiding is, dat te doen, gezien ook de schets die de leden Beckers, Willems, Groenman en Brouwer ten principale over deze zaak hebben gegeven. Ik denk dat dat om een reactie mijnerzijds vraagt.

In de ABW is ten principale geen sprake van een gegarandeerd inkomen, onafhankelijk van de omstandigheden van de betrokkene. Bijstand is een aanvulling op eigen middelen en qua hoogte afgestemd op de behoefte. Dat is heel duidelijk onder woorden gebracht door de heer Van der Vlies. Op grond van dit behoeftebeginsel kent de ABW verschillende normen, namelijk een 70%-norm, een 90%-norm en een 100%-norm. Deze verschillen vinden alleen hun grond in het verschillende niveau van de noodzakelijke kosten van het bestaan en niet in familierechtelijke betrekkingen.

Bij dit verschil spelen de aan het wonen verbonden kosten – de vaste lasten – een belangrijke rol. De 70%-norm voor een alleenstaande is meer dan de helft dan de norm voor een echtpaar omdat de vaste lasten voor een alleenstaande en een echtpaar niet veel uiteenlopen. De alleenstaande mist derhalve de economische schaalvoordelen van het gezamenlijk wonen, die er wel zijn als iemand in gezinsverband leeft of anderszins met een ander een economische eenheid vormt.

Het onderscheid tussen de alleenstaandennorm en de halve norm voor een echtpaar berust voorts op andere schaalvoordelen van een gezamenlijke huishouding. De 70%-norm voor een alleenstaande is erop gebaseerd dat men de volledige woonlasten heeft van de woning die men bewoont. In een groot aantal gevallen is echter sprake van het met anderen bewonen van een woning, waarbij de economische schaalvoordelen optreden van de gezamenlijke bewoning.

Er is daarbij geen sprake van een gezamenlijke huis houding, vergelijkbaar met een gezin of een economische eenheid. Een apart normbedrag, dat

alleen rekening houdt met de economische schaalvoordelen van het gezamenlijk wonen, is niet alleen een consequente maar ook een rechtvaardige uitwerking van het behoefte-element dat in de ABW zo centraal staat.

Vaak is gesteld dat met de invoering van de 60%-norm een inbreuk wordt gemaakt op de all in-systematiek van de ABW. Die systematiek houdt echter, zoals ik al heb uiteengezet, niet in dat met de woonkosten of met de economische voordelen bij woonkosten geen rekening wordt gehouden. De all in-systematiek werkt met een forfait voor de woonkosten in plaats van de feitelijke woonkosten.

Die systematiek wordt derhalve door de invoering van een nieuw normbedrag niet aangetast. Wel is er sprake van een verfijning van de bestaande 'all in'-systematiek, omdat nu met twee forfaits in plaats van met één wordt gewerkt. In het mondeling overleg van 14 november heb ik al verklaard dat de invoering van een woningdelersnorm geen eerste stap op weg naar een nog verdere verfijning van de normsystematiek betekent. Ik verklaar nogmaals uitdrukkelijk dat ik niet van plan om later tot zo'n verdere verfijning over te gaan. In dit verband is ook in eerste termijn gewezen op de volkstuinten en alles wat daarmee samenhangt, maar dat voorbeeld geeft naar mijn gevoelen een vertekening van wat wij beogen met onze normering voor degenen die de woonkosten delen.

Sommigen hebben gesteld dat de woningdelersnorm de financiële afhankelijkheid tussen mensen vergroot en dat die dus een anti-empirische uitwerking zou hebben. Ik merk hierover op dat ook bij de 60%-norm alleen op de eigen middelen wordt getoetst. De bijstand is ook in dit geval een uitkering waarmee de betrokkene zelf in de noodzakelijke kosten van het bestaan dient te voorzien.

Er is dus geen sprake van een zorgplicht door anderen of van financiële afhankelijkheid. Het is evenmin aannemelijk dat door het invoeren van de woningdelersnorm – mevrouw Brouwer waarschuwd hiervoor – het zelfstandig wonen zal toenemen. Tegenover een hogere bijstandsuitkering staan in zo'n geval vaak aanzienlijk hogere woonlasten. Ook is wel gesteld dat de woningdelersnorm zal ingrijpen in het privéleven. Daarbij wordt er echter aan voorbijgegaan dat de gegevens die bepalend zijn voor de 60%-norm, bij elke bijstandsaanvraag op tafel

De Graaf

dienen te komen. Dit is een reactie op een opmerking van mevrouw Beckers.

Mevrouw Dales heeft nog aandacht gevraagd voor de situatie van kloosterlingen. Het standpunt inzake de fiscale positie van kloosterlingen speelt in de Algemene bijstandswet geen rol. Kloosterlingen worden onderhouden door hun orde en zij ontvangen dan ook in kloosters geen bijstand. Als degenen die niet in een klooster wonen, zich als kloosterling presenteren, wordt dat alleen erkend als in het levensonderhoud wordt voorzien op een wijze die met die van een orde is te vergelijken. Ook dan is er dus geen recht op bijstand.

De heer Van der Vlies vroeg naar een evaluatie van de regeling. Ook de heer Wolters heeft in die zin een pleidooi gevoerd. Ik stem graag in met deze verzoeken en ik zeg toe dat die evaluatie in 1986 zal geschieden. Overigens wordt een nieuwe regeling altijd aan de praktijk getoetst. Ik hoop dat in de praktijk zal blijken dat deze nieuwe regels hanteerbaar zijn, op de manier die de heer Van der Vlies heeft aangegeven.

De heer **Van der Vlies** (SGP): De staatssecretaris noemt het jaar 1986. Kan hij zich voorstellen dat bij voorbeeld in de tweede helft van 1985, over het eerste half jaar een evaluatie wordt gepleegd of beschikt hij over argumenten van organisatorische aard om dat niet mogelijk te verklaren?

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik wil serieus bekijken of het kan. Ik ben bereid een evaluatie te houden op het vroegst mogelijke tijdstip. Deze dient plaats te vinden op het moment waarop een zekere ervaring bestaat. Nogmaals: wanneer blijkt dat zo'n evaluatie vroeger dan in 1986 kan worden gehouden, dan heb ik daartegen geen enkel bezwaar. Tot de heer Wolters merk ik op dat ik graag opensta voor bruikbare tips vanuit de praktijk en het veld om te zien hoe een en ander uitpakt.

De heer **Wolters** (CDA): In combinatie met mijn vraag, sluit ik mij graag aan bij het pleidooi van de heer Van der Vlies om de evaluatie eerder te houden. Er is veel over casuïstiek gesproken. Wanneer pas na maanden mankementen zichtbaar worden, is er alle recht en reden om eerder de koppen bij elkaar te steken om te bezien wat moet veranderen.

Mevrouw **Dales** (PvdA): Wat die bruikbare tips betreft: u kunt de

gemeenten toch verzoeken – mocht de regeling ingaan – op een behoorlijke en ambtelijke wijze hun ervaringen op schrift te stellen? Dit kan eventueel door middel van een voorgedrukt lijstje. Die ervaringen kunnen ze u na drie maanden toesturen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik hoef dat niet van tevoren te doen. De bij deze regeling betrokken uitvoerders die worden geconfronteerd met problemen, zullen daarvan ongetwijfeld op de daarvoor bestemde plaats melding doen. Bij de evaluatie – waarbij ook de rijksconsulenten een rol zullen spelen – kan wat mij betreft op het vroegst mogelijke moment worden ingespeeld op die problemen. Misschien ontstaan heel snel problemen, maar daar wil ik van mijn kant op inspelen. Om nu weer een afzonderlijke brief te schrijven naar de uitvoerders van de regeling....

Mevrouw **Dales** (PvdA): Dat hoeft helemaal niet afzonderlijk te gebeuren. Zo'n lijstje kan worden gehecht aan de brief die op een dag aan de gemeentebesturen zal worden gezonden. Die brief wordt verzonden wanneer het duidelijk is wat u wel of niet mag doen. De Raad van State moet hierover ook nog uitspraak doen. U vroeg toch om praktische tips?

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik weet niet precies hoe het straks zal gaan met het nieuwe besluit. De Raad van State moet inderdaad nog adviseren. Na ontvangst van dat advies zal definitief de mind worden opgemaakt. Als dit geschiedt in de vorm van het verzenden van een brief, samen met het besluit, naar de gemeenten, is er niets op tegen zo'n zinsnede mee te nemen, uitgaande van de veronderstelling dat het gaat op de manier, zoals ik onder woorden heb gebracht.

Ik kom toe aan de beoordeling van de moties. De heer Willems heeft op stuk nr. 17 een motie ingediend. Hij verzoekt de regering, de maatregel in te trekken. Het zal hem niet verbazen als ik zeg dat dit niet kan, omdat het volstrekt haaks staat op het beleid dat wij voeren. Verder commentaar is van mijn kant overbodig. Ik ontraad aanvaarding van de motie.

Op stuk nr. 18 heeft mevrouw Dales een motie ingediend. In die motie wordt verzocht, af te zien van de wijziging in de draagkrachtbepalingen die voortvloeien uit de invoering van een woningdelersnorm.

De overweging in de motie dat een derde met wie men samenwoont, wordt betrokken bij de beoordeling

zonder dat er sprake is van een wettelijke onderhoudsplicht, is naar mijn overtuiging onjuist. De normbijstand is alleen afgestemd op de eigen noodzakelijke kosten van bestaan. Omstandigheden van een derde spelen daarbij geen rol. Ik heb zoëven al de betekenis uiteengezet van die all-in-norm van 60%.

Mevrouw **Dales** (PvdA): Excuses, maar ...

Staatssecretaris **De Graaf**: Mag ik misschien ...?

Mevrouw **Dales** (PvdA): ... het gaat over de draagkracht; het gaat nu niet over de normbijstand!

Staatssecretaris **De Graaf**: Mag ik even uitspreken? Men is altijd wat ongeduldig als ik probeer mijn beleid te verdedigen, maar dat zal er wel bij horen. Ik wilde echter nog zeggen, dat de motie een willekeurige doorbreking inhoudt van de systematiek voor de berekening van de draagkrachtruimte. De verlaging van de bijstandsnorm voor een woningdeler betekent een vergroting van de draagkrachtruimte voor bijzondere kosten. Dit is het antwoord op de interruptie van mevrouw Dales.

Mijn conclusie is dan ook dat de aanvaarding van de motie op stuk nr. 18 dient te worden ontraden.

De motie op stuk nr. 19 vraagt om geen korting op de uitkering bij het ontbreken van woonlasten. Dit is met name van belang in het kader van krakers. All-in-norm sluit individueel rekening houden met lage of geen woonkosten niet uit. De maatregel volgt daarmee de praktijk en de jurisprudentie. Voor werkelijke, aantoonbare kosten, normaal voor eigenaar of verhuurder, wordt wel bijstand verleend. Daarom meen ik ook de aanvaarding van deze motie te moeten ontraden.

Iets moeilijker en ingewikkelder is het ten aanzien van de motie op stuk nr. 20. Daarin worden twee verschillende dingen gevraagd: 1. geen korting, als een bijstandsontvanger-kind de verzorging op zich heeft genomen van een bejaarde ouder; 2. geen korting bij samenwonende bejaarden met een aanvullende bijstandsuitkering.

Allereerst geef ik een reactie op het eerste onderdeel van de motie. Er behoeft geen bezwaar tegen te bestaan dat, evenals dit overigens voor de inkomstenbelasting is geregeld, de woningdelersmaatregel buiten toepassing blijft ingeval het gaat om een verzorgingsbehoevende bejaarde.

De Graaf

Wat het tweede deel van de motie betreft, merk ik op dat naar het soort inkomen waarop aangevuld wordt echter geen onderscheid kan worden gemaakt in deze materie. Daarom is mijn conclusie, dat tegen het eerste deel van de motie geen bezwaren bestaan, maar wel tegen het tweede deel. Het is namelijk niet mogelijk, onderscheid te maken naar bron van inkomen.

Daarom zou ik de motie als geheel moeten ontraden, tenzij mevrouw Dales de motie splitst of genoeg neemt met alleen de uitvoering van het eerste deel van haar motie.

Mevrouw Brouwer (CPN): Om goed te begrijpen wat de staatssecretaris bedoelt, moeten wij even vaststellen wat hij onder het eerste deel verstaat. Is dat de eerste overweging, de eerste alinea die begint met 'van mening' of verstaat hij de eerste twee alinea's daaronder? Het is mij namelijk niet duidelijk.

Staatssecretaris De Graaf: Het is heel simpel. Ik heb ook geprobeerd duidelijk aan te geven dat, als het om de verzorging gaat van een bejaarde ouder door een kind – dit is een van de onderdelen van de motie – ik daartegen geen bezwaar heb. Dit staat in de derde alinea van de motie.

Dat is ook conform de toepassingspraktijk aan de fiscale kant. Ik zeg nogmaals dat ik graag bereid ben, daar positief op te reageren. Het probleem is dat hierbij ook iets anders is betrokken, namelijk de positie van twee bejaarden, met elk een afzonderlijk AOW-pensioen. Vanwege het feit dat deze niet een volledig pensioen hebben – bij voorbeeld omdat zij niet de gehele opbouwperiode hebben gehad – heeft de motie ook hierop betrekking. Daarvoor geldt hetzelfde bezwaar als ik dadelijk onder woorden zal brengen ten aanzien van de motie op stuk nr. 21. In die motie gaat het over arbeidsongeschikten. Ik hoop dat ik mijn standpunt ten opzichte van deze motie hiermee klip en klaar heb geformuleerd.

De heer Linschoten (VVD): Ik ben het met de staatssecretaris eens dat het eerste onderdeel van de motie een heel goede aanvulling zou zijn. Bovendien is het een nieuw element, dat in beide mondelinge overleggen niet aan de orde is geweest. Wat is erop tegen, dit onderdeel aan te vullen in de bestaande toelichting bij het concept van de algemene maatregel van bestuur dat nog naar de Raad

van State moet? Dan is het probleem uit de wereld.

Staatssecretaris De Graaf: Daar heb ik niets op tegen. Ik ben graag bereid, deze suggestie over te nemen. Het is een erg voor de hand liggende zaak. Ik neem aan dat het op dit moment niet met zoveel woorden in de toelichting staat. Ik zie dat er in de ambtenarenloge instemmend wordt geknikt. Ik voel mij dus helemaal gedekt.

Mevrouw Dales (PvdA): Ik zou die aanvulling op de toelichting graag zien, omdat ik dan kan beoordelen hoe ik met de rest van mijn motie moet handelen.

Staatssecretaris De Graaf: Dit lijkt mij een overtrekken van de zaak. Ik zeg toe dat ik op het eerste punt aan de wens van mevrouw Dales tegemoet kom. Als ik haar dan eerst nog eens moet mededelen hoe de toelichting er op dit punt precies uit komt te zien, dan moet ik dat toch een beetje beschouwen als het uitspreken van een wantrouwen, na de toezegging die ik ruiterlijk heb gedaan.

Mevrouw Dales (PvdA): Dat geloof ik toch niet. Ik ben al blij dat er nog een heel kleine toezegging uit dit vervolg naar voren is gekomen. Ik wil echter graag precies weten wat ik met de rest van de motie moet doen. Ik ben natuurlijk nog niet helemaal aan capituleren toe! Ik vind het geen wantrouwen, maar een kwestie van de uiterste helderheid. De zaak is al ingewikkeld genoeg. Dat mogen we toch wel vragen?

Staatssecretaris De Graaf: Wat de rest betreft is het heel duidelijk. Ik vind de rest van de motie niet acceptabel. Daarbij gaat het immers om het in die situatie willen maken van een onderscheid in inkomensbronnen. Dat is gewoon strijdig. Hetzelfde betoog geldt dadelijk voor de motie op stuk nr. 21.

Mevrouw Brouwer (CPN): Een belangrijke commissie heeft deze week gezegd dat de Kamer wel eens onoplettend en vergeetachtig is geweest! Dat trekken wij ons natuurlijk aan. Wij willen die fout dus niet nog een keer begaan. Wat dat betreft, lijkt het mij een terechte vraag van mevrouw Dales om eerst de toelichting te zien. Daarna kan zij de motie wellicht intrekken. Ik vraag de staatssecretaris, of het mogelijk is om vóór de stemming de toelichting over te leggen. Dan kan mevrouw Dales bij de stemmingen eventueel iets met de motie doen.

Mevrouw Dales (PvdA): Ik wil de staatssecretaris nog wel verder tegemoet komen. Ik vraag helemaal niet om een geheel herziene toelichting. Ik vraag slechts, een stukje over te leggen waarin het in de motie gevraagde staat ingevoegd. Dat is toch niet zo'n groot werk? Dat kunnen ze boven in de ambtenarenloge waarschijnlijk vanavond nog wel schrijven!

Staatssecretaris De Graaf: Als ik de Kamer daarmee kan contenteren, dan wil ik dat wel toezeggen. Ik vind het echter wel jammer, want ik heb klip en klaar gezegd wat er dient te geschieden. Ik denk dat het best mogelijk is, deze week een briefje te schrijven waarin staat welke zin op welke plaats in de toelichting wordt toegevoegd. Ik zal ervoor zorgen dat die brief tijdig vóór de stemmingen van de volgende week binnen is. Bij dezen doe ik dus de toezegging. Het is jammer dat ik haar moet doen; maar goed!

Mevrouw Groenman (D'66): Voorzitter! De staatssecretaris zegt dat een bijstandsgerechtigd kind bij (een van de) bijstandsgerechtigde ouders kan inwonen om die ouder (s) te verzorgen. De ratio daarvan is dat die ouder anders in een bejaardentehuis of een verzorgingstehuis terecht komt. Als het echter niet om een kind-ouderrelatie gaat, maar om een nicht-oomrelatie, maar wel beiden met een bijstandsuitkering, dan spaar je toch hetzelfde uit? Daar zit dan toch dezelfde ratio achter?

Staatssecretaris De Graaf: Ik heb een reactie gegeven op hetgeen de motie van mij verlangt. Hierin gaat het om een kind ten opzichte van de bejaarde ouder. Hierop heb ik duidelijk antwoord gegeven en ik zal het ook in een brief aan de Kamer meedelen.

In de motie op stuk nr. 21 wordt gevraagd, arbeidsongeschikten met een aanvullende bijstandsuitkering uit te sluiten van de verlaging. In de bijstand kan evenwel geen onderscheid worden gemaakt naar de bron van het inkomen waarop een aanvulling wordt verstrekt. Ik kan dan ook niets anders doen dan aanneming van de motie ontraden.

In de motie op stuk nr. 22 van mevrouw Dales wordt gevraagd, de maatregel pas te laten ingaan drie maanden na publikatie in het Staatsblad. Mijn voornemen is, de maatregel op 1 april van het volgende jaar te laten ingaan. Gelet op de termijn die voor advies van de Raad van State gebruikelijk is, acht ik deze datum

De Graaf

reëel. Hiermee blijft de gemeenten voldoende tijd om de maatregelen voor te bereiden. De motie lijkt mij onaantrekkelijk, omdat hierin het risico zit van een extra aanloopverlies. Het is bekend dat het gaat om ongeveer 15 miljoen gulden per maand. De conclusie is dan ook dat ik meen aanneming van deze motie te moeten ontraden.

In haar motie op stuk nr. 23 verzoekt mevrouw Dales de regering, de Raad voor de Gemeentefinanciën om advies te vragen over de uitvoeringskosten voor de gemeenten en op grond van dit advies met een voorstel te komen omtrent de toevoeging van gelden aan het Gemeentefonds. Er is geen advies aan de Raad voor de Gemeentefinanciën gevraagd, omdat er per saldo geen lastenverzwaring, maar een lastenbesparing voor de gemeenten optreedt. Bovendien vindt geen wijziging plaats in het systeem van de vergoedingen. Nu advies vragen, betekent opnieuw een grotere vertraging, wat uiterst ongewenst is. Op deze gronden meen ik aanneming van deze motie te moeten ontraden.

De motie van mevrouw Groenman op stuk nr. 24 heeft mijn sympathie, omdat hierin aan de regering wordt gevraagd, duidelijke voorlichting te geven. Dit is een verlangen dat naar mijn mening altijd dient te worden gehonoreerd. Ik heb echter problemen met datgene wat hierna aan het dictum is toegevoegd, namelijk de woorden 'met verwijzing naar onafhankelijke adviesinstanties'. Ik weet simpelweg niet wat in deze zin wel of niet een onafhankelijke adviesinstantie is. Met de vraag naar voorlichting heb ik geen probleem. Integendeel, het is in feite een ondersteuning van ons beleid. Met het andere deel kan ik echter niet goed uit de voeten; ik weet niet goed wat ik ermee moet doen.

Mevrouw Groenman (D'66): Dat is juist zo erg. Ook als mensen voorlichting krijgen, kunnen zij nog steeds niet zelf uitrekenen wat het handigste is, wat het meest economische is en waarvoor zij het minst worden gestraft. Dit is voor mensen niet duidelijk. Ik denk hierbij aan het bureau sociale raadslieden. Er is een groot gebrek aan inzicht bij de mensen, waardoor zij de zaken niet tegen elkaar kunnen afwegen. Zij weten niet wat er gebeurt met de huursubsidie, de eenmalige uitkering, wat er gebeurt als hun kind, neef of nicht bij hen komt wonen en wat als dit niet gebeurt. Daar gaat het mij om en daar heeft u een taak in.

Staatssecretaris De Graaf: Als het daarom gaat, deel ik uw verlangen ten volle. Ik heb hier geen enkel probleem mee, want het gaat om het geven van duidelijke voorlichting. Ik kan er niet mee uit de voeten dat u hieraan toevoegt 'met verwijzing naar onafhankelijke adviesinstanties'. Ik kan hier geen koek van bakken.

Mevrouw Groenman (D'66): Toch is het logisch. Stel dat iemand bij de sociale dienst komt met een aantal casusposities. Dan zal een aantal sociale diensten zeggen dat men voordeurder wordt en dan nog maar 60% bijstand krijgt. Deze persoon heeft dan geen onafhankelijk advies gekregen en heeft niet kunnen nagaan welke oplossing het handigste was.

Staatssecretaris De Graaf: Ik zou het mij hebben kunnen indenken, als u iets zou hebben geformuleerd in de geest van: het advies vragen van een instantie buiten de gemeente, wie dit ook moge zijn.

Mevrouw Groenman (D'66): Bij die voorlichting moet daar dan naar worden verwezen, want anders hebben de mensen er nog niets aan. Zij krijgen dan een keurig foldertje, maar weten nog niet waar zij terecht kunnen.

Staatssecretaris De Graaf: Goed, mijnheer de Voorzitter. Ik denk dat ik hierover voldoende heb gezegd. Hetgeen er ten aanzien van de voorlichting en het waarom van de voorlichting is gezegd, deel ik volkomen. Als ik de motie van mevrouw Groenman zo mag opvatten, heb ik er geen enkel probleem mee.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu bij de motie op stuk nr. 25 van mevrouw Brouwer. Deze motie vraagt, bij alle familierelaties een commerciële relatie te erkennen. Bij de individuele huursubsidie wordt geen commerciële relatie erkend tussen huisgenoten. Het gaat dan om ouders, grootouders, kinderen, kleinkinderen en broer of zuster van de huurder of diens partners. Daarmee wordt oneigenlijk gebruik van de regeling voorkomen bij categorieën waar zo'n commerciële relatie ongebruikelijk is. Bij de woningdelersnorm wordt hetzelfde principe gehuldigd. De uitzondering die is voorgesteld bij de relatie broer-zuster, moet dan ook worden beschouwd als een beperkte inbreuk op die algemene regel. Voor andere familieleden, bij voorbeeld ooms en tantes enz., worden commerciële relaties overigens wél aanvaard.

De heer Linschoten (VVD): Voorzitter! Vanwege het feit dat dit onderdeel uit het verslag van het mondelinge overleg is verdwenen, wil ik graag uit de mond van de staatssecretaris horen, dat deze stellingname van hem uiteraard betekent dat het hierbij niet alleen om die situaties gaat, waarin sprake is van een broer en een zus, maar ook om al die familierelaties, waarin sprake is van dezelfde graad van verwantschap.

Staatssecretaris De Graaf: Het gaat dan om relaties waarbij sprake is van zus en zus, broer en broer: daarmee ga ik graag akkoord, mijnheer de Voorzitter. In die zin is de toelichting reeds aangepast.

Mevrouw Brouwer (CPN): Maar dan nog, Voorzitter! Wat is nu precies de ratio van het feit dat deze uitzondering beperkt wordt tot relaties in de eerste graad: broer-broer, zus-zus, broer-zus, en dat het niet kan zijn: oom-tante, neef-nicht en dergelijke?

Staatssecretaris De Graaf: Het goede gebruik.

Mevrouw Brouwer (CPN): Welk gebruik is dat?

Staatssecretaris De Graaf: Het gebruik dat er in het algemeen in die situaties geen sprake is van een commerciële relatie. Dat is de lijn die getrokken is bij de huursubsidie. Het is ook de lijn die hier, bij de Algemene Bijstandswet, is getrokken. Ik heb alleen gezegd, dat ik op één punt afwijk. Dit is ook in het mondelinge overleg gevraagd en dat heb ik gehonoreerd. Het betreft dan de relatie broer-zus, broer-broer, zus-zus, enz. Niet meer en niet minder.

Mevrouw Brouwer (CPN): Voorzitter! Als het om uniformering zou gaan van een aantal normen, dan zou ik zeggen dat we eerst eens alle normen naast elkaar moeten leggen. Er blijft dan namelijk – het is uitgezocht door verschillende sociale raadslieden en andere instanties – dat het juist een chaos wordt, omdat er in allerlei soorten wetgeving verschillende normen worden gehanteerd. Het kan dus om zich zelf geen argument zijn om te verwijzen naar de huursubsidie.

Waar het mij om gaat, is dat er in de praktijk relaties voorkomen – bij voorbeeld een moeder en een dochter die samen een café drijven – die hierin niet worden uitgezonderd. Ik begrijp hier de achtergrond niet van. Ik ben bang dat velen het met mij niet zullen begrijpen. Wij zullen toch voor doorzichtige wetgeving moeten zorgen.

De Graaf

Staatssecretaris **De Graaf**: De achtergrond is, dat u beduidend verder wilt gaan dan ik men te moeten gaan mevrouw Brouwer. Ik denk dat wij elkaar ook in die zin geen nieuws meer hebben te vertellen. Wij hebben onze opvattingen ruimschoots uitgewisseld tijdens de verschillende keren dat wij mondeling overleg hebben gehad. Ik heb daar, in die zin, niets nieuws aan toe te voegen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de spreek-tijd in tweede termijn te bepalen op eenderde van die in eerste termijn.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Willems** (PSP): Eén derde is wel heel erg weinig, Voorzitter! Het tekent de hele slordige en onvolledige procedure, zoals het ook nu weer, in het staartje van het debat, gaat. Ik vind dat er weinig nieuwe openingen zijn ontstaan. Ik mis nog een antwoord van de staatssecretaris op mijn vraag naar het overleg dat hij gevoerd zou moeten hebben met andere ministeries, zoals dat van VROM en van Financiën, over het afstemmen van de teksten en de begrippen, alsmede over de uitverdien-effecten en de opbrengsten. Er is nu weer een gat geslagen in de voorspelde opbrengst, ten bedrage van f 45 mln. Waarvoor mijn dank!

De staatssecretaris zegt dat er geen doorbreking van de all-in-norm heeft plaatsgevonden. Ik vind echter dat zo'n doorbreking feitelijk wel plaatsvindt. Dat staat ook in de overweging van mijn motie. Hij past een algemene woonkosten-af trek van 15% toe, terwijl dat voor allerlei individuele gevallen anders zal uitpakken. Daarmee voert hij een afwijkend beleid ten opzichte van de vastgestelde all-in-norm. Daarin zit een algemene aftrek plaats voor iedereen op zijn eigen manier kan afwijken.

De staatssecretaris zegt dat er geen financiële afhankelijkheid wordt gecreëerd. Dat zou het geval zijn als de bijstand die overblijft na de aftrek, voldoende zou zijn om economisch onafhankelijk van te leven. Er vindt een algemene aftrek plaats voor iedereen die met anderen samenwoont. Voor de grootste groep, vooral de jongeren onder de 23 jaar, betekent dit dat zij een te laag inkomen overhouden om onafhankelijk van anderen te kunnen leven. Zij zijn dus aangewezen op het delen van een woning en van andere zaken.

Er blijft een groot aantal onduidelijkheden bestaan, bij voorbeeld ten aanzien van de positie van buitenlanders van wie het gezin in het buitenland woont.

Er is een toezegging gedaan om de bejaarden uit te zonderen. De ratio van deze maatregel ontgaat mij volledig als ik kijk naar andere ouders die met kinderen samenwonen. Het is natuurlijk een aardige geste, maar het maakt de krakkemikkigheid van de regeling er nog groter op.

Wij moeten ons niet neerleggen bij deze vreselijk slechte regeling. De VVD heeft een zeer grote broek aangetrokken in het mondeling overleg van 21 juni. Die broek heeft zij nu uit moeten trekken en u weet allemaal hoe dat er dan uitziet!

Mevrouw **Dales** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Om alle misverstanden te voorkomen moet in de Handelingen worden opgenomen dat ik natuurlijk uitstekend weet dat kloosterlingen geen bijstand krijgen, zeer bijzondere omstandigheden daargelaten, zoals dat immer bij de Algemene Bijstandswet is. Daarover heb ik het ook niet gehad. Ik heb gezegd dat de 'move' van Staatssecretaris Koning ter zake van de kloosterlingen inzake de financiële verhouding van de fiscus tot de burger – de fiscus is altijd complementair aan de sociale zekerheid – onderscheid dreigt te gaan maken tussen mensen die samenwonen en mensen die samen wonen. Ik laat dit punt voor vanavond rusten, maar houd het wel in de gaten.

Ik constateer dat de staatssecretaris ter zake van mijn motie op stuk nr. 20 inbreuk heeft gemaakt op de inderdaad onverbiddelijke wet dat de bijstand op de behoeften moet zijn afgestemd. Wij hebben een en andermaal betoogd dat bij deze maatregel geen sprake is van het enigermate redelijk vaststellen van behoeften. Het percentage van 10 is via natte-vingerwerk tot stand gekomen.

Inmiddels heeft de staatssecretaris toegezegd dat het achterwege blijven van een korting op de aanvullende bijstand in bepaalde gevallen inderdaad aan de orde is. Dat is inmiddels ook door het gehele Nederlandse volk gehoord. Ik begrijp niet dat het principieel ineens niet meer zou kunnen bij de arbeidsongeschikten die ten gevolge van eerdere overheidsbemoeiens al een formidabele achteruitgang in inkomen hebben geleden, zowel door kortingen als door verscherpte 'afschattingen'. Hij

heeft zijn 'recht' op geen enkele wijze inzichtelijk gemaakt met te zeggen dat er nimmer afgeweken kan worden van het principe dat de behoeften en niets anders dan de behoeften bepalend zijn voor de bijstandsuitkeringen. Daarover hoor ik graag in zijn tweede termijn nog iets.

Mevrouw **Groenman** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie blijft het een ontzettend slechte regeling vinden; vooral de bemoeienis met de mensen die een uitkering op bijstandsniveau hebben, is ons een doorn in het oog. De all-in-norm wordt wel degelijk losgelaten, maar alleen als de overheid er voordeel bij heeft. De vermeende schaalvoordelen zijn namelijk nog nooit echt hard aange-touwd.

Mijn fractie hecht er in ieder geval aan, dat er voor het zomerreces een evaluatie komt. Ik heb begrepen dat dit ook de bedoeling is. In vind de tips van mevrouw Dales in dit opzicht nu al zeer bruikbaar.

De staatssecretaris heeft gezegd dat ouders en inwonende kinderen die allen een bijstandsuitkering hebben, niet gekort zullen worden. Waarom is dit echter niet aan de orde bij andere c.q. niet-familierelaties? De kinderen die hun ouders verzorgen, worden niet gekort, omdat de ouders anders in een bejaarden- of verzorgingstehuis terecht zouden komen. Dat geldt toch ook als andere bijstandsgerechtigden een vreemde oudere verzorgen? Ik vind dit punt zeker de moeite van het overwegen waard uit het oogpunt van een zorgzame samenleving.

Ik zal mij verder niet verdiepen in de broer-zusregeling. Ik vind het te krakzinnig om over te praten. Een commerciële relatie in de eerste verwantschapslijn zou ongebruikelijk zijn. Ik kan de staatssecretaris nu al verzekeren, dat een aantal relaties straks wel commercieel zal worden vastgesteld.

Ik wil nu nog spreken over een punt waar rechtsongelijkheid bestaat. Bij de niet-woningdelende bijstandsgerechtigden wordt geen rekening gehouden met de werkelijke woonkosten. Dat zou uit een oogpunt van rechtsongelijkheid wel moeten gebeuren.

Ik hecht er zeer aan, dat bij de voorlichting wordt verwezen naar de onafhankelijke adviesinstanties. Dan moeten die maar worden uitgebreid. Ik vind dat mensen hun recht moeten kunnen halen bij een onafhankelijk adviesorgaan.

□

Mevrouw Brouwer (CPN): Voorzitter! Uit het verloop van dit debat blijkt wel hoe glibberig de hele maatregel is. In zijn antwoord zegt de staatssecretaris: wij zullen niet toewerken naar een verdere verfijning van de all-in-norm. Hij noemde ook het voorbeeld van de volkstuintjes, dat wij aan de orde hebben gesteld. Wij vroegen: waar gaat dit naartoe? Als een bijstandsge-rechtigde een volkstuin heeft, is dat straks aanleiding om de uitkering te verlagen. De staatssecretaris verzekert ons nu, dat hij niet zo ver zal gaan. Het blijft echter vaststaan dat er met deze regeling een heel andere norm wordt ingevoerd dan tot nu toe gebruikelijk was.

Tot nog toe kenden wij de 70%/90%/100%-norm en die werd slechts bepaald door de vraag of men echtbaar, éénoudergezin of alleenstaande was. Daarbij gold met andere woorden de burgerlijke staat met uitzondering van degenen die een economische eenheid vormden. Daarvan kennen wij alle problemen uit de jurisprudentie. Nu wordt dus de norm ingevoerd van gezamenlijke woonlasten. Het heeft inderdaad geen zin meer om alle argumenten te herhalen. Wij hebben dat al gedaan in het mondeling overleg en in eerste termijn. Het is voor mij wel duidelijk dat de regeling een inbreuk betekent op het privéleven van uitkeringsge-rechtigden. Deze inbreuk ondergaat men niet als men werkt. Dan wordt er niet gekeken naar de woonsituatie. Dat is op zich zelf een principiële punt.

In zijn antwoord heeft de staatssecretaris nu een uitzondering gemaakt voor bejaarden die verzorging behoeven. Op zichzelf is dat prima. Je zou kunnen zeggen dat dit een mooie uitzondering is. Waarom geldt dit echter niet voor een WAO'er of een zieke die verzorging behoeft en in dezelfde omstandigheden verkeert?

□

De heer Wolters (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De staatssecretaris heeft in zijn reactie één vraag van mij in eerste termijn niet beantwoord. In het mondeling overleg is al over deze zaak gesproken. Het lijkt mij echter goed als hij nog een keer duidelijk stelling neemt. In het mondeling overleg heb ik de situatie aan de orde gesteld dat een buitenlander hier in Nederland een woning deelt, terwijl zijn gezin in het buitenland woont. De staatssecretaris heeft gezegd dat wij daarop dezelfde regels van toepassing moeten verklaren. Ook na de aantallen

die hij in het mondeling overleg genoemd heeft, wil ik hem nogmaals vragen hoe zijn stellingname dienaan-gaande is. Ik denk dat het om een zeer beperkt aantal gaat.

Ik heb mijn eerste termijn afgesloten met de oproep aan de staatssecretaris om goed naar het veld te willen luisteren, als de regeling in werking is getreden. Ik heb begrepen dat dit op 1 april 1985 zal gebeuren. Ik denk dat wij de staatssecretaris er dus niet aan kunnen houden om de Kamer voor 1 juni of 1 juli over de gang van zaken hieromtrent te rapporteren. Dat lijkt mij een erg korte tijd.

Mijn oproep was echter ingegeven door zorg. Het is ingewikkeld. Ik heb dit ook niet ontkend. Ik denk dat wij het daarover met zijn allen eens zijn. Er kunnen zaken optreden die wij niet kunnen voorzien. Ik denk dat het daarom goed is dat de staatssecretaris, zo hij daar op stuit, snel naar ons terugkoppelt, eventueel met zelfstan-dige maatregelen die hij dienaan-gaande neemt.

De heer Willems (PSP): De heer Wolters heeft wel een vraag gesteld aan de staatssecretaris over de buitenlanders, maar ik wachtte echter op het standpunt van zijn fractie. Wat moet er volgens hem gebeuren voor buitenlanders die zich in die situatie bevinden? Dan weet de staatssecretaris namelijk ook op welke wijze hij de heer Wolters tegemoet kan komen.

De heer Wolters (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik denk dat de heer Willems deze vraag niet had hoeven stellen. Ik had deze vraag niet aan de staatssecretaris gesteld, als deze niet door enige zorg onzerzijds was ingegeven.

□

De heer Van der Vlies (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb nog een korte reactie. Vorige week heb ik gezegd dat mijn fractie akkoord kan gaan met het principe dat gehanteerd wordt in de wijziging van de landelijke normering. Twijfels had ik over de uitvoerbaarheid, de daaraan verbonden kosten en de fraudegevoeligheid. Om die reden heb ik gevraagd naar een evaluatie op een duidelijk vroeg moment. Dit moet natuurlijk niet te vroeg gebeuren, omdat er nu eenmaal ervaringen en gegevens moeten zijn. Ik heb vorige week ook laten doorschemeren dat ik de Kamer eventueel om een uitspraak zou vragen.

Nu de staatssecretaris uitdrukkelijk heeft toegezegd die evaluatie te willen bevorderen en daarbij de woorden

'op een zo vroeg mogelijk moment' heeft gebruikt, zie ik daar vanzelfsprekend van af. Overigens zou er nog weer verschil van mening kunnen ontstaan over het vroegst mogelijke moment. Ik neem aan dat de staatssecretaris, omdat hij die evaluatie ruimhartig heeft toegezegd, niet eventuele drempels zal opwerpen om op een duidelijke wijze met de evaluatie bezig te kunnen zijn op een zo vroeg mogelijk moment.

□

De heer Linschoten (VVD): Voorzitter! Ik dank de staatssecretaris voor zijn antwoorden. Ik heb vorige week in mijn eerste termijn gesteld dat de VVD-fractie, ondanks de twijfels die zij heeft over de vraag of met deze maatregel de door de staatssecretaris ingeboekte bezuiniging gerealiseerd zal worden, toch alles afwegende akkoord kan gaan met een verdere verfijning van de all-in-normen. Ik heb overigens goede nota genomen van het feit dat dit niet een eerste stap is op een verdergaande weg, maar dat hiermee de zaak wat de staatssecretaris betreft af is.

Ik wil nog even terugkomen op de gezinsrelaties. Ik was blij met het antwoord van de staatssecretaris op de interruptie die ik geplaatst heb. Ik meen evenwel dat de staatssecretaris op de interruptie die daarop volgde van mevrouw Brouwer, een daarvan afwijkend antwoord heeft gegeven.

Omdat ik niet meer mocht interrumperen, moet er nu duidelijkheid over ontstaan. De VVD-fractie is van mening dat vanaf de graad van verwantschap zoals tussen broer en zus, er geen enkele reden bestaat om uit te gaan van de fictie dat tussen die personen geen sprake zou kunnen zijn van een commerciële relatie, althans van een commerciële relatie voor zover die consequenties heeft voor de bijstandswet. Daarmee is uiteraard bedoeld te zeggen dat, voor zover het gaat om mensen die een graad van verwantschap hebben die nog verder uit elkaar ligt dan die tussen broer en zus, er helemaal geen reden bestaat om die fictie te hanteren, zeker niet omdat die in de tweede graad niet meer wordt gehanteerd. Het zou nuttig zijn als de staatssecretaris dat in zijn antwoord in tweede termijn nog eens bevestigt, zodat over de uitleg van deze regeling geen enkel misverstand ontstaat.

Mevrouw Brouwer (CPN): Hebt u beseft dat deze regeling ook werkt op de rijksgroeperegel zelfstandigen en dat het dus voor kan komen dat ouders

Linschoten

en kinderen die gezamenlijk een bedrijfje hebben, toevallig hiermee te maken krijgen?

De heer **Linschoten** (VVD): U doelt nu op een andersoortige commerciële relatie dan die waarvan in deze regeling wordt uitgegaan. De vraag of er sprake is van een commerciële relatie die heeft te maken met het bewonen van onroerend goed. De vraag of twee mensen die al of niet een bepaalde graad van verwantschap hebben, met elkaar onroerend goed huren of gekocht hebben, is bepalend voor de toepassing van kortingen.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Dat is mij allemaal duidelijk. Ik zeg alleen dat ouders en kinderen die samen een bedrijfje voeren en samen boven dat bedrijfje in één huis wonen, onder bepaalde omstandigheden onder een ABW-regeling kunnen vallen, namelijk de rijksgroepregelingszelfstandigen. Het zou vreemd zijn als de VVD van mening zou zijn dat die relatie niet onder de uitzonderingen zou kunnen vallen.

De heer **Linschoten** (VVD): U probeert nu twee verschillende soorten commerciële relaties met elkaar te vergelijken. Het gaat om de vraag, in hoeverre twee mensen die bij voorbeeld in een eerste graad van verwantschap tot elkaar staan, een commerciële relatie hebben. Dat betreft tal van aspecten die niets te maken hebben met hun woonkosten. Die commerciële relaties hebben geen enkele betekenis voor de uitvoering van de ABW.

In dit geval is sprake van het al of niet gemeenschappelijk voeren van een huishouding. In de ABW wordt met die relatie rekening gehouden. Als de afspraak wordt gemaakt om met elkaar op een bepaalde wijze de huur of de hypotheeklasten te betalen, is de vraag in hoeverre dit commercieel bepaald is, uitgangspunt voor de 60%-norm in de ABW. Andersoortige commerciële relaties hebben hier naar mijn overtuiging niets mee te maken.

Mevrouw **Groenman** (D'66): Het één ligt in het verlengde van het ander. Twee mensen hebben samen een bedrijfje gehad; dat bedrijfje doet het niet zo goed en het gevolg is de bijstand. Zij wonen daar dan nog steeds gezamenlijk en dan mag opeens die commerciële relatie niet meer gelden.

De heer **Linschoten** (VVD): In uw geval mag op grond van deze regeling

er niet van uit worden gegaan dat het gezamenlijk bewonen van onroerend goed gebaseerd is op een commerciële relatie. Dat heeft niets te maken met andere commerciële relaties die hebben bestaan of nog steeds bestaan.

□

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Willems heeft gezegd dat hier sprake is van een slordige gang van zaken. Ik laat die opmerking graag voor zijn rekening. Zijn woorden worden meer ingegeven door het feit dat hij het niet met ons eens is.

Ik kan zijn vraag of met andere ministeries overleg is gepleegd, bevestigend beantwoorden. Ik heb dit ook in het mondeling overleg al enige malen gedaan. Dat geldt zowel voor VROM als voor Financiën. De zorg die in zijn betoog doorklinkt voor het slaan van gaten in bezuinigingsoperaties, spreekt mij uiteraard wel aan.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Willems blijft stellen dat er wel sprake is van het doorbreken van een all-in norm. Ik blijf op grond van de motieven, die ik al eerder naar voren heb gebracht, verdedigen dat in een bepaalde situatie aan de drie bestaande all-in normen een nieuwe wordt toegevoegd vanwege het simpele feit, dat hierbij sprake is van een verschil in onderscheid met betrekking tot de kosten van het bestaan. Van een doorbreking van de in de bijstandswet geldende systematiek is geen sprake. Ik zeg dit ook in reactie op een opmerking van mevrouw Groenman.

Hetzelfde geldt voor de financiële afhankelijkheid. De nieuwe norm is exact afgestemd op de behoeften, die bepalend zijn in het kader van de Algemene Bijstandswet. Ik weet dat elementen daarin bestreden worden. Ik meen duidelijk in de stukken te hebben aangetoond dat het verschil van 10% goed is onderbouwd; het gaat om twee keer 5%.

De heer Willems heeft mij een reactie gevraagd op de positie van de buitenlanders met gezinnen in het buitenland. De heer Wolters heeft daarover nog een vraag gesteld. Ik merk op, dat een en ander niet alleen geldt voor buitenlanders, maar voor elke bijstandsgerechtigde in Nederland – dus ook Nederlanders – met een gezin in het buitenland. Dat is het normale principe, dat ten grondslag ligt aan de Algemene Bijstandswet. Ik denk dat je die principiële lijn op dit punt niet kunt en mag doorbreken.

De heer **Willems** (PSP): Het gaat hierbij om een zeer specifieke, benoembare groep buitenlanders. Als ik mij beperk tot degenen, die recht hebben op een RWW-uitkering, gaat het om personen, die hier gewerkt hebben, een werkloosheidsuitkering meestal hebben gehad en daarna terechtgekomen zijn in de RWW, terwijl zij een gezin hebben in het buitenland. Daarvan dreigt een deel onder de woningdelerskorting te vallen. Zij komen nu op de 70%-norm en dreigen te komen op de 60%-norm. Dat dit ook voor Nederlanders geldt, is voor mij geen probleem.

Ik heb het immers alleen over de – vrij structurele – groep buitenlanders, wier gezin in het buitenland verblijft en onderhouden moet worden door hen. Ik vind dat de staatssecretaris alleen voor die groep een uitzondering moet maken in de nieuwe regeling, door ze uit te sluiten voor de 60%-norm. Dat lijkt mij volstrekt logisch, omdat wij ook in andere opzichten, bij voorbeeld bij het betalen van kinderbijslag, ermee rekening houden dat zij een gezin te onderhouden hebben.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Het is niet zo logisch als de heer Willems veronderstelt. Dat betoog gaat in principe ook op voor de all-in norm van 70%. Vandaar, dat ik daarnaar verwijs.

De heer **Willems** (PSP): U mag best meer uitzonderingen maken, maar daarom vraag ik helemaal niet. Ik vraag u alleen voor deze specifieke groep een uitzondering te maken, zoals u dat ook voor bejaarden, zusters en broers met een commerciële relatie en voor een aantal andere mensen doet. Dit is een heel duidelijk benoembare groep. U kunt er absoluut geen bezwaar tegen hebben, daarvoor een uitzondering te maken. Anders ontnemt u betrokkenen de mogelijkheid, hun gezin te blijven onderhouden, hetgeen in strijd is met de CDA-ideologie.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Die bedoeling was mij echt wel duidelijk. Ik heb mijn motieven voor deze aanpak gegeven in het kader van het algemene bijstandsbeleid en daarbij zou ik het willen laten.

Mevrouw **Dales** heeft gezegd dat de discussie over de kloosterlingen nog wel door haar in de gaten wordt gehouden, met name als het gaat om de fiscale kant van de zaak. Ik neem graag aan dat zij dit zal doen. Ik heb op dit moment niets toe te voegen aan hetgeen ik hierover heb gezegd.

De Graaf

Zij is verheugd over de tegemoetkoming die ik in haar richting heb gedaan met betrekking tot een deel van haar motie op stuk nr. 20. Ik zal mij daar serieus aan houden. Dit betekent echter niet, zoals zij vervolgens meent, dat het ook moet worden gedaan voor arbeidsongeschikten en dergelijke, omdat anders onderscheid moet worden gemaakt naar de bron van het inkomen, hetgeen naar mijn gevoel niet in overeenstemming is met wat wij bedoelen.

Mevrouw Dales (PvdA): Twee maal vijf is tien, maar dat is natuurlijk geen fundamentele onderbouwing van het behoeftecriterium. Je moet echter op goede gronden zeggen: Dit zijn de behoeften van samenwoners en dan van allen! Ik ben echter blij, dat de staatssecretaris heeft toegegeven dat dat niet geldt voor sommige ouderen. Dat is dus geen verdedigingslinie meer om andere uitzonderingen te weren.

Staatssecretaris De Graaf: Bij ouders die verzorging behoeven is toch wel sprake van een afwijkende situatie. Er is niet alleen sprake van economische voordelen maar tevens van economische effecten van een verzorging door het kind van de ouders. Ik blijf dus vasthouden aan hetgeen ik eerder over deze motie heb gezegd.

Mevrouw Groenman blijft het een slechte zaak vinden. Zij is van oordeel dat de twee maal 5% niet is onderbouwd. Ik blijf op dit punt met haar van mening verschillen.

Over de voorlichting heb ik al het nodige gezegd. Ik heb niets toe te voegen aan hetgeen ik hierover in eerste termijn naar voren heb gebracht.

Mevrouw Brouwer blijft het een glibberige zaak vinden. Die opvatting moet ik uiteraard voor haar rekening laten. Ik meen namelijk dat sprake is van een welonderbouwde nadere invulling van een nieuwe all in-norm van 60%. Uiteraard is op zich sprake van een heel andere norm. De drie all in-normen van 100%, 90% en 70% zijn onderbouwd door het behoefte-element. De 60%-norm is een daarvan afwijkende all in-norm. In die zin is de norm gans anders, maar niet als het gaat om het geven van een antwoord op de vraag in welke kosten van bestaan de ABW, zijnde een complementaire voorziening, dient te voorzien.

Van een inbreuk op het privéleven is geen sprake. **Mevrouw Brouwer** zegt terecht dat de situatie van

iemand die werkt en loon ontvangt gans anders is. Dat is duidelijk, maar daar speelt het behoefte-element geen rol. Een loonbetaling is heel iets anders dan het uitvoeren van de ABW. Bij de ABW komen beoordelingsmomenten om de hoek kijken, die louter te maken hebben met de behoefte-beoordeling. In die zin is de ABW gans anders dan de situatie waarin normaal wordt gewerkt.

Ik meen, dat ik hiermee ook de heer **Wolters** heb beantwoord. Ik zeg nogmaals nadrukkelijk dat ik luister naar de opmerkingen vanuit het veld. Wij zullen zo snel mogelijk reageren als daartoe aanleiding bestaat.

De heer **Van der Vlies** verklaarde zich al eerder in principe akkoord. Ook gezien mijn toezegging met betrekking tot de evaluatie is hij bereid mij te steunen. Ik wil proberen zo ruimhartig mogelijk te handelen en te voorkomen dat drempels worden opgeworpen.

Aan de heer **Linschoten** wil ik nog zeggen dat de regeling natuurlijk niet van toepassing is als het gaat om een ruimere verwantschapsgraad als broer-zus.

De beraadslaging wordt gesloten.

De Voorzitter: Ik stel voor, aanstaande dinsdag te stemmen.

De heer **Willems (PSP):** Ik verzoek u, er rekening mee te houden dat ik een motie voorbereid op het punt van de woningdelerskorting voor buitenlanders. Die motie zal ik bij de stemmingen aan de orde stellen.

De Voorzitter: Wij wachten dat af. Het is gebruikelijk dat dan de motie in concept van tevoren wordt rondgestuurd.

Overeenkomstig het voorstel van de Voorzitter wordt besloten.

Aan de orde is de behandeling van het wetsvoorstel **Wijziging van de Heffingwet industriellawaai 1984 (18713)**.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Tommel (D'66):** Mijnheer de Voorzitter! Het wetsvoorstel tot wijziging van de Heffingwet industriellawaai 1984 kan niet los worden gezien van zaken die bij de behandeling van die heffingwet, verleden jaar, aan de orde zijn gekomen. Toen kwam de regering met een voorstel dat was gebaseerd op de verwachting dat de uit de heffing industriellawaai te

financieren uitgaven in 1984 f 25 mln. zouden belopen.

Die heffing is een bedrag per geluidsfactor en omdat gebleken was dat het totaal aantal geluidsfactoren dat meetelde voor de heffing belangrijker was dan oorspronkelijk was aangenomen, betekende dit een aanzienlijke stijging van het te betalen bedrag per geluidsfactor. In feite ging het om een verdubbeling. Het zag er heel indrukwekkend uit, maar het had natuurlijk geen feitelijke betekenis. De Nederlandse industrie behoefde er geen gulden meer voor op tafel te leggen. Toch liepen NCW en VNO te hoop, hetgeen niet verwonderlijk is, omdat deze heffing zich aldaar niet in een buitengewoon grote populariteit mag verheugen.

Parallel hieraan begonnen enkele bedrijven een soort kruistocht tegen de heffing. Zij zouden, althans volgens hun zeggen, door de heffing min of meer geruïneerd worden. Thans kan worden geconstateerd, dat dit niet meer is geweest dan borrelpraat. Helaas lieten de woordvoerders van de regeringspartijen, mevrouw **Oomen** en de heer **Braams**, zich hierdoor verleden jaar wel op slep-touw nemen. Zij dienden een amendement in dat ertoe strekte de opbrengst van de heffing te halveren met als motief: er is minder lawaai dan was gedacht, omdat de industrie zelf al maatregelen heeft genomen en dus is er ook minder geld nodig voor de sanering. Ik stel, net als verleden jaar, vast dat deze opvatting op geen enkel onderzoek was gebaseerd.

Na enige 'massage' door de minister bleef de schade beperkt tot f 5 mln. en werd overeengekomen dat de regering opnieuw een onderzoek zou laten verrichten naar de kosten van de sanering van het industriellawaai. Dit onderzoek werd opgedragen aan **Metra Consulting** en onlangs vonden wij het eindrapport in de bus. Nu is er, ook in de politiek, geen groter vermaak dan leedvermaak en ik constateer dan ook met plezier dat uit het rapport zonneklaar blijkt, dat de minister en wij – met 'wij' bedoel ik nu de oppositie ter linker zijde – verleden jaar het gelijk volstrekt aan onze kant hadden.

Ook **Metra Consulting** is van oordeel dat de kosten van de sanering van het industriellawaai niet wezenlijk afwijken van de in de periode 1976/1977 gemaakte raming en dat is voor die raming wel een compliment dat mag ook wel eens worden gezegd. Daarbij werd ook duidelijk, dat de verhalen over de indrukwekkende

Tommel

maatregelen die al door de industrie zouden zijn getroffen met vele korrels zout moeten worden genomen. Uiteraard hebben sommige individuele bedrijven veel gedaan op het gebied van de geluidhinderbestrijding, maar dan spreken wij wel over de uitzondering die de regel bevestigt.

Ook de regering heeft haar conclusies getrokken uit het rapport van Metra Consulting. Het wetsvoorstel dat wij thans bespreken is zeer consequent gebaseerd op het benodigde bedrag van f 25 mln. plus de f 5 mln. die de regering vorig jaar ten onrechte tekort is gekomen.

Uit het voorgaande zal duidelijk zijn dat de fractie van D'66 het wetsvoorstel zal steunen. Ik merk daarbij op dat het voor de individuele bedrijven gaat om nauwelijks interessante bedragen. Er kan zelfs niet worden gezegd dat de heffing enige stimulerende invloed heeft op de bestrijding van het industrielawaai. Het is in dit verband ook veelzeggend dat geen enkel bedrijf een beroep heeft gedaan op de subsidiemogelijkheid voor de ontwikkeling van stille technologie.

Het is mogelijk om vandaag uitvoerig te spreken over de wijze waarop de heffingsregeling wordt uitgevoerd. Ik zal dat om twee redenen niet doen. De eerste is dat naar mijn stellige overtuiging de regeling soepel en met grote flexibiliteit wordt toegepast en dat degenen die de heffing moeten betalen het zo gemakkelijk mogelijk wordt gemaakt.

De tweede reden is dat het om nauwelijks interessante bedragen gaat. Het sop is de kool niet waard. Het heeft me dan ook verbijsterd dat de heer Braams samen met mevrouw Oomen nu weer een amendement heeft ingediend om de opbrengst van de heffing met vijf miljoen te verlagen. De meest voor de hand liggende verklaring zou zijn dat de indieners slechte verliezers zijn die jaar na jaar hun gelijk proberen te halen op grond van steeds andere argumenten. Ik verwerp die verklaring als te kinderachtig. Er is in mijn ogen meer aan de hand.

Ik kan het amendement niet anders zien dan als het structureel aantasten van een belangrijk onderdeel van het beleid van de minister. Dat is overigens voor de VVD niet ongewoon. Ook gisteren liet de heer Braams bij de behandeling in een UCV van het indicatieve meerjarenprogramma lucht 1985-1989 van de bewindsman weinig heel.

En hedenmiddag heeft de VVD-fractie de minister bij de stemming over de Interimwet beperking varkens- en pluimveehouderijen opnieuw als een baksteen laten vallen. Ik vraag mij af, of de minister nog wel het vertrouwen van de VVD-fractie heeft. Uit de opstelling van de heren Braams en Te Veldhuis blijkt dat dit niet langer het geval is. Wie als partijgenoot van een minister een amendement indient voor een onnozele vijf miljoen gulden, amendeert niet maar geeft een politiek signaal!

□

Mevrouw Oomen-Ruijten (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Op de valreep praten wij nu opnieuw over de heffing industrielawaai. Het wetsvoorstel had naar ons oordeel veel eerder ingediend moeten en kunnen worden. De verklaring die hiervoor in de nota naar aanleiding van het verslag wordt gegeven, bevredigt ons niet. Wij vinden het naar dat de minister de belofte die hij verleden jaar heeft gedaan, niet heeft kunnen nakomen.

In de tweede plaats de opbrengst van de heffing. Die is wederom te laag gebleken. Dat staat in de memorie van toelichting en het blijkt uit de tabellen. Over 1984 zal slechts 12,5 miljoen worden geïnd in plaats van de beoogde 20 miljoen. Nu geeft de minister een gewenste opbrengst van 22,5 miljoen aan. Zijn redenering zal ongetwijfeld zijn dat deze verhoging van 12,5% binnen de verleden jaar genoemde noodzakelijke stabilisatie binnen een marge van 10 tot 15% valt. Het zit er keurig tussenin, dus er is geen vuiltje aan de lucht, volgens deze macro-benadering. Maar een macro-benadering is nog wel iets anders dan een micro-benadering voor het bedrijf waarom het gaat.

Ik zou de zaak willen omdraaien: hoe je het ook wendt of keert, de individuele heffingsplichtige krijgt in 1985 een aanslag die 80% hoger is dan in 1984. En dat is bepaald geen stabilisatie te noemen, welke redenen er dan ook voor die verhoging worden aangevoerd.

De heer Tommel (D'66): Het is geen kunst om te zeggen dat er sprake is van een grote verhoging, u heeft er verleden jaar met uw amendement immers voor gezorgd dat de heffing veel lager werd! Logisch zou zijn geweest om elk jaar een stroom van f 25 miljoen teweeg te brengen. Maar het was niet de schuld van de minister dat dat niet doorging. U verwijt nu de minister een verhoging die aan u zelf te wijten is. Bovendien praten we

weliswaar over een verhoging van 80%, maar het gaat om bedragen van niets, dat weet u ook wel.

Mevrouw Oomen-Ruijten (CDA): Ik zou de heer Tommel er dan toch op willen wijzen, dat er verleden jaar aanvankelijk een verhoging van 100% werd voorgesteld. Wij hebben toen tegen de minister gezegd dat dit werkelijk niet kon. De redenering was dat er f 25 miljoen moest binnenkomen. Wij hebben het Metra-rapport niet aangevochten. De heer Tommel suggereerde dit wel, maar dat was onjuist. Het probleem was echter dat het bedrag van f 25 miljoen steeds op andere berekeningen was gebaseerd en dat het micro-niveau daar de dupe van werd.

Er was dus een bedrag afgesproken dat een bepaald bedrijf moest opbrengen, maar dat werd ineens verdubbeld. Die verdubbeling hebben wij verleden jaar teruggebracht tot 50% en daarmee zou de minister f 20 miljoen binnenhalen. Nu is dit bedrag geen f 20 miljoen geworden, het werd maar f 12,5 miljoen. De minister wil een bedrag van f 22,5 miljoen ontvangen. Dat kan beredeneerd worden, maar nu blijkt dat het bedrijf, dat enige geluidsvermindering maatregelen heeft getroffen, toch 80% meer moet opbrengen. Dat komt niet omdat wij verleden jaar hebben geamendeerd. Toen was er al sprake van een verhoging van 50%. Nu komt er weer 80% bovenop en dat vinden wij voor het individuele bedrijf onaanvaardbaar. Het gaat echter niet om de bedragen.

De heer Tommel (D'66): Het gaat natuurlijk wel om de bedragen. Mevrouw Oomen geeft een volstrekt verkeerde voorstelling van de zaken. De Nederlandse industrie wist dat er f 25 miljoen moest worden gebracht; dat is in al die jaren niet veranderd. Het gaat dus niet om sterke verhogingen van bedragen. Alle bedrijven gezamenlijk brengen f 25 miljoen op; jaar op jaar. Dat is het uitgangspunt.

Mevrouw Oomen-Ruijten (CDA): Ik wilde dat ik de mogelijkheden had om de heer Tommel dit 'aan zijn verstand te peuten'. Het kan ook zijn dat hij het niet wil begrijpen. Als de toenmalige bewindsman de afspraak had gemaakt met de werkgeversorganisaties om f 25 miljoen op te brengen, was er geen enkel probleem geweest. De verdeling daarvan was hun zaak. Dit nu is geen regulerende heffing. Het is gewoon een financieringsbron. Wat heeft de minister gedaan? Samen met de Kamer is de afspraak gemaakt

Oomen-Ruijten

dat een bedrag van f 25 miljoen zou moeten worden geïnd op grond van bepaalde berekeningsgrondslagen. Nu krijgen wij die f 25 miljoen niet binnen.

Dat betekent dat wij de berekeningsgrondslagen iedere keer moeten verhogen. Verleden jaar gebeurde dat met 100% en nu met 80%. Het individuele bedrijf begrijpt dat niet. De overheid moet een rechtvaardigheidsbeginsel hanteren. Als wij iets willen doen voor ons aller leefmilieu moet een rechtvaardige heffing worden toegepast. Men moet niet van het ene op het andere jaar besluiten om de tarieven met 100% te verhogen, omdat het geld niet binnenkomt. Dat is voor ons onaanvaardbaar.

De 80% hogere aanslag voor 1984 noemen wij beslist geen stabilisatie. De minister is zo vriendelijk geweest om de inschattingsfouten die geleid hebben tot die lage opbrengst, voor eigen rekening te nemen, zo stelt hij in de memorie van toelichting. De verhoging met f 10 miljoen van de effectieve opbrengst wordt nu onderbouwd met de uitkomsten van het Metra-rapport. Dat rapport bevestigt de eerder aangenomen totale omvang van de saneringsoperatie die f 400 miljoen moet kosten. Daarvan moet f 250 miljoen uit heffingen komen.

Wij gaan daarmee akkoord. Ik teken hierbij aan dat dit Metra-rapport niet meer dan een schatting is. De vraag is of al op dit moment jaarlijks f 25 miljoen nodig is. Is er voor 1985 een bedrag van f 22,5 miljoen nodig? Die vraag geldt te meer gezien het feit, dat bij de zonering een achterstand is opgelopen, hoe jammer wij dat ook vinden. De minister loopt daar in het verslag wel heel erg gemakkelijk overheen. Er zijn nog nauwelijks zones vastgesteld. Wat dit betreft, zullen wij geruime tijd moeten wachten, al wordt hier en daar gesproken over 1 september 1985.

Het gevolg is dat ook concrete saneringsprogramma's voorlopig niet beschikbaar zijn. Pas dan is immers zeker wat de exacte saneringskosten zijn. Ook pas dan kan worden nagegaan in welke gevallen er sprake zal zijn van onevenredig zware lasten waarvoor een schadevergoeding kan worden uitgekeerd.

Het door de minister gehanteerde criterium van een noodzakelijke geluidsreductie van 10 tot 15 dB (A) mist naar ons oordeel voldoende onderbouwing. Waar namelijk weinig of geen maatregelen zijn genomen, is

een vergaande reductie wellicht mogelijk tegen veel geringere kosten. Waarom zal je daarvoor dan een schadevergoeding geven? Die koppeling aan die 10 tot 15 dB (A) is dus niet noodzakelijk. Waar al wel maatregelen genomen zijn, kan men na het afleggen van het eerste traject een verdere reductie, misschien slechts van enkele dB (A)'s, bereiken met erg hoge kosten. Is daarvoor geen schadevergoeding beschikbaar?

Uit de informatie die wij gekregen hebben, hebben wij overigens begrepen dat er met het bedrijfsleven geen overeenstemming is over die schadevergoedingsregeling. Men heeft ons gesuggereerd dat er zelfs geen gesprekken meer zijn. Ik kan dat eenvoudigweg moeilijk geloven. Ik wil dan ook graag van de minister vernemen of er inderdaad geen overleg meer gevoerd wordt en zo ja, wie dit afgebroken heeft. Wanneer kan het overleg, indien het afgebroken is, hervat worden?

Het lijkt erop dat de minister een potje, een soort fonds, gaat creëren, waaruit achteraf schadevergoedingsbedragen worden uitgekeerd, los van de vraag, of er vooraf op basis van concrete programma's claims te verwachten zijn. Naar onze mening is dat nooit de bedoeling geweest van het instrument schadevergoeding als zodanig. Bovendien komt het ons voor dat de inspanningen om de schadevergoedingsregeling ex artikel 125 van de Wet geluidhinder nader uit te werken, leiden tot dubbel werk, gezien het feit dat er wordt gewerkt aan één geïntegreerde schadevergoedingsregeling.

Wij wijzen een verhoging van de heffingsbedragen met maar liefst 80% af. De apparaatskosten liggen vast, want het is geen regulerende heffing, maar een bestemmingsheffing. Welnu, wij weten wat het komend jaar moet worden uitgegeven voor het apparaat. Wij willen niet tornen aan die apparaatskosten. Ook zijn wij van mening dat de zoneringsoperatie niet mag worden vertraagd. Dit betekent dat de kosten voor onderzoek, die uit de heffing moeten worden gefinancierd, vrij moeten worden gemaakt. Als wij dit alles bij elkaar tellen, zal een bedrag van f 17,5 miljoen ruim voldoende zijn om de uitgaven voor de komende periode te dekken. Dit is dus f 5 miljoen minder dan de minister nu voorstelt.

Mijn college Braams heeft daarom mede namens mij en collega Van der Vlies een amendement ingediend, dat strekt tot verlaging van de heffingsbe-

dragen. Wij hebben dit besluit genomen, omdat de rechtvaardigheid, zeker wanneer het heffingen betreft, in acht moet worden genomen. Want hoe moeten wij anders een individuele heffingsplichtige vertellen hoe het telkenjare kan gebeuren dat de heffingen met 100% of 80% worden verhoogd? Wij denken dat er een zekere rechtvaardiging moet zijn. Dat is dan ook de reden dat wij gekomen zijn tot het amendement dat is ingediend en dat al door collega Tommel is besproken. Overigens zal de heer Braams nog een nadere toelichting op het amendement geven. Voor de individuele heffingsplichtige is er dus geen stabilisatie. Er zal nog steeds een verhoging van het heffingsbedrag stelen.

Ik kom tot mijn slotopmerking. Wij verwachten dat wij in staat zullen zijn, een oplossing te vinden voor de hele structuur van de milieuheffingen en de hele financiering van het milieubeleid. Dat betekent dat de heffingswet die vandaag aan de orde is, het komende jaar zal verdwijnen, zoals de minister ook in de memorie van toelichting heeft aangegeven. Mocht de heffingswet echter nog niet kunnen verdwijnen, omdat wij niet in staat zijn om de financiële structuur af te ronden, dan neem ik daarop alvast een voorschot. Ik zeg dan ook dat de verhoging die nu is gepresenteerd, het volgende jaar in elk geval niet meer in die vorm zal kunnen worden gepresenteerd.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Het wetsvoorstel waarover wij nu spreken, is wel op een laat tijdstip bij de Kamer ingediend. Met wat kunst- en vliegwerk moest ruimte worden gemaakt voor een zo snel mogelijke behandeling, zodat de wet nog per 1 januari a.s. kan ingaan. Maatschappelijke organisaties hadden daardoor nauwelijks gelegenheid, commentaar te leveren. Het vorige jaar noemde de minister dit bij de behandeling in de Eerste Kamer een ongelukkige situatie. De belangrijkste oorzaak is volgens de nota naar aanleiding van het verslag het onderzoek dat door Metra Consulting BV is verricht.

Niet bekend is ons waarom het hoofdrapport pas eind juli 1984 afgerond kon worden. Vooral de evaluatie van de heffing had toch eerder gemaakt kunnen zijn. Deze was immers gebaseerd op gegevens betreffende de heffing 1982-1983.

Van der Vlies

Konden er geen afspraken worden gemaakt over tussentijdse rapportage? Ik stel dit aan de orde, omdat bij mij twijfel is blijven bestaan over de vraag of echt wel alles is gedaan om een zo late indiening te voorkomen. Ik zou het dan ook op prijs stellen, als de minister hierop in zijn antwoord nog zou willen ingaan. In het verslag hebben wij gevraagd om meer informatie over de bestemming van de uit de heffing komende middelen. De minister is daar zeer royaal aan tegemoet gekomen. Ik heb daarover echter nog een vraag. Eerst was ons niet geheel duidelijk wat er met de middelen allemaal zou worden gedaan, omdat de opbrengsten 2,2 miljoen hoger zijn dan de uitgaven voor 1985. Nu blijkt uit de nota naar aanleiding van het verslag dat dit gebruikt wordt voor afdekking van de ontsane tekorten over 1984. Het tekort over dat jaar bedraagt echter 6,2 miljoen. Hoe worden nu de overige uitgaven gefinancierd?

Voorzitter! Een andere vraag betreft de opbouw van de behoefteeraming van jaarlijks van 25 miljoen. In de nota staat dat 150 miljoen nodig zal zijn voor de gevallen waarin de geluidsbelasting met meer dan 10 dB (A) zal moeten worden teruggebracht. Dan is er daarnaast nog eens 140 miljoen nodig voor situaties die als akoestisch zeer gecompliceerd moeten worden aangemerkt. Deze 290 miljoen kunnen worden gehalveerd vanwege de 20-jarige levensduur van de investeringen, die in samenhang met de 10-jarige saneringsperiode de mogelijkheid bieden om aan te sluiten bij de vervangingsinvesteringen. Gespreid over 10 jaar wordt dit dus een bedrag van ongeveer 15 miljoen voor saneringsuitgaven. In het IMP-Geluid zie ik echter maar een bedrag van 6,8 miljoen staan, dat oploopt tot 12,8 miljoen in 1989. Vanwaar dit verschil?

Ik maak in dit verband overigens ook een opmerking over het criterium 'noodzakelijke vermindering van de geluidsbelasting met meer dan 10 dB (A)'. Een bedrijf dat nooit veel aan geluidsvermindering heeft gedaan en nu voldoet aan dit criterium, dus eronder valt, krijgt een schadevergoeding die wordt betaald door andere bedrijven die in het verleden wel iets tegen geluidsoverlast hebben gedaan. Dit is een vreemde zaak, waarop ik graag een reactie van de bewindsman verneem.

De zojuist genoemde 15 miljoen gulden moet nog worden verhoogd met een bedrag van 2 miljoen gulden

ten behoeve van diverse uitgaven en een bedrag van ongeveer 8 miljoen gulden voor apparaatskosten. Zo krijgen wij het bedrag van 25 miljoen gulden. De financiering van de apparaatskostenvergoeding wordt echter overgeheveld naar het Provincie- en het Gemeentefonds, waardoor financiering uit de algemene middelen zal plaatsvinden. De behoefteeraming voor 1989 komt dan op ongeveer 15 miljoen gulden uit. Waarom kon in de nota naar aanleiding overigens geen kwantificering worden gegeven van de gevolgen van de overheveling, als nu wel bekend is dat de apparaatskosten ongeveer 8 miljoen gulden bedragen?

De overheveling dient volgens de nota Herziening milieufinanciering uiterlijk op 1 januari 1989 te zijn gerealiseerd. Het kan dus ook eerder. Ik vraag de minister dan ook hoe groot hij de kans acht dat de overheveling eerder plaatsvindt. Hoe ligt zijn prioriteit bij dit punt? Velen zullen immers niet begrijpen dat nu financiering uit heffingen gerechtvaardigd is, als na 1 januari 1989 financiering uit de algemene middelen de meest verantwoorde keuze is.

De structurele verhoging met 5 miljoen gulden wordt verdedigd met het argument dat de redenen die verleden jaar aanwezig waren voor een verlaging door de Metra-studie zijn ontzenuwd. Ik ben echter van mening dat een dergelijke verhoging moet worden verdedigd op grond van de te verwachten uitgaven, die door middel van een heffing moeten worden gefinancierd. Dan zie ik nog niet veel reden voor een structurele verhoging, gehoord de opmerkingen die ik zojuist heb gemaakt.

De nu voorgestelde verhoging met 80% is ook vrij drastisch en veroorzaakt voor afzonderlijke bedrijven schokeffecten. Daarom deed ik mee aan de amendering die dit percentage terugbrengt tot de helft, te weten 40.

Er is een inventarisatie aangekondigd van het te verwachten beroep op schadevergoeding dat bedrijven op grond van diverse sectorale milieuwet-ten kunnen doen in verband met zogenaamd onevenredig zware vergunningeisen. Dit houdt verband met het voornemen, tot één schadevergoedingsregeling te komen. Ook in de dereguleringsoverwegingen op het terrein van ruimtelijke ordening en milieu, conclusie 44, is onderzoek aangekondigd, met als uitgangspunt dat de vergunningverlener in beginsel verantwoordelijk moet zijn voor de financiering van de schadevergoeding.

Dit alles wijst erop dat de schadevergoedingsregeling ex artikel 124 van de Wet geluidhinder en de hiermee samenhangende financiering binnenkort ingrijpend kan worden gewijzigd. Is het ook om deze reden niet voorbarig, over een structurele verhoging met 5 miljoen gulden te spreken?

Ik heb nog twee korte vragen. Hoe is de stand van zaken met het indelen van bedrijven? Is het bericht juist dat de status van ongeveer honderd bedrijven, 10% van het aantal heffingsplichtige bedrijven, nog onduidelijk is? Dit probleem zou toch medio 1984 zijn opgelost?

Uiteindelijk is het mij niet duidelijk geworden dat substantiële stappen zijn gezet op de weg naar zonerings. De minister oordeelt dat geen sprake is van een achterstandsituatie ten opzichte van eerdere beleidsvoor-nemens, maar hij herinnert tegelijkertijd vrij uitdrukkelijk aan het feit dat steeds is ingecalculeerd, dat het nodig zal zijn, op ruime schaal van de mogelijkheid gebruik te maken om de zoneringsperiode van twee jaar met maximaal twee jaar te verlengen.

Zonder in casuïstiek te blijven vervallen, maar wel als testcase, wil ik de minister het volgende vragen. Zijn nu voor de lokatie Wittenburg te Amsterdam, betreffende Stork Werkspoor Diesel – een op de zonerings vooruitlopend saneringsproject – al bouwvergunningen afgegeven in de zin van de Woningwet voor nieuw te bouwen woningen binnen de 55 dB (A) etmaalwaarde-contour van Stork Werkspoor Diesel?

Met belangstelling zie ik het antwoord op de door mij gestelde vragen tegemoet, Voorzitter.

□

De heer **Veldhoen** (PvdA): Voorzitter! Volgens de regering is er geen aanleiding om wijzigingen aan te brengen in de afspraken die destijds, bij de parlementaire behandeling van de Wet Geluidhinder, zijn gemaakt. Dit betekent dat een niet geringe brongerichte taakstelling in het saneringsplan, met een looptijd van tien jaar, moet worden uitgevoerd. Wij zijn nu een paar jaar bezig met dit plan en met dit heffingssysteem, waarvan dit jaar de regeling bij wet plaatsvindt. Om de benodigde maatregelen te kunnen nemen, zou de heffing jaarlijks f 25 mln. moeten opbrengen. Dat was in 1979 zo en dit is in 1984 nog zo.

Dit jaar koos de regering voor een wijziging van de wet van het vorig jaar. Wij kunnen daarmee instemmen.

Veldhoen

Het wijst er wellicht op dat, gezien de geringe afwijkingen die in het wetsvoorstel zijn verwerkt (behalve uiteraard de tariefstelling), een aantal aanloopmoeilijkheden en kinderziekten nu wel overwonnen zijn. Dat zou uitstekend zijn, want de saneringsoperatie vereist een stabiel programma, een stabiele uitvoering en het liefst ook een stabiele heffinggrondslag en stabiele heffingen.

Op basis van de gepresenteerde evaluatiegegevens zijn wij met de regering van mening, dat een aanvaardbare uitvoeringsmogelijkheid aanwezig is. Ook is nu meer bekend over het aantal inrichtingen en hun geluidproductie, al is nog niet alles bekend. Een aantal factoren leiden tot een lagere opbrengst dan verwacht was. Wij hebben dit vorig jaar kunnen lezen. Dit was één van de redenen waarom bij de behandeling vorig jaar ook een aantal discussies werd gevoerd over de tariefstelling.

Het leidde tot een amendement over de opbrengst en tot een evaluatie en actualisering van het saneringsprogramma. Op dit laatste behoef ik hier verder niet in te gaan, omdat de resultaten volgens mij aangeven dat de onderbouwing van de saneringsoperatie – en dus de geschatte saneringskosten over de geplande periode – nauwelijks een afwijking te zien geeft en geen invloed heeft op de benodigde gelden.

Er is, zoals voorspeld, 25 mln. per jaar nodig, om de klus te klaren. In vorige jaren is men daar niet op uitgekomen, zodat er nu een tekort is, hetgeen betekent dat er vertraging is. Dit wordt nu wellicht recht getrokken, omdat CDA en VVD vorig jaar in hun derde termijn, blijkens de Handelingen, een neerwaartse bijstelling of fasering, mits goed gefundeerd, niet bij voorbaat uitsluiten. Ik zou er dan ook van zijn uitgegaan, dat de regeringspartijen dit jaar wel met het uitgangsbetrag akkoord gaan. Immers, de vraag of het bedrag van f 25 mln. nu wel of niet nodig is, is hierbij niet aan de orde. Het gaat om het heffingsbedrag.

De PvdA-fractie gaat in elk geval wel akkoord. Dit was ook vorig jaar onze opstelling. Wij zouden er immers tegenstander van zijn, als, anders dan om puur technische redenen, zou worden gekozen voor verlenging van de saneringsperiode. Ik vrees dan voor extra kosten en een verslechtering van de effectiviteit, omdat een groot aantal basiskosten blijven doorlopen en de periode van tien jaar sterk wordt overschreden.

Het voorstel van de regering houdt in dat de opbrengst nu tot 22,5 mln. en vervolgens tot 25 mln. zou worden verhoogd. Pas met dit bedrag – dit volgt ook uit de nota naar aanleiding van het eindverslag – zullen de inkomsten en de uitgaven met elkaar in de pas lopen. Nu is er al wat getemporeerd en het is dan ook begrijpelijk dat de extra verlaging van vorig jaar ongedaan wordt gemaakt door de minister.

Hoewel het nu niet het tijdstip is om te praten over de notitie herziening van de financiële structuur milieubeleid – dat komt nog – stel ik nu al vast dat ook dan 25 mln. nodig zal zijn. Dat bedrag zal dan niet worden opgebracht door deze heffingsplichtigen, maar worden bereikt door de brandstofheffingen. Of hiermee het principe 'de vervuiler betaalt' volledig tot zijn recht komt, laat ik in het midden. Ik neem aan dat de minister ervan uitgaat dat het bedrag van 25 mln. door de heffingen wordt opgebracht, anders zou hij zelf een reuzezwaai maken.

Mevrouw **Oomen-Ruijten** (CDA): Kunt u dit nu eens verklaren, anders dan uit afspraken? Ik kan mij best voorstellen dat wij over twee jaar zullen constateren dat wij niet een bedrag van 25 mln. maar van 50 mln. nodig hebben. Wij weten het op dit moment nog niet zeker. Ook het nieuwe Metra-rapport is alleen maar een schatting.

De heer **Veldhoen** (PvdA): Toe nou, mevrouw Oomen. In 1979 is er geschat en in 1984 opnieuw. De schattingen worden niet weerlegd. Iemand die ze wil weerleggen, dient met nieuwe cijfers te komen en niet zomaar een amendement in te dienen van 17,5 mln. of zo.

Mevrouw **Oomen-Ruijten** (CDA): Dat is het nu precies. Ik zou het Metra-rapport niet durven aantasten. Als ik dat zou willen doen, zou ik ook moeten gaan taxeren en dat kan ik niet. Niemand kan dat, voordat wij precies gezondeerd hebben en dat moet nog gebeuren.

De heer **Veldhoen** (PvdA): Als niemand iets weet, is het bedrag schijnbaar uit de lucht komen vallen en dan heeft u het Metra-rapport niet goed gelezen. Ik vraag mij inderdaad af of de regeringspartijen het gelezen hebben en of zij van mening zijn dat straks 25 mln. beschikbaar moet worden gesteld. Verleden jaar heeft het CDA om een onderzoek gevraagd. Ik had liever gehad dat het het wetsontwerp had gesteund en een motie had ingediend om onderzoek te vragen.

Het amendement dat verleden jaar is ingediend heb ik onder de categorie 'b' van bedroevend geplaatst, aangezien het in het geheel niet onderbouwd was en dat is nu wederom het geval. Ik ga af op de cijfers die de minister presenteert en op zijn argumentatie. Dit stuk milieubeleid spoort met datgene wat de Wet Geluidhinder indertijd beoogde. Elke neerwaartse amendering moet gecompenseerd worden. Het geld is wel degelijk nodig. De minister heeft zijn plannen ervoor ontvouwd.

Hij heeft al aangekondigd dat hij volgend jaar zal komen met het bedrag van 25 mln. Ook collega's die nu een amendement indienen, moeten dit bedrag kunnen dekken. Het programma mag niet worden gefrustreerd. Een lager bedrag van heffing moet gecompenseerd worden door het aangeven van een dekking uit de rest van de begroting en dat mis ik in de opstelling van de regeringspartijen.

Mijnheer de Voorzitter! In het verslag hebben wij al gevraagd naar de mogelijkheid om deze wet te verlengen, ten einde door de instandhouding van het systeem de continuïteit te garanderen en de in gang gezette plannen niet te doorkruisen. Het betreft tenslotte een specifieke en tijdelijke saneringsoperatie, die wij liever niet vervangen door weer een ander belastingstelsel met andere belastingbetalers, zeker nu op dit punt zoveel werk is gedaan om de zaak op poten te zetten. Daarop anticiperend, blijven wij sterk hechten aan deze saneringsoperatie. Wij waarderen de intentie van de minister om deze taak tot een goed einde te brengen.

Gezien de nodige bijstelling van de tarieven, meen ik dat de categorie-A, de grote lawaaimakers, de afgelopen jaren te weinig hebben betaald. Deze achterstand wordt, zij het met te veel vertraging, nu ingelopen. Wij hebben dan ook geen moeite met dit wetsvoorstel. Wij hebben derhalve ook geen enkele behoefte aan het ingediende amendement. Ik mis ook een amendement om de verlaging vervolgens te compenseren. Ik wil nog enkele korte vragen stellen.

Is de minister van mening dat nu voldoende basisgegevens bekend zijn om de verdere voortgang van het programma, afgezien van de binnengehaalde centen, continu te laten verlopen?

Kan de minister eens ingaan op mijn veronderstelling, dat door de bronsanering in de desbetreffende industrieën ook een aantal positieve

Veldhoen

financiële en ruimtelijke effecten zal ontstaan op de omgeving, naast de voordelen voor het werkklimaat en de gezondheid van werknemers? In theorie komt meer ruimte beschikbaar voor geluidgevoelige bestemmingen. Ik denk aan woningen. Ik weet niet of hiervan kosten-batenanalyses gemaakt kunnen worden, maar het zou per geval kunnen leiden tot het feit dat je dichterbij een dergelijk bedrijf geluidgevoelige projecten kunt uitvoeren. Daardoor zou dit een grote winst kunnen inhouden aan de batenkant.

Wil de minister, nu een ander financieringsstelsel nog niet vaststaat – daarover moet immers eerst de Kamer beslissen – er op tijd zorg voor dragen dat in elk geval voor 1986 een wetsvoorstel wordt voorbereid? Ik spreek daarbij de hoop uit, dat daarin het bedrag van 25 mln. aan heffingen is verwerkt.

□

De heer **Braams** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Eén van de eerste uitgangspunten bij heffingen is voor onze fractie steeds geweest, dat heffingen stabiliteit en continuïteit moeten vertonen. Dat was al het geval toen ze in 1979 bij de Nota milieuheffingen ter sprake kwamen. Wij hebben dat verschillende malen gezegd. Daarom wilden wij van de onderhavige heffing die oorspronkelijk twee jaar geleden in een algemene maatregel van bestuur zou worden afgekondigd, een behandeling als ware het een wetsvoorstel. Er is inderdaad een wetsvoorstel van gemaakt, ook deze keer. Wij hebben dat met name gevraagd om onze taak als instantie die de bevolking de lasten oplegt, waar te kunnen maken.

Wij wilden daarop toezicht houden en ons uitgangspunt van stabiele heffingen bewaken. Wij hebben daarover twee jaar intensieve debatten gehad, eerst met staatssecretaris Lambers en vorig jaar met deze minister. Daaruit kwam naar voren, dat men ook aan die kant stabiliteit wenste en eigenlijk zelfs prefereerde. Vorig jaar zei de minister dat een verhoging van 10% tot 15% misschien wel in de rede lag.

Dat soort verhogingen, aanpassingen en indexeringen kunnen wij altijd volgen, als daarvoor goede argumenten worden aangevoerd. Aanpassingen van 80% of 100% die het vorige jaar en ook nu weer door de regering ter sprake werden gebracht, kunnen wij echter niet accepteren. Wij vinden

dat in strijd met het jarenlang verdedigde uitgangspunt van ons. Als wij iedere keer concessies doen, dan menen wij dat onze ongelooftwaardigheid daarmee toeneemt. Wij hebben ons als taak gesteld: wij willen stabiliteit in de heffingen. Na lang aarzelen zijn wij, om de minister tegemoet te komen, akkoord gegaan met een aanpassing van 40%. Een aanpassing met 20% had meer in de rede gelegen, maar men doet wel eens concessies.

De minister vermoedt het grote probleem in het Metra-rapport. Hij constateert met Metra Consulting, dat blijktbaar het programma in 1984 evengoed was als toen het in 1976 werd vastgesteld. Op zich zelf is dat zeer bijzonder. Ik accepteer dat op dit moment. Het betekent dat men met een bijzonder grote nauwkeurigheid had geïnventariseerd wat de omvang van de geluidhinder was in ons land. De heffing heeft door de forfaitaire formule een directe relatie met de geluidhinder, maar ook een correlatie met de geluidemissie. Als de geluidhinder in ons land bijzonder goed geïnventariseerd is en als ter wille van een forfaitaire formule een inventarisatie is gemaakt van de emissie, dan moet de emissie in ons land evengoed bekend zijn of bijna evengoed en zeker niet met een zeer veel grotere onnauwkeurigheid. De inkomsten bleken in 1983 maar de helft te zijn van de geschatte inkomsten. Dat is er natuurlijk ergens een ernstige fout gemaakt. Eén van de gegevens waarop de zaak is gebaseerd, klopt dan niet.

De minister heeft nu na laten gaan of in het programma de grote fout zou zitten, omdat wellicht, zoals vorig jaar verondersteld is, bedrijven maatregelen genomen zouden kunnen hebben waardoor de geluidsintensiteit die geproduceerd werd, aanzienlijk was verminderd. Welnu, hij komt nu met het Metra-rapport en zegt dat dit niet hetgeen is dat veranderd is. Als er een correlatie is via de formule en het onderzoek met de geluidsemisatie, dan wordt blijktbaar de geluidsemisatie verkeerd getaxeerd.

Niets is eenvoudiger dan om, als men de geluidsemisatie heeft geïnventariseerd en het benodigde bedrag kent, deze getallen op elkaar te delen en dan een heel eenvoudige relatie te leggen tussen de geluidseenheden die worden geproduceerd en het geld dat betaald moet worden. Hoe is het nu mogelijk dat men ieder jaar volledig mis slaat en maar de helft krijgt van het gevraagde? Zonder een

goede verklaring is er geen enkele reden om aan te nemen dat dit niet ieder volgend jaar ook weer zal gebeuren.

Wij komen dan in een heel merkwaardige situatie. Wij hebben vorig jaar ook betoogd dat er een bezwaar is tegen deze manier van heffingen opleggen. Naarmate er namelijk meer gesaneerd is, moeten de overblijvenden hetzelfde of een equivalent hoger bedrag opbrengen. Hun lasten per eenheid geproduceerd geluid worden dus almaar hoger. Ook dit is een onvolkomenheid van dit systeem. Wij wensen dat er een beter systeem komt. Dit is toegezegd. Wij hebben hier meermalen naar gevraagd. Meermalen zijn door opeenvolgende milieuministers toezeggingen gedaan.

Wij menen dat wij eerst een duidelijk en precies inzicht moeten hebben in de bron van de fouten. De minister kan niet volstaan met te zeggen dat zijn departement niet zo goed is in het opstellen van heffingen en dat het fouten heeft gemaakt. Dat kan één jaar gebeuren, maar dat kan een tweede jaar toch niet meer de reden zijn. De fout moet worden aangegeven. Zo lang dit niet is gebeurd, kunnen wij niet een ingrijpende verandering voor onze verantwoording nemen. Dit is dan ook de reden waarom wij het amendement hebben ingediend met de steun van mevrouw Oomen en de heer Van der Vlies.

□

Minister **Winsemius**: Mijnheer de Voorzitter! Ik spreek er allereerst mijn dank voor uit dat de voorzitter en de leden vandaag in staat zijn om dit wetsontwerp te behandelen. De indiening heeft laat plaatsgevonden. Dat is waar. Met name de heer Van der Vlies heeft gevraagd hoe dit is gekomen. Wij hebben dit voorjaar het onderzoek laten verrichten door Metra Consulting. Dat onderzoek is vrij uitgebreid geworden. Men moest zich namelijk eigenlijk niet richten op de bedrijven – het was een probleem om daar een deel van de informatie op het juiste moment beschikbaar te krijgen – maar op de gemeenten, met name de gemeentelijke diensten.

Een belangrijke bron van informatie vormen inmiddels ook de geluidsadviseurs. Zij zijn ingeschakeld op verschillende plaatsen. Zij zijn inmiddels ook in staat om de kosten van knelpunten beter in te schatten. In 1976, toen wij hier voor het eerst over gesproken hebben, was er slechts een uitermate beperkte kennis aanwezig van de

Winsemius

kosten van die maatregelen. Met name de getallen voor gevelisolatie en dergelijke zijn inmiddels aanmerkelijk lager, omdat men meer weet van technieken die daarop toegepast kunnen worden en van de voordeligere technieken.

Ook aan de kant van de veel grotere post van de bronbestrijding zijn de getallen aanmerkelijk veranderd. Deze zijn lager geworden per geval. Het aantal gevallen dat ingeschat is, is echter hoger. Ik moet er wel bij zeggen dat het geen grote veranderingen zijn. Wel een belangrijke verandering is – dit zal de heer Braams evenals mij plezier doen – dat de zekerheidsmarge aanmerkelijk groter is. In 1976 werd gesproken over een zekerheid van 50%. Als je sprak over 1 miljoen, ging het om een half miljoen tot anderhalf miljoen. Die marge is nu tot 20% à 25% verkleind. Dat is duidelijk een nauwkeurige schatting. Daarbij is het nog de vraag, hoe zeker je bent van deze exacte kosten.

Dat Metra-rapport kwam dus iets later: 1 mei was de bedoeling en het is eind juli geworden. Zoals u weet, is dat een slechte tijd om interdepartementaal overleg te voeren, want dan wil het wel eens voorkomen dat het om overleg tussen halve departementen gaat. In de tweede helft van augustus kwam het eigenlijk pas in de ministerraad aan de orde. Daarover is toen een besluit genomen. Het besluitvormingsproces in de ministerraad was interessant, want er kwamen merkwaardige tariefstijgingen ter sprake.

Vanaf dat moment moest het rapport 'zijn route varen' door advisering en dergelijke. Nogmaals, dat rapport kwam later uit dan ik gehoopt had. Er is wel achteraan gejaagd, maar de taakstelling was, juist voor de opstellers van het rapport, complexer dan eerder verwacht. Daarbij kwam dat wij zelf een analyse moesten plegen van de opbrengsten van vorig jaar. Hierover zijn vragen gesteld die tot verrassingen leidden.

Een positief aspect uit de afgelopen periode is dat er veel overleg is gevoerd, onder andere met de FME en het VNO, althans het bureau milieu en ruimtelijke ordening van die organisaties. Ik denk dat dit in ieder geval een constructieve ervaring is. Er is mij niets bekend over het afbreken van het overleg. Ik weet dat het overleg eens in het kwartaal wordt gehouden. Het zou mij verbazen en

teleur stellen wanneer sprake was van het afbreken van het overleg. Het overleg heeft er onder andere toe geleid dat een aantal coëfficiënten is bijgesteld naar beneden. Een aantal bijstellingen naar boven heeft niet plaatsgevonden.

Het onderzoek van Metra heeft 'over de duim genomen' – een 25% brede duim is voor mij breed – als voornaamste conclusie opgeleverd dat gesproken wordt over hetzelfde soort totaalprogramma. Momenteel blijven wij zitten met een aantal knelpunten. Er zijn twee categorieën: die van de luide problemen en die van de complexe situatie. De eerste categorie brengt een duidelijke overschrijding van geluidhinder met zich. De tweede categorie brengt buitengewoon moeilijke oplossingen met zich mee; zij zullen veel schadevergoedingen vereisen, waarbij dure oplossingen zullen moeten worden gekozen.

Dit gebeurt vaak ook in combinatie met andere aspecten. Het zal de heer Veldhoen genoeg doen dat de gemeente Maastricht heeft besloten, mee te werken aan het integraal bekijken van de geluidhinderproblematiek bij Boschpoort. Eerder hebben wij al gesproken over de integrale aanpak van de milieuproblematiek, externe veiligheid, geluidhinder en dergelijke van DSM. Dat zijn twee van de roemruchte gevallen. Ik hoop dat zij roemrucht zullen blijven door de oplossing die wij ervoor zullen vinden.

Het Metra-rapport vroeg om meer inzicht, meer nauwkeurigheid en een belangrijke inbreng van de gemeente, waardoor een grotere zekerheid ontstaat en dus meer zekerheid omtrent de vraag, wat ermee moet gebeuren. Ik zal niet in detail ingaan op de getallen die in het programma zijn opgenomen. Wij denken dat het een reëel programma is. Mevrouw Oomen zei dat je dat pas weet wanneer een en ander wordt aangepakt. Sterker nog: je weet het pas als je het hebt uitgevoerd. Je probeert het wel programmatisch aan te pakken.

Laat ik maar een vergelijking maken met de bodemsanering. De argumentatie, die mevrouw Oomen aanvoerde, is in hoge mate toepasbaar op de bodemsanering. Gesteld moet worden: je weet pas wat je aan bodemsanering gaat doen op het moment dat je die zaak aanpakt; dat kosten 'boven de grond komen', weet je pas achteraf. Wat wij in dit kader doen, is stellen: in principe denken

wij zoveel beschikbaar te hebben. Dit betekent dat je bepaalde zaken op dat moment niet aanpakt en andere wel. Je stelt dus grenzen. Ik kan zonder enig probleem voor een bedrag van f25 miljoen verspijkeren op het DSM-complex alleen; dan heb ik waarschijnlijk pas het probleem voor een buurtje, dat eraan grenst, serieus aangepakt.

Dat is ongeveer de omvang van dat soort problemen. Ik kan dus gemakkelijker aan sanering dat soort blokken wegzetten, zelfs in de schadevergoedingssfeer. Het kan best zijn, dat wij in een jaar te hoog en in een ander jaar te laag zitten, maar dat is niet erg met die heffingen. Dat geldt voor al die andere heffingen ook. Dit wordt gladgestreken over een paar jaar, waarin een bijstelling plaatsvindt. Ik denk in dit kader aan de bestrijding van de luchtverontreiniging, waarbij wij ook langs die lijn werken.

Een programmatische aanpak – dat geldt niet bij luchtverontreiniging, wel bij bodemsanering – kan je hierbij stellig doen. Je zegt dan: dit is ongeveer de richting, waarin wij denken, gegeven de kennis die wij nu hebben. Op dit moment stellen wij: de eerste twee jaar is er nog in hoge mate sprake van zonereren, vooral het eerste jaar. Wij denken nog steeds – dit ter geruststelling van degenen, die er enigszins alarmerend naar vroegen – dat wij op 1 september 1986, het eind van de vierjarige periode, waarover het in de wet gaat, goeddeels klaar zijn met de zonering en dat dan een serieuze overgang plaats kan vinden naar de sanering.

Er zijn altijd enkele zoneringen, die door zullen lopen, maar dat is niet echt erg. De eerste twee jaar is er sprake geweest van het aanzwengelen van apparaten. Als men weet hoeveel discussies ik moet voeren over zonering rond autoracecircuits, skelterbanen en industrieterreinen mag men aannemen dat het een en ander gebeurt. In sommige gevallen heeft deze zaak ook de volledige belangstelling van gemeentelijke en provinciale besturen.

Ik denk dat gewerkt kan worden met een redelijk 'hard' programma. Er kan wel een verschil zijn van een paar miljoen aan de ene of de andere kant, maar een programma is goed op te stellen. Ik zeg hiermee helemaal niet dat ik nu weet welk knelpunt wij in 1989 zullen saneren. Ik ben er wel van overtuigd dat wij het geld in 1989 zinvol kunnen inzetten. Daar is het programma groot genoeg voor.

Winsemius

Voor het uitvoeren van dat programma zijn de heffingen bedoeld. Dat is ook het uitgangspunt geweest. De gedachtengang was: wij hebben een programma, wij hebben een bedrag voor ogen en er zal een bepaald bedrag aan heffingen moeten komen, ook met het oog op schadevergoedingen. Oorspronkelijk is gedacht aan een bedrag van f 40 miljoen aan heffingen. In de discussie met het bedrijfsleven is gesteld: zo min mogelijk schadevergoedingen, laat men zoveel mogelijk zelf maar saneren, alleen in heel extreme gevallen moeten schadevergoedingen gelden. Het bedrag is daarop verlaagd naar tien keer f 25 miljoen. De tariefstelling is gebaseerd op de inzichten van destijds.

Het hoeft geen nader betoog dat wij in 1982-1983 te laag uitkwamen; het werd geen f 25 miljoen maar f 11 miljoen. De redenen staan aangegeven in de stukken. Die betreffen de heffingen inzake 1982-1983. Dat het dezelfde redenen zijn, mag dus geen verrassing zijn. Ik noem hierbij het kleinere aantal A-inrichtingen (globaal 10% van de redenen), de lagere geluidfactor (globaal 40%) en de grotere demping (globaal 50). Dat is een belangrijk gegeven. De laatste twee hebben wij echt fout ingeschat.

Grotere bedrijven blijken in het algemeen grotere terreinen te hebben met een lagere geluidcoëfficiënt aan de buitenkant. De inschatting op dit punt blijkt totaal anders uit te pakken. 25% van de opbrengsten wordt echter juist door die grotere bedrijven opgebracht. Dat hakt er dus nogal in. Uit de stukken blijkt bovendien dat die bedrijven veelal tot meting zijn overgegaan als dat een voordelige zaak bleek. Daarin heeft men natuurlijk gelijk: uit twee keuzemogelijkheden moet je altijd de beste kiezen.

De grotere bedrijven, die redelijk hoge bedragen moesten betalen, vonden het veelal de moeite waard, tot meting over te gaan als bleek dat men lager uitkwam. Ook dat was niet zo door ons ingeschat. Maar niet alleen VROM zat hier fout; ook de industrie zat er naast. Ik wil enkele getallen geven; ik zal niet al te gedetailleerd te werk gaan want het gaat om vertrouwelijke gegevens. Ook het bedrijfsleven heeft een schatting gemaakt van de kosten. Het ging om 14 bedrijven, die een voor-naam bedrag moesten opbrengen. Hun schatting was f 3,5 mln. maar de opbrengst werd slechts f 0,5 mln. De 'meetbedrijven' schatten dat ze f 2

mln. moesten betalen, maar kwamen uit op f 0,1 mln. Ik zal niet zeggen, dat ik mijn medewerkers een compliment wil maken voor hun schattingen, maar wij zitten er nog dichter bij gezien het forfaitaire karakter ervan. In ieder geval was bij het bedrijfsleven sprake van dezelfde miscalculaties, los van de orde van grootte ervan.

Ik wil met dit alles alleen maar zeggen, dat de hele zaak veel complexer was dan wij hebben ingeschat. Dat geldt ook voor het bedrijfsleven. De redenen daarvoor heb ik al aangegeven.

Ook in 1984 zitten wij te laag. De heer Braams vroeg mij, aan te geven waar de fout precies zit. Het is werkelijk een fascinerende berekening. Het tarief was gebaseerd op de eerste helft van 1982-1983, de periode van 15 maanden. De verwachte opbrengst was f 15 mln., dus op jaarbasis ongeveer f 12 mln. Een verhoging van 60% leidt dan tot ongeveer f 20 mln. In de tweede helft van de periode 1982-1983 bleek dat de opbrengst niet f 15 mln. was, maar f 11 mln. Dat was voor een deel te wijten aan een gedeeltelijke doorwerking van de factoren die ik al noemde.

Er kwamen nog meer kleine bedrijven onder het gemiddelde te zitten; de grote bedrijven moesten het meeste opbrengen. Op jaarbasis was dat ongeveer f 9,5 mln., namelijk 12/15 maal f 11 mln. 60% tariefsverhoging brengt ons ongeveer weer op het bedrag van f 15 mln.

Dat hadden wij in 1984 dus binnen moeten krijgen, want de tarieven waren immers 60% hoger dan die welke in 1982/1983 golden en die uiteindelijk minder hebben opgeleverd dan wij verleden jaar, ongeveer dezelfde tijd, verwachtten. Nu blijkt dat het in 1984 nog wat beroerder is geworden, nl. 2,5 mln. lager, dus 12,5 mln. en wel door kleinere naheffingen en grotere restituties. Die 12,5 mln. hebben wij dus dit jaar ontvangen, zullen wij eigenlijk voor een deel nog moeten krijgen want het jaar is nog niet helemaal afgelopen.

Mevrouw Oomen-Ruijten (CDA): Voorzitter! Ik begrijp toch iets niet. De minister komt met een heel ingewikkelde redenering. Ik ga uit van het volgende. Verleden jaar hebben wij met elkaar afgesproken dat er 20 mln. binnen zou moeten komen. Dat was november verleden jaar. Toen hadden wij ook al de gegevens van de eerste maanden van 1983. Ik moet dan ook doodgewoon constateren dat wij geen 20 mln. hebben gekregen, maar 12,5/20ste, dus aanzienlijk lager dan

waar de minister van uitgaat. Hij zei nl. dat 15 mln. werd verwacht en dat het 12,5 is geworden. Volgens mij is zijn redenering toch niet helemaal juist!

Minister Winsemius: Ik denk dat ik het dan nog moet herhalen. Verleden jaar hebben wij de tarieven vastgesteld op basis van 1982 en de eerste zes maanden van 1983. Van het laatste deel van 1983 waren er nog geen gegevens; die moesten naderhand worden doorgerekend. Voor die periode was de geschatte opbrengst 15 mln., hetgeen op jaarbasis is - de periode bestreek nl. 15 maanden - 12 mln. . Aangezien wij dat te weinig vonden, is in de discussie hier uitgesproken dat wij naar 20 mln. zouden moeten, hetgeen een verhoging van ca. 60% zou betekenen.

De tarieven waren dus 60% bijgesteld ten opzichte van de tarieven die golden in 1982 en de eerste drie maanden van 1983. Nu blijkt uit nadere gegevens - die wij niet beschikbaar hadden op het moment waarop wij spraken over de tarieven voor 1984 - dat de opbrengsten in die periode 192/1983 nog lager waren: wij kregen toen geen 15 mln. binnen, maar 11 mln. De totale opbrengst zou dus nog te laag zijn, nl. 160% van 11 mln. in plaats van 160% van 15 mln.

Die 11 mln. gold voor de totale periode, dus op jaarbasis zou dat zijn zo'n 9,5 mln. De totale opbrengst op jaarbasis zou dus 160% daarvan zijn. Deze berekening geeft wel aan, hoe wij erin kunnen 'tuinen' op basis van de beschikbare gegevens. Ik moet mijn excuses aanbieden voor dit ingewikkelde verhaal, Voorzitter, maar ik heb geprobeerd het zo duidelijk mogelijk te maken, omdat de heer Braams zei dat in dat geval het tarief misschien wel weer kon worden verhoogd. Ik kom er straks nog nader op terug.

Het tariefvoorstel voor 1985, het voorstel dat nu voorligt, is afgeleid van een aantal basisgegevens. Bij ongewijzigde tarieven zou de jaaropbrengst dus zijn zo'n 12,5 mln. Dat is echter te weinig voor een structureel programma, of wij zouden het programma over een tweemaal zo lange periode moeten uitstrekken, maar het is dan wel een ander programma dan wij - ook de Kamer - voor ogen hadden tijdens de discussie van verleden jaar november. Bovendien liggen nu die nieuwe gegevens van Metra Consulting op tafel. De vrees die mevrouw Oomen en de heer Braams verleden jaar hadden was weggevallen, met name door dat

Winsemius

Metra-rapport wat toch een nadere verduidelijking gaf.

Dus hebben wij gezegd: het programma blijft nodig, wij stellen voor een tariefsverhoging die moet resulteren in een 5 miljoen hogere opbrengst in 1985. En we hebben er meteen ook maar terugwerkende kracht aan gegeven, omdat we verleden jaar te kort zijn gekomen. Dat is twee keer vijf miljoen, dus tien miljoen erbij, wat ons brengt op een totaal van 22,5 miljoen. Terugrekenend kom je dan tot die tariefstelling. Dat was de redenering. Ik geef graag toe dat dit een macro-redenering is, om de term van mevrouw Oomen te gebruiken.

Ik wil in dit verband wel een kanttkening maken bij hetgeen de heer Braams hierover heeft gezegd, namelijk dat heffingen stabiliteit en continuïteit moeten vertonen, omdat het systeem anders ongeloofwaardig is. En hij heeft erbij gezegd, dat het geen taak van de Tweede Kamer is om hiervoor te zorgen. Ik zou willen zeggen dat de taak van de Tweede Kamer het zorgen voor stabiliteit van de heffingen is, dat is de micro-taak. En ik denk dat er daarnaast nog een macro-taak is, namelijk zorgen voor het probleem van het industrielawaai. En dat is de taak waar ik voor sta. Uit de verschillende betogen heb ik toch wel opgemaakt dat er sprake is van een soort balans. Maar met de balans heeft de Kamer niet alleen dat micro-belang te behartigen: heffingen dienen een doel, dat ook door de Tweede Kamer wordt onderschreven. Ik kom daar nog op terug.

Daarmee kom ik op een aantal concrete zaken. Op de meeste zaken die de heer Tommel aangevoerd heeft, ben ik al ingegaan. Hij vroeg zich af, of het klopt dat er geen bedrijven zijn die subsidie voor het ontwikkelen van stille technologie hebben aangevraagd. Dat is niet helemaal correct; er zijn geen heffingsplichtigen die dat gedaan hebben. Zo staat het ook in het verslag. Maar er is wel degelijk gebruik gemaakt van deze mogelijkheid.

Er zijn bij voorbeeld bedrijven die apparatuur fabriceren en instituten zoals TNO die werken aan de ontwikkeling van een stille betontegelpers, een stille dieselmotor of stille gasregelkleppen. Je kunt je wel afvragen, of er niet wat meer gebruik van had kunnen worden gemaakt. Dat is zo. Niet op alle plaatsen in het bedrijfsleven heeft het de volle aandacht dat zacht zijn voor elkaar ook prettig kan

zijn, al denk ik dat een aantal bedrijven toch ook inspeelt op een vraag die begint te ontstaan.

Mevrouw Oomen zei dat zij het idee had dat ik voor de schadevergoeding een potje zou maken, maar los van de verwachting van concrete claims. Ik ben er al enigszins op ingegaan. Het is geen spaarpot, wij denken het bedrag wel te zullen uitgeven. Anders zou het een stuwmeer voor leuke dingen kunnen zijn. Er zijn 'zware gevallen', waarin het om een vermindering van het lawaai met 10 dB (A) gaat – de heer Van der Vlies sprak er al over – waarbij het gaat om een orde van grootte van 145 miljoen. Ik denk ook aan de complexe gevallen. Wij denken deze kwestie planmatig te kunnen aanpakken als er meer bekend is over de zonering. Dan weet je dat je geen onzinnige dingen doet, dan hou je de gekke, de heel complexe gevallen over en die kun je dan aanvatten.

De heer Van der Vlies wees op een enkele uitzondering, zoals het geval van Stork in Amsterdam. Hij vroeg of voor de Wittenburg in Amsterdam al bouwvergunningen binnen de 55 dB (A)-contour zijn afgegeven. Dit is niet nodig. Vooruitlopend op zonering, zijn wij met sanering begonnen, omdat deze handelwijze voor alle partijen volstrekt duidelijk was. Na het nemen van maatregelen, zullen er geen nieuwe woningen meer binnen 55 dB (A)-contour kunnen liggen. De sanering levert in dit geval voldoende resultaten op.

Nogmaals: het is niet onze bedoeling, een potje te creëren. Het is de bedoeling, de uitgaven en de opbrengsten op elkaar af te stemmen op jaarbasis. Het kan gebeuren dat een correctie nodig is, maar dat geldt voor al die heffingen, zoals bij voorbeeld die voor luchtverontreiniging.

Mevrouw Oomen zei dat f17,5 miljoen ruim voldoende is voor het dekken van uitgaven in 1985. Die uitspraak levert voor mij grote problemen op. Dit bedrag is voldoende, als ik het programma aanpas. Door het vooruitschuiven van een aantal verplichtingen is zoiets mogelijk. Een en ander zal echter het macro-geluidhinderbeeld beïnvloeden. Er zal een vertraging in de acties optreden. Ik ontving afschriften van brieven van het Bureau Milieu-Ruimtelijke Ordening. Een van die brieven ging over het IMP-geluid, dat een relatie heeft met het onderwerp dat hier aan de orde is.

Men drong aan op een snelle invoering van de zonering. Ik ben het

daarmee eens. Wij menen dat een redelijk tijdschema september 1986 is. Je hebt echter geld nodig om zaken sneller af te wikkelen. Meer geld betekent hogere tarieven bij de heffingen. Ik heb namelijk in principe geen andere bronnen, volgens de afspraak met de Kamer op dit gebied. Dat is de keerzijde van de medaille en dat beseft het Bureau Milieu-Ruimtelijke Ordening ook. Mijn voorstel is dus meer geld op tafel te brengen, opdat een en ander met mede door het bedrijfsleven gewenste spoed kan worden afgemaakt.

De heer Braams en mevrouw Oomen spraken ter zake van de micro-problematiek over stabiliteit en continuïteit. Dit is een serieus probleem. De heer Tommel stelde dat de grootste leveranciers voor dit goede doel de grote bedrijven zijn, waarvan de heffingen betrekkelijk klein voor zijn. 75% van de bedrijven brengt niet meer op dan f9000 per bedrijf. Het zal een zeldzaamheid zijn dat door zulke bedragen een bedrijf in financiële last komt. Ik kan mij wel voorstellen dat hierbij sprake is van een irritatiefactor.

Mevrouw Oomen hoopt dat de Heffingenwet hopelijk voor het laatst wordt toegepast. Indien dit niet het geval is, dan hoopt zij dat geen tariefstijgingen meer in deze vorm worden gepresenteerd. Ik roep weer in herinnering het macrobeeld en de problematiek van de geluidhinder, uitgangspunten waarop wij de gehele wet proberen uit te voeren.

De heer Van der Vlies sprak over een te late indiening. Hij vroeg ook waarom het Metra-rapport zo laat is verschenen. Ik heb er alles aan gedaan om dit te voorkomen. U mag dit van mij geloven, omdat het een marginaal genoegen is om dit soort voorstellen zo laat in te dienen en te weten dat dit soort vragen wordt gesteld. Alleen dat al heeft een sanerende werking.

Hoe zijn de tekorten over 1984 gefinancierd? Dit is een beroemde vraag ter zake van de verplichtingenbasis en kasbasis.

Voor het antwoord op de vraag is het onderscheid van belang tussen de ontvangsten en uitgaven op kasbasis en verplichtingenbasis. De opbrengst van de heffingenwet in 1985 bedraagt op verplichtingenbasis f22,5 miljoen. Dit is ons voorstel. In de nota naar aanleiding van het eindverslag is in een staatje aangegeven dat de opbrengst van de heffing industrielawaai 1984 in 1985 f4,5 miljoen is en die van de heffing industrielawaai 1985 in 1985 f15,5 miljoen. Van 1984

Winsemius

werkt dus f 4,5 miljoen door; met de f 15,5 miljoen in 1985 is dat samen f 20 miljoen. Dat is vrijwel gelijk aan de voorziene uitgaven in 1985. Als ik mij niet vergis, zijn die f 20,3 miljoen. Dat verschiltje is het margewerk waarin van het ene jaar op het andere jaar wordt gepoetst.

De heer Van der Vlies heeft geïnformeerd naar de oorzaak van het verschil tussen het IMP Geluid en de wet wat de sanering betreft. In het IMP Geluid wordt er namelijk gesproken over f 6,8 miljoen in 1986, oplopend tot f 12,8 in 1989. Het probleem is een beetje dat saneringsuitgaven in feite de kosten van zonering en van sanering omvat. Dit is ook in het desbetreffende staatje aangegeven. Voor het gemak is dit onder de kop 'saneringsuitgaven' geplaatst. Die saneringsuitgaven lopen op van f 13,8 miljoen in 1986 tot f 14,8 in 1989, met een duidelijke verschuiving van het accent van zonering naar sanering, binnen dat totaalbedrag.

Het is de bedoeling dat de vergoeding van de apparaatskosten van de lagere overheden uiterlijk 1 januari 1989 via het provincie- en gemeentefonds loopt. In principe zou dit eerder kunnen, maar dit lijkt mij toch uiterst onwaarschijnlijk. Hiervoor zijn twee redenen aan te geven. De ene is dat de gehele overdracht van de gebundelde bijdragen/vergoedingen van de lagere overheden wordt geëvalueerd. Wij proberen dus te bekijken, of die apparaten sterk genoeg zijn en of zij het aankunnen als zij in het vrije bad mogen zwemmen.

De andere reden is dat mijn collega van Financiën zegt: ik ben niet van plan zoveel verhogingen door te voeren, waardoor de algemene middelen kunnen worden opgevizeld. Het geld moet dus ergens vandaan komen. Haal je het niet uit de heffingen of de algemene middelen, dan moet het ergens anders vandaan komen. Wij hebben een en ander samengevoegd en gezegd: als er een mogelijkheid ontstaat op een zinvolle plaats en men denkt het aan te kunnen, dan moet dit opnieuw worden overwogen. In principe verwacht ik echter niet dat dit vóór 1989 gebeurt.

Voor mij heeft de vraag om hiertoe eerder over te gaan, een betrekkelijk lage prioriteit, maar het heeft wél prioriteit om het op het genoemde tijdstip te doen. Het is uitstekend om de apparaatskosten zo mogelijk daarnaar over te hevelen. Men kan dan zelf wat dit betreft prioriteiten stellen. Men is dan ook meer verant-

woordelijk voor dat geld en voor de wijze waarop het apparaat wordt bestierd.

De heer Van der Vlies zei heel nadrukkelijk, dat hem niet helemaal duidelijk is op welke manier de verhoging van het tarief moet worden gebaseerd op de te verwachten uitgaven. Dat was overigens wel het uitgangspunt bij de onderhavige heffing. De uitgaven stonden merkwaaardigerwijs voorop. Er was een bepaald bedrag nodig, waarop de tarieven zijn vastgesteld.

De verhoging van het tarief is dus gebaseerd op de te verwachten uitgaven. Deze zijn op hun beurt weer gebaseerd op een programma, dat men probeert uit te voeren. Dit is dus niet onlogisch. Andersom is meer onlogisch: eerst nagaan wat je binnen krijgt en dan gaan bekijken wat daarvoor kan worden gedaan. Om deze reden heb ik gesproken over de micro- en de macro-benadering. Volgens mij doelt de wet op de macro-benadering en niet op de micro-benadering.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik erken dat het een benadering is, dat de heffing wordt bepaald aan de hand van de verwachte uitgaven in het kader van de tenuitvoerlegging van deze wet. Heb ik het nu mis dat in feite de tariefverhoging wordt onderbouwd door het structureel maken van het tekort van f 5 miljoen?

Er is een bedrag van f 5 miljoen uit 1984 en een bedrag van f 5 miljoen uit 1985. Dat maakt te zamen f 10 miljoen. Als ik dat tel bij het bedrag van 1984, kom ik aan het bedrag, te halen voor 1985. Dat is een financiële redenering die op zich zelf nog niet hoeft te sporen met programmatisch te verwachten uitgaven in dat kader. Ook in 1984 lag het immers lager dan wij het vorige jaar verwachtten.

Minister **Winsemius**: Dat heeft er ook enigszins toe geleid dat wij wat minder gedaan hebben, ben ik bang. Dat zal dus ook in 1984 het geval zijn. Uiteindelijk is het zo lang als het breed is. Ergens moet het vandaan komen. Wij hebben dus geprobeerd, een programma uit te voeren waarin wij handen en voeten kunnen geven aan de serieuze knelpunten. Het is niet meer dan dat. Het kan natuurlijk anders uitpakken, maar de schattingen zijn in het Metra-rapport aardig weergegeven. Uitgaande daarvan en van de termijn die we ons gesteld hadden – ik denk dat ik wel van 'we' mag spreken – kom je op dit soort bedragen uit.

De heer Van der Vlies stelde ook nog een vraag die erop neerkwam dat het eigenlijk wel een beetje gek is dat bedrijven die niets doen, een schadevergoeding betaald krijgen die eigenlijk ten laste komt van bedrijven die wél iets gedaan hebben. Ik wijs erop dat het alleen de bovennormale kosten zijn in de schadevergoeding. Ik heb in het begin al gezegd dat daarop vanuit het bedrijfsleven ook is aangedrongen. Voorts wijs ik op het volgende.

Als je bij deze wet minder wilt doen en als je de meetmethode wilt gebruiken, dan ga je op een zeker moment ook minder betalen. Dat is dan het aardige ervan. In zekere zin zit een beloning er dus toch ingebouwd. Ik moet echter toegeven dat de beloning niet altijd als zodanig ervaren zal worden vanwege de tariefverhogingen in de orde van grootte die wij nu kennen. In principe is een beloning dus wel ingebouwd.

Vervolgens kom ik tot de vraag hoe het zit met de 10% die nog niet ingedeeld waren. Wij zijn op het ogenblik bezig met de uitwerking. Er zijn nog een paar twijfelgevallen die nog ingedeeld moeten worden. Daaraan wordt hard gewerkt met de provincies.

De heer Veldhoen bracht weinig punten naar voren waarop ik moet ingaan. Een ding fascineerde mij buitengewoon in het interruptiedebat: je dat hij had met mevrouw Oomen. Mevrouw Oomen zei: stel dat wij in 1987 f 50 miljoen nodig hebben. Dat weet je dan pas, zei zij. Het brandde mij op de tong – ik heb mij grotelijks weerhouden van het maken van een opmerking – maar ik zal het toch zeggen: dan zegt mevrouw Oomen natuurlijk dat het tarief drie keer zo hoog moet zijn?! Dat is de logische consequentie van haar redenering. Wellicht wil zij daarop alsnog ingaan. Deze opmerking lag te mooi voor open goal om haar te laten liggen! Men zal zich kunnen voorstellen dat mij haar opmerking buitengewoon aansprak.

De heer Veldhoen vroeg of er voldoende basisgegevens zijn voor een continu programma. Ik ben van mening dat ik die vraag al beantwoord heb.

Een andere vraag betrof de financiële en ruimtelijke positieve effecten. Als wij kunnen werken met een programma zoals bij DSM is gebeurd – bouwmogelijkheden creëren rond het bedrijf – of zoals bij Boschpoort is gebeurd – de problematiek van een geïsoleerd stadsdeel – dan heeft dat

Winsemius

aanmerkelijke financiële en ruimtelijke positieve effecten. Dat kan dus heel goed gaan.

Het is op dit moment erg moeilijk, een kostenbatenanalyse te maken. Wij zouden er dan wat meer ervaring mee moeten opdoen welke effecten er optreden. Als wij voor 1986 nog een wetsvoorstel moeten indienen, zal ik het vanzelfsprekend proberen. Wij hebben dit keer het Metra-rapport niet, zodat mijn excuus wat 'dunner' zal worden. Ik zal echter proberen, een eventueel wetsvoorstel eerder in te dienen.

Ten slotte kom ik tot de bijdrage van de heer Braams. Ik ben al ingegaan op enkele belangrijke punten uit zijn betoog.

Hij roerde ook een belangrijk punt aan waarop ik nog niet ben ingegaan. Hij zei dat alles in het Metra-rapport staat en dat zij de emissie nauwkeurig moeten kunnen meten, omdat zij de knelpunten ook hebben bekeken. Om die reden zouden wij de tarieven goed moeten kunnen opstellen. Ik ben echter van mening dat dit niet juist is. Metra Consulting BV heeft alleen naar de knelpunten gekeken. Zij heeft niet de geluidemissies van de andere 500 bedrijven bekeken, want dan hoefde dat niet. Wij hebben de knelpunten geïnventariseerd. Wij hebben daarbij bekeken wat de kosten zijn om er iets aan te doen. Dat is niet hetzelfde als het doen van alle andere geluidmetingen. Als je de zoneringen echter compleet hebt, moet je zo langzamerhand wel een beeld krijgen van hetgeen werkelijk aan emissie plaatsvindt en welke tarieven dat moet opleveren.

Metra heeft dus gekeken naar de knelpunten. De formules in deze heffingwet slaan op de geluidsproductie, niet zozeer op de geluidshinder. Hierbij komen allerlei factoren, zoals de demping, de coëfficiënten, de coëfficiënten, de keuze voor het systeem, de meetwaarden en de forfaitaire zaken. Ik maak hierbij de kanttekening dat wij met de coëfficiënten alleen de neerwaartse bijstellingen hebben gedaan die uit het overleg zijn voortgevloeid, en niet de opwaartse bijstellingen.

Ik hoop dat ik hiermee de meeste vragen volledig heb behandeld.

De Voorzitter: Ik wil de beraadslaging tot morgenavond of donderdag schorsen, tenzij de leden genoeg hebben aan een minuut spreektijd per persoon. Naar mij blijkt, is dit niet het geval.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

Sluiting 22.50 uur.

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. acht Koninklijke boodschappen, ten geleide van de volgende wetsvoorstellen:

Naturalisatie van Açig, Ibrahim en 36 anderen (18 756);

Naturalisatie van Alegre, Maria Inés en 24 anderen (18 757);

Herziening van de regeling betreffende de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling (18 764);

Wijziging van onder meer artikel 100 van de Wet op het voortgezet onderwijs (regeling medegebruik) (18 771);

Wijziging van de wet van 23 april 1879 (Stb. 72), tot regeling der heffing van regten wegens verrigtingen van den ambtenaar van den burgerlijken stand (18 774);

Aanpassing van uiteringspercentages van ontslaguiterings- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen voor overheids personeel, onderwijspersoneel en daarmee gelijk te stellen personeel (18 777);

Opschorting aanpassing Inhouding 1982 (18 778);

Wijziging van de begroting van het Staatsmuntbedrijf voor het jaar 1983 (18 782);

Deze Koninklijke boodschappen, met de erbij behorende stukken zijn al gedrukt.

2. de volgende brieven:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, ten geleide van een verslag over de presidentsverkiezingen in Nicaragua (18 600-V, nr. 43);

een, van de staatssecretaris van Justitie, over capaciteitsreducties (15 317, nr. 81);

een, van de minister van Binnenlandse Zaken, over het overheids personeel (18 600-VII, nr. 27);

een, van de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, de heer Van Leijenhorst, over de Overgangswet B.O. (17 628, nr. 145);

een, van de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, mevrouw Ginjaar-Maas, over rand-groepjongeren (18 776);

drie, van de minister van Verkeer en Waterstaat, te weten:

een, over rivierdijkversterkingen (17 999, 18 106, nr. 5);

een, over de binnenscheepvaart (18 600, XII, nr. 32);

een, over het openbaar vervoer (18 600-XII, nr. 33);

een, van de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, over bedrijfsvreemde lasten P.T.T. (18 600-G, nr. 9);

een, van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, over tewerkstelling gewetensbezwaarden militaire dienst (18 666, nr. 3);

een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de heer De Graaf, over het woonland-

beginsel in de kinderbijslag (18 773);

twee, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, mevrouw Kappeyne van de Coppello, te weten:

een, over werving en selectie (17 877, nr. 4);

een, over emancipatiebeleid (18 600-XV, nr. 54);

twee, van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, te weten:

een, over de Medianota (18 035, nr. 82);

een, over reclame van omroepen (18 600-XVI, nr. 135);

drie, van de staatssecretaris van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, te weten:

een, over medische specialisten (18 600-XVI, nr. 129);

een, over uitvoering van de W.U.V. (18 675, nr. 4);

een, over Autisme (18 766);

een, van de Algemene Rekenkamer, over Nederhorst (18 661, nr. 4);

Deze brieven zijn al gedrukt.

3. de volgende brieven:

een, van de minister van Binnenlandse Zaken, ten geleide van het rapport 'Evenredigheid en toegankelijkheid';

een, van de minister van Landbouw en Visserij, ten geleide van herziene raming L.E.F. per 1-10-1984;

een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, mevrouw Kappeyne van de Coppello ten geleide van het rapport 'Het waren mijn problemen niet';

vier, van de staatssecretaris van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, te weten:

een, ten geleide van een adviesaanvraag zorg dienstverlening t.b.v. geestelijk gehandicapten;

een, ten geleide van een circulaire over vernieuwingsprojecten geestelijk gehandicapten;

een, over het Besluit kosten bijzondere rechtshandelingen WTG;

een, over kosten bijzondere rechtshandelingen betreffende NMR-apparaatuur ex artikel 17 WTG;

De Voorzitter stelt voor deze brieven niet te drukken en voor kennisgeving aan te nemen. Voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies.

4. de volgende adressen:

een, van H. J. van Dort te Lelystad, met betrekking tot zijn belastingen;

een, van B. Bremer te Aruba, Nederlandse Antillen, met betrekking tot beantwoording van brieven;

een, van E. Bakker te Vriezenveen, met betrekking tot zijn belastingen;

een, van Adviesburo De Regt te Geldrop, met betrekking tot opname van zijn zoon in het bedrijf;

een, van G. Nijhuis te Meppel, met betrekking tot zijn onroerend-goedbelasting;

een, van J. C. Hoogland te Utrecht, met betrekking tot zijn uitkering;

een, van familie A. H. Boer te Groningen, met betrekking tot verontreinigingsrechten;

een, van L. Verhagen te Appingedam, met betrekking tot verontreinigingsrechten;

een, van ir. C. J. P. Kentie te Den Haag, met betrekking tot zijn belastingen;

een, van mevrouw G. Meuleman-Rood te Renswoude, met betrekking tot haar belastingen;

een, van de heer R. J. van Bruggen te Veendam en de heer K. Klopstra te Nieuwe Pekela, met betrekking tot een schadeclaim;

een, van G. A. Gibbon te Sneek, met betrekking tot een in het Engels ingediend bezwaarschrift;

een, van W. Verschuur te Utrecht, met betrekking tot zijn detentie;

een, van R. Haffmans te Amsterdam, met betrekking tot zijn belastingen.

Deze adressen zijn gesteld in handen van de commissie voor de Verzoekschriften.